

PL ISSN 0033-202X

POLSKA AKADEMIA NAUK — BIBLIOTEKA W WARSZAWIE
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

przegląd biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK 70

zeszyt

3

2002

REDAKCJA

BARBARA SORDYŁOWA – redaktor naczelny
MARIA LENARTOWICZ – zastępca redaktora naczelnego
KRYSTYNA BELKOWSKA – sekretarz redakcji
Członkowie: HALINA KOZICKA-BOGUNIOWSKA, HANNA ZASADOWA

RADA REDAKCYJNA

BARBARA BIENKOWSKA – przewodnicząca
KRYSTYNA BELKOWSKA, STANISŁAW CZAJKA, MARTA GRABOWSKA,
JANINA JAGIELSKA, MARIA JANOWSKA, MIROSLAWA KOCIEĆKA,
HALINA KOZICKA-BOGUNIOWSKA, MARIA LENARTOWICZ, HANNA ŁASKARZEWSKA,
ALINA NOWIŃSKA, BARBARA SORDYŁOWA, EWA STACHOWSKA-MUSIAŁ,
KORDULA SZCZECHURA, HANNA ZASADOWA, ELŻBIETA ZYBERT,
ZBIGNIEW ŻMIGRODZKI

Stały dodatek do Przeglądu Bibliotecznego

BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOWNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

Opracowanie

Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej
Redaktor ALINA NOWIŃSKA

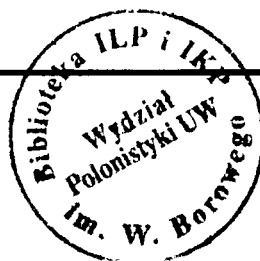
Adres redakcji:

Biblioteka PAN w Warszawie, 00-901 Warszawa, Pałac Kultury i Nauki,
VI p., tel. 656-66-00, 620-33-02, fax: 656-66-39
e-mail: biblwaw@pan.pl

Czasopismo dofinansowane ze środków Komitetu Badań Naukowych

Zawartość „Przeglądu Bibliotecznego” jest cytowana w czasopiśmie abstraktowym
„Library and Information Science Abstracts”

TREŚĆ

Artykuły

- ELŻBIETA MALINOWSKA, ANNA ŁUKASIK: Informacja naukowo-techniczna wspierająca rozwój małych i średnich przedsiębiorstw w krajach Unii Europejskiej 175
- BARBARA SZCZEPANOWSKA: Informacja naukowa w dobie globalizacji na przykładzie międzynarodowego systemu informacji naukowej o bezpieczeństwie i higienie pracy CIS 195
- JOLANTA SOBIELGA: O potrzebie bazy danych i wskaźników efektywności bibliotek 205

Doniesienia. Komunikaty

- Znaczenie darów dla pozyskiwania wydawnictw zwartych przez biblioteki naukowe (*Paweł Tanewski*) 213
- 50 lat działalności Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego (*Elżbieta Barbara Zybert*) . . . 220

Sprawozdania

68. Konferencja Ogólna IFLA (Glasgow, 17-24 sierpnia 2002 r.) (*Elżbieta Barbara Zybert*) 223
- Konferencje organizowane przez Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jakość, elektroniczne publikowanie, edukacja na odległość i public relations w bibliotekach (*Remigiusz Sapa*) 235

Recenzje i przeglądy piśmiennictwa

Bibliografia w Polsce

- Marta Skalska-Zlat: Bibliografia w Polsce 1945-1996. Wrocław 2002 (*Alicja Matczuk*) 239

Bibliografia czasopism podziemnych	
Stefania Skwirowska, Joanna Podurciel: Bibliografia niezależnych wydawnictw ciągłych z lat 1976-1990. Warszawa 2001 (<i>Barbara Nałęcz</i>)	246
Kaliska książka. Zawód bibliotekarza	
Danuta Wańka: Świat kaliskiej książki pod zaborem rosyjskim (1815-1914). Kalisz 2002; Zdzisław Gębołyś: Zawód bibliotekarski na ziemiach niemieckich w latach 1789-1871. Teoria i praktyka. Katowice 2002 (<i>Halina Tadeusiewicz</i>)	250
Niepokorne nowości	
Dariusz Grygrowski: Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece. Warszawa 2001 (<i>Jurand B. Czermiński</i>)	254
Przegląd piśmiennictwa krajowego (<i>Hanna Zasadowa</i>)	259
Z żałobnej karty	
Jadwiga Majewska-Tronowicz (1931-2002) (<i>Irena Gorczyńska</i>)	267
Konrad Zawadzki (1912-2002) (<i>Janina Jagielska</i>)	269
Konrad Zawadzki w Bibliotece Narodowej (1960-1983) (<i>Irena Łoś-Stembrowicz</i>)	271
Kronika krajowa	275
Kronika zagraniczna	282
Wydawnictwa otrzymane	287
Autorzy	288

CONTENS

Articles

ELŻBIETA MALINOWSKA, ANNA ŁUKASIK: Scientific and technical information in support of small and medium enterprises in European Union (Summary – s. 192)	175
BARBARA SZCZEPANOWSKA: Scientific information in the age of globalization on the example of International Information System in the Occupational Safety and Health CIS (Summary – s. 202)	195
JOLANTA SOBIELGA: The need for a database and efficiency indicators for libraries (Summary – s. 211)	205

Communication

The role of gifts and donations in acquisition of monographs by scientific libraries (<i>Paweł Tanewski</i>)	213
50 years of Warsaw University Scientific Information and Bibliology Institute (<i>Elżbieta Barbara Zybert</i>)	220

Reports

68 th IFLA General Conference (Glasgow, August 17-24 2002) (<i>Elżbieta Barbara Zybert</i>)	223
Conferences organized by Jagiellonian University Scientific Information and Bibliology Institute. Quality, electronic publishing, remote education and public relations in libraries. (<i>Remigiusz Sapa</i>)	235
Reviews	239
Obituary	267
News from the country	275
News from abroad	282
Publications received	287
Contributors	288

ELŻBIETA MALINOWSKA, ANNA ŁUKASIK

INFORMACJA NAUKOWO-TECHNICZNA WSPIERAJĄCA ROZWÓJ MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Dostęp do informacji dla małych i średnich przedsiębiorstw. Rola i znaczenie informacji we współczesnym świecie. Działalność informacyjna w Unii Europejskiej. Międzynarodowe systemy informacyjne wspierające rozwój małej i średniej przedsiębiorczości. Wspierające ją programy Unii Europejskiej. Narodowe systemy informacji.

WSTĘP

W drugiej połowie XX w. dokonała się w świecie zachodnim zmiana epok cywilizacyjnych: cywilizacja przemysłowa ostatecznie została zastąpiona przez cywilizację informacyjną. Przyniosła ona szybki wzrost liczby zarówno wytwórców, jak i użytkowników informacji naukowej, a także rozwój zasobów informacyjnych oraz nowoczesnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Stworzyła tym samym podstawy dla takich zjawisk, jak globalizacja wszelkich procesów społecznych i powszechne wykorzystanie informacji naukowej we wszystkich dziedzinach życia, zwłaszcza w krajach rozwiniętych. Dostęp do dobrze zorganizowanej, relewantnej i aktualnej informacji stał się podstawowym warunkiem rozwoju naukowego i gospodarczego poszczególnych krajów. Wartość informacji, traktowanej jako podstawowy zasób narodowy i zarazem towar, wynika z jej ważnej roli ekonomicznej w procesach pozyskiwania najbardziej strategicznych i przodujących technologii światowych. Jednym z priorytetowych celów polityki naukowej w krajach rozwiniętych stało się wzmacnianie chłonności technologicznej małych i średnich przedsiębiorstw, których rozwój decyduje o tempie wzrostu dochodu narodowego, a tym samym

i poziomu życia społeczeństwa. Rozwój tych przedsiębiorstw dokonuje się przy wykorzystaniu nowych technologii i ich szybkiego transferu ze sfery nauki do przemysłu, a jak wiadomo, nośnikami tych technologii jest informacja naukowa i techniczna. Problem ten został rozwiązany dzięki budowie efektywnych systemów informacyjnych jako zaplecza dla rozwoju innowacyjnych i konkurencyjnych ekonomik narodowych, opartych na małych i średnich przedsiębiorstwach. Podstawę dla działalności tych systemów stanowią narodowe infrastruktury informacyjne, dostosowane do narodowych strategii rozwojowych i umożliwiające tworzenie, gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie informacji pod kątem zaspokojenia wszystkich potrzeb społeczeństwa w zakresie niezbędnym do korzystania z praw obywatelskich i realizacji zadań.

W Polsce, mimo iż procesy te dokonują się ze znacznym opóźnieniem, niekiedy nawet kilkunastoletnim w stosunku do krajów przodujących, zagadnienia transferu nowej myśli technologicznej i nowych rozwiązań wspierających rozwój małego i średniego biznesu nabierają ogromnego znaczenia w nowych warunkach ekonomicznych tworzenia gospodarki rynkowej i aspiracji unijnych naszego kraju. Stajemy przed koniecznością dostosowania krajowej infrastruktury informacyjnej do nowych potrzeb i budowania własnych systemów informacyjnych, których zadaniem w odniesieniu do małej i średniej przedsiębiorczości będzie:

- informacja o polskich osiągnięciach i rozwiązaniach, która wspomoże ich szybkie zastosowanie i spowoduje zainteresowanie twórców, wynalazców oraz przedsiębiorców badaniami, a także informacją naukowo-techniczną;

- promocja i upowszechnianie wyników polskich badań naukowych za granicą, zwłaszcza w tych dziedzinach i dyscyplinach, w których udało się nam osiągnąć wysoką pozycję i które są naszą specjalizacją narodową;

- przygotowanie krajowych zasobów informacyjnych do wymiany i umożliwienie pozyskiwania informacji z systemów zagranicznych i międzynarodowych na warunkach barteru;

- dostarczanie polskim małym i średnim przedsiębiorstwom informacji na temat nowych technologii i know-how w innych krajach, przede wszystkim w rozwiniętych krajach zachodnich, informowanie o programach pomocowych Unii Europejskiej (UE) i rynkach europejskich oraz pomoc w wyszukiwaniu partnerów za granicą.

Organizowanie krajowej infrastruktury informacyjnej stosownie do sprawdzonych już wzorców zachodnich lub modernizowanie istniejących jej elementów powinno być poprzedzone opracowaniem zasad państwowej polityki informacyjnej jako elementu polityki naukowej kraju. Polityka informacyjna powinna natomiast być podporządkowa-

na strategii rozwoju gospodarczego i społecznego Polski na najbliższe lata.

Uwzględnienie tego tematu w planie pracy Ośrodka Przetwarzania Informacji było podyktowane chęcią kontynuowania i poszerzenia dotychczasowej problematyki badawczej poświęconej zagadnieniom transferu technologii ze sfery nauki do gospodarki, rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce oraz roli informacji naukowej i technicznej w tych procesach. Chodziło także o włączenie się w procesy przygotowawcze Polski do przystąpienia do UE w związku z koniecznością reorientacji polityki państwowej w kierunku tworzenia i rozwijania środowiska przyjaznego funkcjonowaniu małych i średnich przedsiębiorstw. Wymogi konkurencyjności narzucone przez rynek unijny nakładają na polskie podmioty gospodarcze konieczność podejmowania działań zmierzających do dostosowania warunków rozwoju polskich małych i średnich przedsiębiorstw do warunków krajów UE. Wśród tych działań ważny staje się problem dostępu do informacji naukowej i technicznej jako jednego z czynników rozwoju innowacyjnych i konkurencyjnych przedsiębiorstw. Pełny dostęp do informacji jest jednak możliwy tylko w warunkach istnienia sprawnych systemów informacji wykorzystujących dobrze zorganizowane, nowoczesne infrastruktury informacyjne poszczególnych krajów.

Wynika stąd potrzeba oceny stanu rozwoju informacji naukowej i technicznej w Polsce oraz poziomu usług informacyjnych i ich porównanie z poziomem rozwoju tej dyscypliny w krajach rozwiniętych. Tylko bowiem na podstawie analizy porównawczej z krajami przodującymi mogą być formułowane wnioski dotyczące kierunków rozwoju informacji w naszym kraju *.

DOSTĘP DO INFORMACJI DLA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

Jednym z priorytetowych celów polityki naukowej krajów zachodnich w ostatnim ćwierćwieczu poprzedniego stulecia było wzmacnianie chłonności technologicznej małych i średnich przedsiębiorstw. U podstaw tej polityki leżało przeświadczenie, po pierwsze – że kraje rozwinięte wkroczyły w okres ostrej konkurencji mającej na celu pozyskanie najbardziej strategicznych, przodujących technologii światowych, i po drugie – że te przedsiębiorstwa pełnią znaczącą rolę w rozwoju gospodarczym poszczególnych państw. Małe i średnie przedsiębiorstwa są ważnymi elementami gospodarki zarówno w krajach UE, jak i Stanów Zjednoczonych oraz Japonii. Doświadczenia tych

* Analiza obecnego stanu rozwoju informacji naukowej i technicznej w Polsce pod kątem zaspokojenia potrzeb małej i średniej przedsiębiorczości oraz omówienie działań w zakresie informacji naukowej i technicznej w celu stworzenia dla nich zaplecza informacyjnego zostaną opublikowane w następnym zeszycie *Przeglądu Bibliotecznego*.

krajów wskazują, że ten sektor znacznie szybciej reaguje na sygnały rynkowe, ponieważ jest bardziej elastyczny i kreatywny. Jednocześnie odgrywa ważną rolę w przeobrażeniach struktury ekonomicznej, m.in. przez inicjowanie nowych dziedzin produkcji, rozwój nowych sfer działalności, np. usług, tworzenie nowych zawodów i nowych miejsc pracy. Małe i średnie przedsiębiorstwa przyczyniają się do poprawy konkurencyjności gospodarki, zwiększenia zdolności eksportowych, podnoszenia efektywności, rozwoju infrastruktury ekonomicznej, w tym zwłaszcza regionalnej. Nie mniej ważnym zadaniem tego sektora jest jego rola społeczna, a więc wpływ na tworzenie tzw. klasy średniej i rozwój przedsiębiorczości.

Dynamiczny rozwój małych i średnich przedsiębiorstw rozpoczął się w połowie lat 70. w warunkach kryzysu światowego i szybkiego rozwoju nowych technologii. W 1986 r. Rada Europejska powołała niezależny zespół zadaniowy ds. małych i średnich przedsiębiorstw. Zespół zajmował się opracowaniem programu koordynującego wszelkie działania Komisji Europejskiej dotyczące tych przedsiębiorstw (prawo wspólnotowe, finanse, analizy, transfer know-how), harmonizacji polityk narodowych i polityki Wspólnot, opracowaniem systemu współpracy z organizacjami reprezentującymi przedsiębiorstwa, pomocą w tworzeniu struktur i programów działających na rzecz sektora małych i średnich przedsiębiorstw. W listopadzie 1986 r. Komisja Europejska zatwierdziła przedstawiony przez zespół „Program działania dla małych i średnich firm” i na tej podstawie podjęła różne inicjatywy służące ich rozwojowi.

W 1989 r. Rada Europejska ponownie zajęła stanowisko w sprawie tworzenia korzystnych warunków do rozwoju i promowania przedsiębiorczości, w szczególności małej i średniej. Nadzorowanie polityki w tym zakresie powierzono powołanej Dyrekcji Generalnej Komisji Europejskiej, DG XXIII (Directorate General XXIII Enterprise Policy Trade, Tourism and Cooperatives), obecnie DG Entreprise (ENTR). Dyrekcja XXIII została podzielona na:

- Dyrekcję A – złożoną z 4 sekcji i zajmującą się działaniami promującymi przedsiębiorczość i warunki jej rozwoju,
- Dyrekcję B – obejmującą 3 sekcje realizujące następujące zadania:
 - działalność informacyjną i współpracę z EURO-INFO-CENTRES, reprezentującymi małe i średnie przedsiębiorstwa,
 - nadzorowanie współpracy i ponadnarodowego ich rozwoju w ramach Business Cooperation Centre (BC-NET),
 - ułatwianie im dostępu do rynków.

Następny wieloletni (na l. 1996-2000) program rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości Rada Unii Europejskiej przyjęła w 1996 r. Program ten bardzo szczegółowo określa inicjatywy Wspólnot zorien-

towane na stwarzanie korzystnych warunków dla powstawania i funkcjonowania przedsiębiorstw zaliczanych do tego sektora. Inicjatywy te obejmują:

- działania mające na celu poprawę otoczenia małych i średnich przedsiębiorstw (prawne, administracyjne, finansowe i socjalne, a także sprzyjające rozwojowi tych firm środowisko fiskalne),
- programy i akcje wspierające ich rozwój:
 - dostęp do środków inwestycyjnych i kredytów,
 - wsparcie dla regionalnego rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości,
 - akcje wspomagające określone dziedziny małego i średniego biznesu (np. rolnictwo i rybołówstwo),
 - wspieranie europeizacji i internacjonalizacji małych i średnich firm,
 - podnoszenie konkurencyjności europejskich małych i średnich przedsiębiorstw na rynkach międzynarodowych, przede wszystkim przez zapewnienie im dostępu do nowych technologii i szkoleń,
 - promowanie idei małej przedsiębiorczości.

Opracowany przez Komisję Unii Europejskiej i ogłoszony w grudniu 2000 r. 4 już wieloletni program dla przedsiębiorstw i przedsiębiorczości, w szczególności dla małej i średniej na l. 2001-2005, określa główne kierunki działania mające na celu rozwój innowacyjnych i konkurencyjnych przedsiębiorstw. Program został uzgodniony z Parlamentem Europejskim, Komitetem Społeczno-Ekonomicznym oraz Komitetem Regionów. W ramach tego programu Rada Unii Europejskiej między innymi:

- zatwierdziła i uchwaliła Europejską kartę dla małych i średnich przedsiębiorstw, która zawiera ich prawa, cele i zasady działania,
- zaleciła opracowanie Wieloletniego programu dla przedsiębiorstw i przedsiębiorczości,
- określiła środki przyznane przez Unię na wspieranie tych kierunków rozwoju przedsiębiorstw, które wynikają z karty,
- zaleciła współpracę z OECD w zakresie wspierania przedsiębiorczości w ramach polityki tej organizacji wobec przedsiębiorstw i przedsiębiorczości przyjętej przez unijnych ministrów przemysłu w 2000 r.,
- podjęła decyzję, że ze środków programu finansowane będą przedsiębiorstwa innowacyjne, firmy wysokich technologii, firmy nowo zakładane oraz mikroprzedsiębiorstwa.

Wieloletni program dotyczy także krajów EFTA i EEA (Europejskiego Obszaru Gospodarczego).

Należy w tym miejscu podkreślić, że temat niniejszego opracowania można rozpatrywać tylko przy założeniu, iż przez systemy informacji będziemy rozumieć europejską infrastrukturę informacyjną umożliwiającą realizację określonych funkcji w zaspokajaniu potrzeb róż-

nych kategorii odbiorców informacji. Różne są formy działalności informacyjnej w ramach tej infrastruktury, a mianowicie: systemy i serwisy informacyjne, bazy i banki danych, wielkie serwery z posadowionymi na nich dziesiątkami baz danych itp. Już wstępna analiza europejskiej infrastruktury informacyjnej rozumianej jako suma infrastruktur narodowych pozwala stwierdzić, że użytkownik informacji naukowej w krajach zachodnich reprezentujący dowolny sektor nauki lub gospodarki ma zapewniony dostęp do aktualnej i kompletnej informacji, zlokalizowanej w dowolnym miejscu Europy i innych regionach kuli ziemskiej. W ostatnich latach, dzięki rozwojowi sieci teleinformatycznych, uzyskał on bowiem łatwość dostępu do zasobów światowych, ponieważ członkami światowej wspólnoty informacyjnej – poza Ameryką – stają się powoli także Australia i Japonia. W krajach UE, które są przedmiotem naszego zainteresowania, dynamiczny rozwój działalności informacyjnej dokonał się dzięki wysiłkowi zarówno rządów poszczególnych krajów, instytucji informacyjnych publicznych i prywatnych, jak również organizacji międzynarodowych.

Można wyróżnić 3 podstawowe elementy każdej zorganizowanej działalności informacyjnej:

– infrastrukturę organizacyjną, która w nowoczesnym ujęciu rozumiana jest jako zespół instytucji, organizacji i systemów informacyjnych, których zadaniem jest gromadzenie, przechowywanie, przetwarzanie i udostępnianie potrzebnej informacji odpowiadającej normom jakościowym obowiązującym w społeczeństwie. Tworzą ją następujące elementy:

- normy informacyjne,
- zasoby informacyjne,
- systemy informacyjne,
- instytucje informacyjne,
- technologie i systemy organizacyjno-techniczne związane z gromadzeniem, przetwarzaniem i rozpowszechnianiem informacji, warunkujące funkcjonowanie innych systemów oraz podmiotów społecznych i gospodarczych.

– zasoby informacyjne, których organizatorami były:

- państwowe instytucje informacyjne, głównie biblioteki i ośrodki informacji; w wyniku ich działalności powstawały systemy informacji i bazy danych, które ze względu na zakres tematyczny można podzielić na interdyscyplinarne (np. amerykańska baza danych ISI, francuski system PASCAL), lub monotematyczne (brytyjska baza LISA, francuski system w dziedzinie włókiennictwa TITUS i in.),

- prywatne instytucje naukowe i informacyjne organizujące i eksploatujące bazy danych: CHEMICAL ABSTRACTS, COMPENDEX, ISMEC, INSPEC, DIALOG, DATA-STAR,

- organizacje międzynarodowe, które jako pierwsze i – co należy podkreślić – z sukcesem przystąpiły do organizowania systemów informacyjnych krajów członkowskich; można tu wymienić: Międzynarodową Agencję Energii Atomowej i utworzony już pod koniec lat 50. Międzynarodowy System Informacji Nuklearnej INIS, Organizację ds. Wyżywienia FAO i jej system AGRIS, UNEP z systemem INFOTERRA i in.

- technologie informacyjne, które decydowały o organizacji działalności informacyjnej oraz o sposobach gromadzenia, opracowywania i przekazywania informacji użytkownikom. W pierwszym etapie systemy informacji wykorzystujące nośnik papierowy realizowały wszystkie elementy procesu informowania, dostarczając odbiorcom zarówno informację o zbiorach, jak i oryginały dokumentów. Prawdziwą rewolucję stanowiło zastosowanie w procesach informowania komputerów personalnych, sieci teleinformatycznych a następnie Internetu. Znakomicie wpłynęło to na zwiększenie zasobów informacyjnych, szybkość przekazywania informacji i dostęp do niej, niezależnie od lokalizacji zasobów. Dzięki tym nowym technologiom postęp technologiczny i organizacyjny, jaki wprowadzają sieci jest impulsem do rozwoju bibliotek i informacji naukowej.

ROLA I ZNACZENIE INFORMACJI WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

W krajach rozwiniętych zdalny dostęp i wykorzystanie naukowych baz danych zostały szybko zaadaptowane dla potrzeb organizacji baz danych i sieci naukowych, bankowych, giełdowych itp. Komputerowe katalogi biblioteczne coraz częściej zastępowane są komputerowym dostępem do pełnych tekstów gromadzonych zbiorów, coraz szerszy jest dostęp do elektronicznych wersji czasopism naukowych. Informacja stała się towarem i w nowoczesnych firmach odgrywa bardzo ważną rolę, skłaniając je do wydatkowania znacznych środków na gromadzenie informacji biznesowych obejmujących informacje finansowe, ekonomiczne, techniczne, prawne lub marketingowe, jak również informacje o potencjalnych partnerach gospodarczych, nowoczesnych technologiach itp.

O tym, jak ważna jest rola informacji naukowej we współczesnej gospodarce światowej świadczy zorganizowane w grudniu 2001 r. w Brukseli spotkanie przedstawicieli komórek informacyjnych i prasowych ministerstw oraz ważniejszych europejskich organizacji badawczych. Konferencja była poświęcona poprawie i zwiększeniu dostępu społeczeństwa do informacji i baz danych. Omówiono możliwości przyszłej współpracy, koordynacji działań i wymiany doświadczeń między jednostkami odpowiedzialnymi za informację, kontakty z mediami i promocję badań naukowych. We współczesnych systemach

państwowych, zwłaszcza w rozwiniętych gospodarczo krajach, ukształtował się zespół instytucji, organizacji i systemów informacyjnych, których zadaniem jest gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i udostępnianie informacji, odpowiadających normom jakościowym obowiązującym w społeczeństwie. Uczestnicy spotkania wyrazili zaniepokojenie w związku ze słabymi wynikami Eurobarometru (m.in. niski stopień informowania społeczeństwa, wciąż spadające zainteresowanie badaniami naukowymi i rozwojowymi). Uznano za konieczne powołanie European Science News Agency, której zadaniem byłoby informowanie społeczeństwa o badaniach naukowych i rozwoju nowych technologii oraz koordynacja współpracy komórek informacyjnych instytucji naukowych w poszczególnych krajach.

DZIAŁALNOŚĆ INFORMACYJNA W UNII EUROPEJSKIEJ

Analiza infrastruktury informacyjnej – w tym systemów informacji działających na rzecz małych i średnich przedsiębiorstw w krajach zachodnich – wskazuje, że były one budowane, począwszy od lat 60. ub. wieku, kiedy społeczeństwa tych krajów wkroczyły w nową epokę zwaną cywilizacją informacyjną albo społeczeństwem informacyjnym. Zasadniczą cechą tego społeczeństwa stanowi to, że informacja, czyli wiedza, staje się podstawowym zasobem wytwórczym obok zasobów ludzkich, surowców, kapitału, pracy. Wspierający rozwój cywilizacji informacyjnej program Unii Europejskiej „Technologie społeczeństwa informacyjnego” poza wieloma akcjami i działaniami zakłada rozwój technik, które zapewniają małym i średnim przedsiębiorstwom dostęp do rynku globalnego. Udział w nim tych podmiotów jest uwarunkowany ich rozwojem technologicznym i innowacyjnością jako podstawą konkurencyjności przedsiębiorstw i ich zdolności eksportowej. Stąd zarówno kraje członkowskie UE, jak i Stany Zjednoczone, podejmują interwencje wspomagające podstawowe badania przemysłowe na podstawie programów odpowiadających priorytetom działalności przedsiębiorstw. Przepływ wyników badań z placówek naukowych i laboratoriów do przedsiębiorstw jest możliwy tylko za pośrednictwem sprawnych systemów informacyjnych, organizowanych z wykorzystaniem krajowych infrastruktur informacyjnych i szerokiej współpracy międzynarodowej.

W krajach wysoko rozwiniętych w organizowaniu systemów informacyjnych jako zaplecza dla działalności małej i średniej przedsiębiorczości można wyróżnić 2 etapy. Pierwszy obejmował głęboką modernizację bibliotek i ośrodków informacji polegającą przede wszystkim na zastosowaniu w ich działalności technik komputerowych i związanych z nimi technologii procesów biblioteczno-informacyjnych. Na tym etapie wykonano prace związane z organizacją narodowych zasobów

informacyjnych i zapewnieniem do nich dostępu. W ramach procesów modernizacyjnych, uwzględniając potrzeby wszystkich użytkowników informacji poszczególnych krajów:

- rozbudowano i/lub zmodyfikowano narodowe struktury organizacyjne w zakresie bibliotek i informacji naukowej, przystosowując je do nowych funkcji z uwzględnieniem podziału zadań na poziomie kraju oraz w kontekście współpracy międzynarodowej,
- zewidencjonowano zbiory krajowe i zagraniczne gromadzone w placówkach informacyjnych,
- opracowano zasady gromadzenia tych zbiorów,
- przygotowano zasady opracowania (normy, formaty opisu) dokumentów różnych rodzajów wchodzących w skład narodowych zasobów informacyjnych,
- zorganizowano informację o zbiorach w postaci różnego rodzaju katalogów, baz i banków danych, systemów informacyjnych i innych powszechnie dostępnych serwisów dokumentacyjnych.

Natomiast drugi etap – dzięki wymienionym osiągnięciom oraz nowym informacyjnym technologiom – pozwolił na organizację systemów i serwisów specjalistycznych zorientowanych na potrzeby określonych kategorii użytkowników. W odniesieniu do małych i średnich przedsiębiorstw były to zwłaszcza:

- systemy informacyjne o dokumentach określonego rodzaju, takie jak CORDIS i jego podsystemy,
- interdyscyplinarne systemy typu SIGLE i jego odpowiedniki narodowe,
- wielkie serwery i posadowione na nich bazy danych, takie jak francuski serwer TELESYSTEM QUESTEL i jego baza wszystkich europejskich znaków towarowych.

W ramach tych działań powołano także wiele nowych instytucji lub ich sieci, jak np. Sieć Centrów Euro Info (EIC – Euro Info Centre) w 1986 r. z inicjatywy UE w celu wspierania małych i średnich przedsiębiorstw. Celem było stworzenie narzędzia komunikacji pomiędzy nimi a Komisją Europejską oraz udzielenie pomocy przedsiębiorcom pragnącym dostosować się do nowej rzeczywistości ekonomicznej.

Atutem EIC jest ich jednoczesny kontakt z przedstawicielami Komisji Europejskiej i przedsiębiorcami z całej Europy. EIC stają się naturalnym pośrednikiem umożliwiającym instytucjom centralnym UE pełniejszą orientację w potrzebach małych i średnich przedsiębiorstw, zaś dla przedsiębiorców są źródłem informacji o programach unijnych i możliwościach ich wykorzystania.

W całej Europie EIC są afiliowane przy różnych organizacjach wspierających rozwój gospodarczy, takich jak instytucje zrzeszające przedsiębiorców, izby przemysłowo-handlowe, agencje rozwoju regionalnego czy ośrodki wspierania przedsiębiorczości. W większości przy-

padków EIC prowadzą działalność niekomercyjną, dofinansowywana w znacznej mierze przez instytucje afiliujące, Komisję Europejską, władze lokalne i instytucje związane z biznesem.

Obecnie sieć europejska wraz z krajami basenu Morza Śródziemnego liczy ok. 300 EIC, które ściśle ze sobą współpracują. Wszystkie ośrodki posiadają możliwości komunikowania się za pośrednictwem poczty elektronicznej, która umożliwia stałe i szybkie przekazywanie informacji.

W związku z dużym zainteresowaniem siecią EIC krajów spoza Unii oraz zainteresowaniem małych i średnich przedsiębiorstw z Unii nowymi rynkami Komisja Europejska pod koniec 1990 r. podjęła decyzję o rozszerzeniu sieci. W jej wyniku ustanowiono centra korespondencyjne, a prawa do ich otwarcia otrzymały kraje zrzeszone w EFTA (Europejska Strefa Wolnego Handlu) oraz objęte programem PHARE, w tym także Polska. Kraj nasz uzyskał możliwość utworzenia 12 centrów, na równych zasadach korzystających z dostępu do materiałów informacyjnych, baz danych, publikacji. Na mocy kontraktu z UE zobowiązani jesteśmy do współpracy z organizacjami europejskimi w celu zwiększenia konkurencyjności polskich przedsiębiorstw, ułatwiając im zdobycie nowych rynków zbytu.

Niezależnie od systemów informacyjnych i baz danych o charakterze powszechnym, przeznaczonych dla wszystkich kategorii użytkowników informacji naukowej i technicznej, w krajach zachodnich powstały systemy i programy adresowane specjalnie do małych i średnich przedsiębiorstw. Ich organizatorami były zarówno Unia Europejska, instytucje rządowe i prywatne, fundacje jak i stowarzyszenia zawodowe w poszczególnych krajach.

MIĘDZYNARODOWE SYSTEMY INFORMACYJNE WSPIERAJĄCE ROZWÓJ MAŁEJ I ŚREDNIEJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Jednym z najważniejszych systemów międzynarodowych jest wymieniony wyżej CORDIS (Community Research and Development Information Service) – wspólnotowy serwis informacji na temat badań i rozwoju, oferowany bezpłatnie wszystkim odbiorcom informacji. System zapewnia dostęp do informacji dotyczącej promocji badań i innowacji krajów członkowskich Unii, przekazując aktualne i kompletne dane w zakresie:

- informacji o udziale w Programach Ramowych Badań i Rozwoju (B + R) Komisji Europejskiej,
- informacji wspomagających zastosowanie wyników badań i ich rozwój,
- bieżących informacji o wynikach prac badawczych i strategiach rozwojowych,

- pomocy przy poszukiwaniu źródła finansowania dla B + R,
- pomocy przy wyszukiwaniu partnerów do współpracy w działalności B + R,
- wyszukiwania nowych technologii i popularyzacji ich wykorzystania,
- pomocy w dotarciu do informacji zawartych w różnych bazach danych przez własną bibliotekę.

Biorąc pod uwagę potrzeby informacyjne małych i średnich przedsiębiorstw, CORDIS dostarcza informacji:

- umożliwiających dostęp do informacji o projektach badawczo-rozwojowych finansowanych przez Komisję Europejską, baz danych i stron www; istnieje tu możliwość korzystania z usług interaktywnych (sekcja FIND);
- na temat praktycznych aspektów innowacji, jak np. linki do informacyjnych usług www dotyczących spraw prawnych i finansowych; zawiera indeksy alfabetyczne i tematyczne, słowniki, akronimy, oraz umożliwia dostęp do czasopism z zakresu B + R, w tym do CORDIS Focus. Podane są także linki do informacyjnych zasobów na poziomie europejskim, narodowym i regionalnym oraz linki do innych stron www na temat badań i rozwoju (sekcja EXPLORE);
- pozwalających na praktyczne spożytkowanie wszelkich korzyści wynikających z programów badawczych i innowacyjnych przez udostępnienie aktualności; szybka informacja o pojawiających się możliwościach i nowych osiągnięciach jest jednym z ważniejszych elementów przedsiębiorczości (Seksja TODAY).

Ponadto CORDIS umożliwia dostęp do informacji ułatwiającej znalezienie partnerów ze sfery badań lub biznesu (Partner Service), możliwość publikowania wyników badań czy ofert technologicznych (research results/technology offers), dostęp do informacji na temat działalności innowacyjnej (CORDIS New Service), a także możliwość korzystania z usługi poczty elektronicznej pod nazwą RAPIDUS, która stwarza możliwość automatycznego uzyskania informacji. Informacje dostarczają wiedzy o programach badawczych, imprezach naukowo-technicznych oraz ofertach i zamówieniach dotyczących technologii innowacyjnych.

Drugim ważnym systemem pracującym m.in. na rzecz małych i średnich przedsiębiorstw jest Europejski System Informacji o Szarej Literaturze SIGLE. System został zorganizowany w 1980 r. z inicjatywy Komisji Europejskiej i angielskiej Biblioteki Brytyjskiej. W początkowym okresie istnienia był finansowany ze środków Komisji. Jego zadania statutowe obejmowały gromadzenie i rozpowszechnianie informacji o szarej literaturze wytworzonej w krajach Wspólnot Europejskich. W ramach systemu jest ewidencjonowane, gromadzone, opracowywane, archiwizowane i udostępniane piśmiennictwo tzw. niekon-

wencjonalne i trudno dostępne, określane w krajach zachodnich pojęciem szarej literatury, obejmujące:

- sprawozdania i raporty naukowe, techniczne, ekonomiczne, społeczne i inne, powstające w instytucjach publicznych i prywatnych,
- materiały konferencyjne niepublikowane i niedostępne za pośrednictwem handlowych sieci księgarskich,
- tłumaczenia niepublikowane,
- normy i zalecenia techniczne,
- artykuły ukazujące się w czasopiśmie o niskich nakładach, udostępnianych nieodpłatnie lub o zasięgu lokalnym,
- niektóre dokumenty urzędowe,
- dokumenty techniczne, promocyjne i reklamowe,
- dokumenty elektroniczne, w tym internetowe,
- patenty i normy (nie gromadzone w ramach SIGLE, jako wydzielone rodzaje źródeł posiadają na ogół autonomiczne, dobrze zorganizowane narodowe systemy informacji).

Uczestnikami systemu SIGLE, poza krajami UE, są także kraje środkowo-wschodniego regionu Europy, takie jak: Czechy, Litwa, Łotwa, Rosja, Słowacja i Węgry. W 1980 r. powołano Europejskie Stowarzyszenie Użytkowników Szarej Literatury EAGLE, które zarządza systemem, steruje rozwojem i finansuje jego działalność. Polska została przyjęta do Stowarzyszenia w maju 2001 r.

Najbardziej aktywnymi uczestnikami systemu są państwa przodujące w rozwoju gospodarczym (Francja, Holandia, Wielka Brytania, Włochy i Niemcy) o najwyższym dochodzie narodowym, które rozwijają zasoby informacyjne pod kątem zaspokojenia potrzeb użytkowników, w tym małych i średnich przedsiębiorstw.

MIĘDZYNARODOWE PROGRAMY UNII EUROPEJSKIEJ WSPIERAJĄCE MAŁĄ I ŚREDNIĄ PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

Piąty program ramowy badań, rozwoju techniki i prezentacji UE (Fifth Frame Programme for Science Technological Development and Demonstration) to najważniejszy w l. 1998-2002 instrument wspomagania międzynarodowej współpracy naukowej w Europie. polskim instytucjom naukowo-badawczym, a także przedsiębiorstwom, organizacjom pozarządowym i samorządowym, daje szansę udziału w międzynarodowych konsorcjach powoływanych do realizacji projektów skoncentrowanych na rozwiązywaniu najważniejszych problemów społeczno-ekonomicznych i technologicznych. Szczególną opieką objęte zostały małe i średnie przedsiębiorstwa, które mogą otrzymać znaczące środki na badania naukowe w postaci grantów oraz projektów CRAFT. Piąty program ramowy obejmuje wiele programów tematycz-

nych, wspierających bezpośrednio lub pośrednio rozwój małej i średniej przedsiębiorczości:

- LIFE (jakość życia i zarządzanie żywymi zasobami),
- IST (przyjazne społeczeństwo informacyjne),
- GROWTH (konkurencyjny i zrównoważony wzrost),
- EESD (energia, środowisko i zrównoważony rozwój),
- INNOVATION SME (promocja innowacji i wspieranie uczestnictwa MSP),
- HUMAN POTENTIAL (wzrost potencjału ludzkiego).

Obok programów tematycznych funkcjonują programy horyzontalne. Drugi program horyzontalny m.in. poprzez rozwijanie możliwości innowacyjnych przedsiębiorstw i zakładanie nowych firm dysponujących zaawansowaną technologią (tzw. high-tech) przyczynia się do rozprzestrzeniania nowych technologii i pojawiania się nowych rodzajów aktywności gospodarczej; obejmuje także promocje innowacji i popieranie udziału małych i średnich przedsiębiorstw. Program ten w szczególności:

- oferuje usługi informacyjne, wspomaga działania innowacyjne małych i średnich przedsiębiorstw, wspiera programy ich rozwoju; wspomagane są tu analizy i badania porównawcze w celu wprowadzenia w życie europejskiego programu działania dla innowacji oraz otwarcie się na przyszłe przyszłe inicjatywy związane z polityką innowacyjną Wspólnoty;

- zbiera dane o innowacjach, dokonuje analizy tendencji, inicjatyw wspólnotowych i krajów członkowskich; stanowi platformę międzynarodowej wymiany doświadczeń i wnosi wkład we wspólnotową politykę innowacyjną, m.in. obejmuje wiele instrumentów bezpośredniego wsparcia i udzielania pomocy przedsiębiorstwom, np. opracowanie przyjaznego dla użytkownika pakietu informacyjnego;

- oferuje działania pilotażowe w zakresie innowacji i udziału przedsiębiorstw w badaniach naukowych, obejmuje działania mające na celu rozszerzenie i ulepszenie bazy danych CORDIS, będącej wielodziałowym serwisem całego Piątego programu ramowego oraz wzmocnienie sieci centrów przekazu informacji.

EUREKA – Europejski program badań został wylansowany w 1985 r., a jego celem jest promocja współpracy partnerów z różnych krajów i realizacja wspólnych projektów służących zwiększeniu produktywności i konkurencyjności przemysłu i gospodarki w całej Europie. Projekty są formułowane pod kątem potrzeb przemysłu. Obecnie w programie tym uczestniczy 25 a współpracuje 7 państw, w tym Polska od 1995 r. EUREKA nie dysponuje funduszem na finansowanie wspólnych projektów i nie finansuje instytucji badawczych czy komercyjnych. Inicjatywa ta umożliwia nawiązanie współpracy z liczącymi się partnerami w całej Europie oraz ułatwia wykorzystanie europejskich

badania rozwojowych i ich szybkie zastosowanie w przemyśle. Partnerzy, łącząc potencjał badawczy i wytwórczy oraz dzieląc ryzyko ponoszonych kosztów, mają większą szansę na sukces i zysk ze sprzedaży rezultatów zrealizowanego projektu. Od kilku lat program jest otwarty na współpracę z krajami Europy Środkowej i Wschodniej, a jego podstawowym celem jest wzrost konkurencyjności Europy. W 1997 r. portfel EUREKI obejmował 1078 projektów zrealizowanych lub w trakcie realizacji, wspieranych aktywnie przez administracje rządowe państw członkowskich.

COST – Europejski program współpracy w dziedzinie badań naukowo-technicznych umożliwia koordynację na szczeblu europejskim przedsięwzięć badawczych o określonej tematyce, prowadzonych w różnych krajach w ramach tzw. Akcji COST, które obejmują wiele pojedynczych programów, mających wspólny cel ogólny. Akcja trwa średnio 5 lat i obejmuje uczestników z 12 krajów członkowskich. COST powstał w 1971 r. na mocy rezolucji ministrów odpowiedzialnych za sprawy nauki i techniki w 19 krajach Europy Zachodniej i b. Jugosławii. W 1991 r. w poczet pełnoprawnych członków COST przyjęto Czechosłowację, Węgry, Polskę i Islandię, a w 1992 r. do realizacji programu włączyły się Chorwacja i Słowenia jako część b. Jugosławii, a następnie na podobnej zasadzie Czechy i Słowacja. W następnym roku do tego zespołu przyjęto Estonię, Malte i Rumunię. Na przyjęcie czekają Bułgaria, Cypr, Litwa i Łotwa. Znaczącą rolę w stworzeniu programu, jak również w jego realizacji, odgrywała i odgrywa w dalszym ciągu Komisja Wspólnot Europejskich, aczkolwiek należy podkreślić, że COST nie jest programem wspólnotowym. COST ukierunkowany jest na prowadzenie badań podstawowych oraz prac badawczych stanowiących pomost między badaniami podstawowymi a pracami rozwojowymi. COST nie finansuje prac badawczych i rozwojowych, lecz tworzy ramy organizacyjne dla badań o znaczeniu ogólnoeuropejskim.

ALHPA-DIDO to baza powstała na podstawie Europejskiej bazy danych badań i rozwoju, w systemie online, za pośrednictwem nowego, wspieranego przez UE programu wspierania przedsiębiorczości. Zawiera informacje o spółkach i osobach, ewidencjonując około 85 000 pracowników naukowych i badawczych, aktywnie uczestniczących w działalności B + R w 39 krajach Europy. Baza jest dostępna w językach: angielskim, francuskim, hiszpańskim, niemieckim, portugalskim i duńskim.

Obok wymienionych programów ważnym narzędziem wspierania europejskich małych i średnich przedsiębiorstw są INNOVATION RELAY CENTRES (IRC) – Europejska sieć przekazu innowacji, której celem jest wspieranie międzynarodowego transferu technologii do firm i przedsiębiorstw europejskich. Te centra udzielają pomocy w zakresie wyszukania partnera do współpracy technologicznej, wykonania eks-

pertyzy technologicznej (audytu) oraz pomagają w negocjacjach umów międzynarodowych.

NARODOWE SYSTEMY INFORMACJI

Wciąż rośnie rola i znaczenie informacji naukowej i technicznej, wzrasta wartość baz danych dla organizacji naukowych i badawczych, a także gospodarczych. Szacunki wskazują, że zarówno liczba zawartych w bazach informacji, jak i całkowita liczba baz, rosną rocznie o ok. 10%. Szczególnie Internet spowodował, że informacja stała się bardziej dostępna, ponieważ dostawcy baz danych zaczęli się przenosić do systemów opartych na www. Dzięki temu powstały globalne zbiory informacji posadowione na wielkich serwerach i dostępne za pośrednictwem sieci międzynarodowych. Podstawę tej działalności stanowią narodowe systemy informacji w poszczególnych krajach. Poniżej przedstawiono przykłady nowoczesnych systemów i serwisów informacyjnych działających w ramach efektywnych i racjonalnych infrastruktur narodowych czołowych państw Unii Europejskiej.

W Niemczech występował bardzo silny stopień centralizacji z dużym wpływem państwa na systemy inte. Już w latach 70. uruchomiono 17 banków danych, z czego kilka pracowało bezpośrednio na potrzeby banku federalnego.

STN – International (Scientific and Technical Information Network) to serwis udostępniany na zasadach bezpłatnych umożliwiający przeszukiwanie online ponad 200 baz danych z zakresu nauk technicznych, biznesu i patentów. Przedmiotem gromadzenia w systemie są informacje dotyczące stanu prawnego, przedsiębiorczości i dostawców. Ze względu na problematykę zasobów informacyjnych STN jest zorientowany na zaspokojenie potrzeb użytkowników informacji reprezentujących sferę gospodarczą, w tym małą i średnią przedsiębiorczość. Opracowana pod koniec 1996 r. wersja STN Easy zapewnia dostęp do wybranych baz danych bibliograficznych bez opłat za czas połączenia. W ostatnim okresie w ramach serwisu uruchomiono SWETSCAN, bazę danych oferującą spisy treści 13 000 międzynarodowych czasopism naukowych z zakresu nauki, techniki i medycyny. Baza zawiera 300 000 rekordów rejestrowanych od 1993 r. oraz cytowania literatury naukowej, technicznej i handlowej z całego świata. Jej zbiory budowane od 1976 r. wynoszą 200 000 pozycji.

We Francji od początku lat 70. politykę informacyjną państwa realizowały kolejne agendy rządowe: Bureau National de l'Information Scientifique et Technique (BNIST), następnie Mission Interministerielle de l'Information Scientifique et Technique (MIDIST); obecnie funkcję tę pełni Association pour la Diffusion de l'Information Scientifique et Technique (ADIT). Agencja, utworzona w 1992 r., jest instytucją

publiczną o charakterze przemysłowym i handlowym, podporządkowaną ministerstwu ds. badań oraz ministerstwu spraw zagranicznych. Do jej zadań należy gromadzenie, przetwarzanie i rozpowszechnianie w skali międzynarodowej informacji naukowych i technicznych dotyczących prac badawczych o przeznaczeniu cywilnym i handlowym oraz pomoc w rozwoju przedsiębiorstw francuskim. Od 1997 r. agencja opracowuje nowe programy przewidujące bardziej konkretne działania interwencyjne na rzecz małych i średnich przedsiębiorstw we współpracy z instytucjami lokalnymi.

Jednym z ważnych serwisów informacyjnych jest, działający na zasadzie spółki z przewagą kapitału państwowego, QUESTEL-ORBIT – serwis online obejmujący informacje w zakresie znaków towarowych i spółek. Baza danych Community Marks ewidencjonuje wszystkie znaki towarowe UE, zastrzeżone za pośrednictwem OHMI (Office d'Harmonisation des Marches Interieurs) wraz ze szczegółowym opisem każdego znaku.

W Wielkiej Brytanii rząd realizuje liczne cele wytyczone przez organizacje zrzeszające poszczególne instytucje informacyjne. Za najważniejsze uznano organizowanie silnej krajowej sieci bibliotecznej, rozwój krajowego systemu informacji skierowanej oraz sprzyjanie tworzeniu nowych baz danych dla nowych kategorii użytkowników małych i średnich przedsiębiorstw. Można tu wymienić:

- CAMBRIDGE Scientific Abstracts – od ponad 30 lat opracowujący i publikujący streszczenia i indeksy do literatury naukowej. Poza wydawaniem czasopism SCA udostępnia swoje bazy na 13 serwerach komercyjnych online i 5 producentów CD-ROM;

- UnCover – system online dostarczający artykuły, bazę danych spisów treści i indeks kluczowych określeń dla 17 000 periodyków. Zawiera ponad 7 mln odnośników, które są udostępniane online; baza jest uzupełniana codziennie o 5000 cytowań. UnCover obejmuje zbiory wybranych bibliotek uniwersyteckich i publicznych w Europie, St. Zjednoczonych i Australii.

Omawiając niektóre systemy i bazy danych krajów europejskich stanowiące zaplecze informacyjne dla małej i średniej przedsiębiorczości, nie można pominąć dokonań amerykańskich w tej dziedzinie, które inspirowały rozwiązania w Europie, a ze względu na wysoki poziom są nadal ważnym źródłem wiedzy dla wszystkich zainteresowanych, w tym także małych i średnich przedsiębiorców. Stany Zjednoczone są krajem prowadzącym jasno określoną politykę informacyjną, którą charakteryzuje wysoki stopień udziału państwa w gromadzeniu, przetwarzaniu i stosowaniu światowej myśli naukowej i technicznej. Do najważniejszych instytucji i serwisów informacyjnych należą:

- DIALOG i DATA STAR – serwisy dokumentujące amerykańskie piśmiennictwo informujące o rozwiązaniach w formie patentów i know-

how. Bazy przekazują jednocześnie dane o przedsiębiorczości europejskiej oraz informacje z zakresu medycyny i farmakologii. Łącznie zapewniają one dostęp do 600 baz danych.

– Institut for Scientific Information (ISI) z siedzibą w Filadelfii, który wydał na CD ROM *The CompuMath Citation Index* uprzednio dostępny w formie publikacji. Pięcioletnie kumulacje aktualizowane co 2 miesiące obejmują 350 czasopism naukowych (w tym komputerowych) oraz wybrane pozycje z 7300 czasopism z dziedzin ścisłych, humanistycznych i sztuki. ISI oferuje sieciową wersję swych baz danych cytowań, które mogą być dostarczane instytucjom za pośrednictwem ich sieci wewnętrznych. Ta nowa wersja, nazwana Web of Science (Sieć Nauki), zapewnia dostęp do *Science Citation Index Expanded*, *Social Sciences Citation Index* i *Arts and Humanities Citation Index* (bazy danych cytowań odpowiednio dla nauk ścisłych, społecznych oraz sztuki i humanistyki), indeksują pełny tekst ponad 8000 czasopism.

W podsumowaniu tego krótkiego omówienia dotyczącego zagadnień informacji naukowej w aspekcie potrzeb małych i średnich przedsiębiorstw w krajach Unii Europejskiej należy podkreślić, że:

- rozwój tych przedsiębiorstw wpłynął znacząco na rozwój różnych form działalności informacyjnej,
- organizowane wówczas systemy informacji i bazy danych oraz inne serwisy nie były adresowane wyłącznie do małych i średnich przedsiębiorstw, lecz do wszystkich potencjalnych użytkowników informacji.

BIBLIOGRAFIA

1. M. B o g u t a, A. B y l i c k i: *Polityka naukowa, badawcza i rozwojowa Unii Europejskiej*. Gliwice 1998.
2. CORDIS, *Community Research Information & Development Information*, Service <http://www.cordis.lu/en/home.html>
3. Z. D o b r o w o l s k i: *Internet i biblioteka*. Warszawa 1999.
4. EIC Euro Info Centre <http://www.euroinfo.org.pl>
5. *Europe and the global information society*. Recommendations to the European Council (M. Bangeman report) <http://www.ispo.cec.be/infosoc/backg/bangeman.html>
6. A. G r z e c z n o w s k a: *Informacja biznesowa dla małych i średnich przedsiębiorstw dostępna w organizacjach samorządu gospodarczego*. W: *Systemy informacji dla małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) na przykładzie rozwiązań krajów UE w zakresie szarej literatury*. Materiały konferencyjne. Warszawa 2001, powiel.
7. *Information Society eEurope*. Introduction <http://www.europa.eu.int/comm/information-society/europe/background/index-en.htm>

8. *Information Society Website*, ISPO: eEurope Initiative, eEurope Introduction. <http://www.ispo.cec.be//basic/i-europe.html>
9. A. J a c q u e s s o n: *Automatyzacja bibliotek. Zarys historyczny, strategia, perspektywy*. Warszawa 1999.
10. M. K i e ł m i ń s k i: *Europejska informacja naukowa. „Sprawy Nauki”* 2001 nr 12.
11. M. M a j: *Polityka Unii Europejskiej wobec małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP)*. „Puls Studenta” 2000 nr 22 <http://www.l.uni.lodz.pl/puls/numery/22/msp.html>
12. B. M a r t i n e t, Y.-M. M o r t i: *Wywiad gospodarczy. Pozyskiwanie i ochrona informacji*. Warszawa 1999.
13. J. O ł e ń s k i: *Infrastruktura informacyjna dla potrzeb samorządów terytorialnych*. Warszawa 2001.
14. R. P a ś: *Systemy INTE – Europa Zachodnia. „Sprawy Nauki”* 2000 nr 12.
15. *5 Program Ramowy Badań, Rozwoju Technicznego i Prezentacji Unii Europejskiej*. Warszawa 1999.
16. *Piąty Program Ramowy Unii Europejskiej – możliwości korzystania i współpracy*. Koszalin 2001.
17. *Problematyka MSP w kontekście polityki regionalnej na przykładzie wybranych państw UE, krajów kandydujących do UE oraz Stanów Zjednoczonych i Japonii*. Warszawa 1999.
18. SIGLE <http://www.kb.nl/infolev/eagle/coverage-country.htm>
19. *System informacji dla małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) na przykładzie rozwiązań krajów UE w zakresie szarej literatury. Materiały konferencyjne*. Warszawa 2001, powiel.
20. R. S z e w c z y k: *Programy pomocowe organizacji międzynarodowych. W: Instytucje i programy pomocowe oferujące wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw. Cz.2* <http://www.rcie.zgora.pl>
21. *Unia Europejska on-line* <http://www.euonline.host.sk/pomoc.html>
22. *Unijne internetowe systemy informacji dla MSP* <http://www.e-ocean.pl>

ELŻBIETA MALINOWSKA, ANNA ŁUKASIK

SCIENTIFIC AND TECHNICAL INFORMATION IN SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN EUROPEAN UNION

The development of small and medium size enterprises based on transfer of new technologies from scientific institutions and practical implementation of these technologies requires effective information systems.

The paper contains description of organizational structures, forms and methodology of scientific and technical information in EU countries together with an information on EU programs supporting national economies, in particular small and medium scale enterprises.

Artykuł wpłynął do redakcji 30 września 2002 r.

BARBARA SZCZEPANOWSKA

INFORMACJA NAUKOWA W DOBIE GLOBALIZACJI NA PRZYKŁADZIE MIĘDZYNARODOWEGO SYSTEMU INFORMACJI NAUKOWEJ O BEZPIECZEŃSTWIE I HIGIENIE PRACY CIS

Wzrost roli międzynarodowej wymiany informacji naukowej. Wzrost liczby regionalnych, krajowych i międzynarodowych systemów informacyjnych. Działalność Międzynarodowego Centrum Informacji o Bezpieczeństwie i Higienie Pracy w Genewie oraz Polskiego Krajowego Centrum CIS przy Centralnym Instytucie Ochrony Pracy w Warszawie.

Żyjemy w czasach, kiedy z jednej strony zdecydowana większość krajów na świecie samodzielnie stanowi o swoim rozwoju i postępach cywilizacyjnych, z drugiej zaś są one bardziej uwikłane w zamierzone lub niezamierzone zależności i współdziałanie z innymi krajami. Tak modne ostatnio hasło „globalnej wioski” albo globalizacji, szczególnie w Europie, staje się coraz bardziej adekwatne do rzeczywistości. Przy coraz szybszym rozwoju różnych nauk w poszczególnych krajach niezbędna staje się bliska współpraca zarówno w badaniach naukowych, jak i w działaniach praktycznych. Specjaliści z różnych dziedzin coraz szerzej wymieniają się informacjami o swych osiągnięciach, by m.in. eliminować, na ile to jest możliwe, dublowanie bardzo kosztownych badań naukowych, by nie tworzyć tych samych wynalazków i nie powielać tych samych rozwiązań w praktyce. Korzystanie z osiągnięć innych badaczy jest coraz bardziej niezbędne.

Zacieśnia się zatem współpraca międzynarodowa w różnych dziedzinach, powstają wielonarodowe projekty badań i coraz większą rolę odgrywa wymiana informacji naukowej. Rozwój społeczeństw informacyjnych opiera się właśnie na rozwoju i wymianie odpowiednich dla każdego odbiorcy wyselekcjonowanych i szybko dostarczanych informacji z kraju i zagranicy. Budowanie społeczeństwa informacyjnego stało się faktem. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest przekonanie, że rozwój tak różnorodnych dziedzin jak telekomunikacja, informatyzacja w dziedzinie nauczania, kultura, badania naukowe, działania komercyjne, administracja publiczna, usługi dla obywateli wymagają wyszkolonych pracowników informacji, którzy potrafią w zalewie świato-

wej informacji odnaleźć te właściwe. Komputerowe systemy szybkiej wymiany informacji mogą ich pracę znacznie przyspieszyć i uprościć.

Przyspieszanie integracji europejskiej musi się odbywać również przy wykorzystaniu współpracy międzynarodowej i działań systemowych. W ostatnich latach powstaje coraz więcej regionalnych, krajowych i międzynarodowych systemów współpracy w przygotowaniu, przetwarzaniu i wyszukiwaniu informacji naukowej. Ze względu na coraz węższą specjalizację w poszczególnych dziedzinach wiedzy, rośnie rola systemów wąsko-tematycznych. Tworzone też są systemy informacyjne w obrębie jednego kraju, np. zintegrowany system biblioteczny PICA, funkcjonujący w Holandii i w innych krajach, np. w Niemczech, czy system LIBRIS dla bibliotek naukowych Szwecji. Regionalny Brytyjski System współpracy międzybibliotecznej LASER obejmuje sieć biblioteczną Londynu i bibliotek regionu południowo-wschodniego. System ten bierze również udział w ramach współpracy międzynarodowej w finansowanym przez Unię Europejską programie współpracy sieci biblioteczno-informacyjnych w Europie obejmującym Wielką Brytanię, Francję i Holandię, z perspektywą włączenia następnych krajów. W ramach EWG utworzono system EURONET – DIANE, umożliwiający placówkom informacyjnym i bibliotekom krajów Europy Zachodniej dostęp do ok. 600 baz danych (system ten już nie funkcjonuje, bowiem jego zadania przejęły sieci narodowe).

W ramach Unii Europejskiej działa wiele specjalistycznych systemów informacyjnych, np. EUDISED (European Documentation and Information System for Education, EURYDICE (Education Information Network in the European Community), AGREP (Agricultural Research Projects in the European Communities), ENDS (European Nuclear Documentation System), CIRCE (Centre d'Information et de Recherche Documentaire des Communautés Européennes), ENREP (Environmental Research Projects in the European Communities), TITUS (Textile Information Users Service), SDIM (System for Documentation and Information in Metallurgy), SIGLE (System for Information on Grey Literature in Europe). Działa również międzynarodowy system patentowy, w którym Europejski Urząd Patentowy i urzędy patentowe poszczególnych krajów są zobowiązane wzajemnie przekazywać sobie informacje i dokumenty związane z działalnością wynalazczą i patentową oraz ochroną własności przemysłowej. Informacja o chronionych rozwiązaniach technicznych, w szczególności o patentach, jest bardzo ważną częścią informacji naukowo-technicznej i ekonomicznej. W ramach Unii Europejskiej ważnym systemem jest też CORDIS (Community Research and Development Information Service) obejmujący europejskie programy badawcze, w których Polska również bierze udział (<http://www.cordis.lu>).

Państwa Unii Europejskiej realizują obecnie 5 Program Ramowy Badań, Rozwoju Techniki i Prezentacji (patrz <http://www.npk.gov.pl>). W realizacji tego Programu, a w szczególności II programu tematycznego „Tworzenie przyjaznego społeczeństwa informacyjnego”, niezbędna jest stała międzynarodowa wymiana informacji. W wielu krajach, również w Polsce, powstały punkty kontaktowe związane z tym programem. Wiele ciekawych informacji związanych z tą tematyką można znaleźć też na stronie Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej UKIE (<http://www.ukie.gov.pl>).

W wielu krajach podejmuje się wysiłki na rzecz ustalania kierunków polityki informacyjnej, rozwijają się służby biblioteczno-informacyjne, a rola informacji jako podstawowego źródła postępu jest coraz bardziej doceniana.

Bezpieczeństwo i higiena pracy jest dziedziną, która ma swój określony profil, ale opracowywanie metod ochrony człowieka w procesie pracy wymaga korzystania z osiągnięć wielu innych dziedzin wiedzy, takich jak np.: ergonomia, medycyna, inżynieria, psychologia, socjologia. Tematyka bezpieczeństwa pracy jest więc bardzo trudna do obsługi informacyjnej. Systemy informacji dotyczące tych zagadnień muszą wobec tego współpracować bardzo szeroko z większością innych systemów. Z kolei wiele źródeł informacji dotyczących innych zagadnień zawiera niektóre dane związane z bezpieczeństwem pracy.

Bardzo prężną międzynarodową organizacją, która m.in. organizuje i finansuje międzynarodowe projekty badawcze w poszczególnych dziedzinach związanych z ochroną człowieka w procesie pracy jest Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP, International Labour Organization – ILO) z siedzibą w Genewie. Organizacja dysponuje dużą biblioteką, w której są opracowywane własne bazy danych oraz gromadzone i udostępniane obszerne zbiory dotyczące różnych aspektów pracy. W dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy specjalizuje się wydzielona jednostka MOP – Międzynarodowe Centrum Informacji o Bezpieczeństwie i Higienie Pracy (International Occupational Safety and Health Information Centre – CIS). Centrum to funkcjonuje jako sekcja działu MOP o nazwie „Program Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy oraz Środowiska Pracy” (Programme on Safety and Health at Work and the Environment – „SafeWork”).

Centrum CIS powstało w 1959 r. i nieprzerwanie prowadzi swą działalność w różnych formach. Podstawowym zadaniem Międzynarodowego Centrum CIS jest gromadzenie, przetwarzanie i upowszechnianie informacji dotyczących szeroko pojętego bezpieczeństwa i higieny pracy, ochrony przed wypadkami i chorobami zawodowymi, inżynierii środowiska, ergonomii oraz wielu nauk pokrewnych. Informacje z tej dziedziny są

potrzebne specjalistom w każdym kraju i waga tej tematyki w życiu społeczeństwa powinna być szeroko doceniana.

Międzynarodowe Centrum CIS w Genewie zorganizowało system informacyjny – światową sieć centrów CIS, obejmującą wszystkie kontynenty. Obecnie centra działają w 100 krajach i sieć ta składa się ze 129 Krajowych i Współpracującymi Centrów CIS (National CIS Centres i Collaborating CIS Centres). Centra krajowe są głównym elementem sieci, natomiast centra współpracujące zorganizowano w krajach, gdzie centrum krajowe nie obejmuje swym działaniem całego kraju z powodu dużej jego powierzchni lub różnorodności języków. Centra CIS tworzą międzynarodowy system informacji naukowej o bezpieczeństwie pracy i tematach powiązanych z tą bardzo szeroką dziedziną wiedzy.

Międzynarodowe Centrum CIS przygotowuje wiele form rozpowszechniania informacji gromadzonych i opracowywanych w ramach własnych prac oraz otrzymywanych z centrów CIS z różnych krajów. Materiały te przekazywane są częściowo nieodpłatnie do krajowych i współpracujących centrów CIS oraz odpłatnie do prenumeratorów kompletu usług, którymi mogą być zarówno instytucje, jak i osoby indywidualne. Z usług CIS można również korzystać sporadycznie. Popularyzując problematykę bezpieczeństwa pracy, Międzynarodowe Centrum CIS opracowuje i rozpowszechnia źródła informacji w postaci wydawnictw informacyjnych i dydaktycznych, komputerowych baz danych, prowadzi usługi informacyjne, organizuje konferencje i szkolenia, bierze udział w programach międzynarodowych, współpracuje z innymi działami Międzynarodowego Biura Pracy i Biblioteką MOP.

Centrum w Genewie współpracuje z innymi centrami CIS na różnych płaszczyznach. Zadaniem krajowych centrów CIS jest przygotowywanie informacji o problemach bezpieczeństwa i higieny pracy w swoich krajach, opracowywanie opisów najważniejszych dokumentów opublikowanych w danym kraju i przekazywanie ich do Międzynarodowego Centrum CIS. Centra mogą też uczestniczyć również w różnych pracach i projektach, organizowanych i realizowanych przez Międzynarodowe Centrum CIS. Na terenie swych krajów centra CIS promują materiały otrzymywane z Międzynarodowego Centrum CIS, wykorzystują je przy udzielaniu informacji użytkownikom czy opracowywaniu własnych materiałów informacyjnych, biuletynów itp. Wszystkie centra krajowe prowadzą współpracę i wymianę materiałów informacyjnych.

Ważnym wydawnictwem Centrum CIS jest publikowany w języku angielskim i francuskim dwumiesięcznik *Safety and Health at Work – ILO-CIS Bulletin*, zawierający opisy wraz z analizami treści opublikowanych w różnych krajach wydawnictw, materiałów szkolenio-

wych, baz danych itp. Biuletyn zawiera również informacje o najnowszych wydarzeniach, kursach i konferencjach w wielu krajach oraz bibliografie tematyczne i fragmenty *Encyklopedii ILO*. Biuletyn CIS jest tłumaczony przez niektóre centra CIS na język danego kraju, np. w Hiszpanii i Rosji.

Odpowiednikiem biuletynu jest komputerowa baza danych CIS-DOC/CISILO, która udostępniana jest odpłatnie w wersji angielskiej, francuskiej i hiszpańskiej na stronie internetowej CIS/ILO, (<http://www.ilo.org/cis>), na stronie Kanadyjskiego Centrum Bezpieczeństwa i Higieny Pracy CCOHS (<http://www.ccohs.ca>) oraz na stronie firmy SilverPlatter, która udostępnia wiele różnorodnych baz danych (<http://www.silverplatter.com>). Baza CISDOC udostępniana jest też na dysku optycznym w ramach serii CCINFOdisc-series oraz w ramach bazy OSH-ROM, obejmującej również bazy NIOSHTIC, HSELINE, MHIDAS, RILOSH i fragmenty bazy Medline. Jest to jedna z najlepszych baz z dziedziny bezpieczeństwa pracy.

Wartość bazy danych znacznie rośnie, jeśli jest od razu zapewniony dostęp do tekstów poszukiwanych przez użytkowników dokumentów. Aby temu sprostać, Centrum CIS gromadzi teksty wszystkich dokumentów, których opisy zostały zamieszczone w bazie i biuletynie. Wiele lat Centrum prowadziło również serwis mikrofiszowy, obejmując nim teksty publikacji cytowanych w biuletynie i bazie CISILO. Kilkanaście centrów CIS prenumerowało te serwisy. Od niedawna Centrum CIS zaprzestało tej działalności i publikuje odpłatnie bazę danych CISDOC-TEXT, zawierającą teksty wszystkich cytowanych dokumentów.

Międzynarodowe Centrum CIS opracowuje również własne komputerowe bazy danych, np. *Chemical Safety Databases*, *Occupational Safety and Health in Agriculture, Forestry and Livestock* oraz *Your Health and Safety at Work*.

Wydawnictwem związanym z bezpieczeństwem pracy jest również miesięcznik *CIS Newsletter* zawierający najnowsze informacje o wydarzeniach, publikacjach, konferencjach itp. z dziedziny bezpieczeństwa pracy na świecie.

Bardzo ważnym zadaniem Międzynarodowego Centrum CIS jest opracowywanie *Encyklopedii ILO*, wydanej w języku angielskim i francuskim. Encyklopedia uważana jest za bardzo cenne źródło informacji z dziedziny bezpieczeństwa pracy i ergonomii i tłumaczona na narodowe języki w kilku krajach, np. w Rosji. CCOHS i Centrum CIS w Genewie opracowały też wersję medialną tej encyklopedii na dysku CD.

Centrum CIS pracuje też na bieżąco nad tezauresem CIS z dziedziny bezpieczeństwa pracy i dziedzin pokrewnych, publikując najnowsze jego wersje w formie drukowanej i na dysku CD. W Centrum CIS

opracowano też w 5 językach dziedzinowy wykaz haseł *Glossary*, jak również różne wykazy adresowe. Centrum opracowuje też na bieżąco bibliografie tematyczne, podręczniki, karty informacyjne z dziedziny medycyny, ergonomii i techniki. Opracowuje również karty bezpieczeństwa chemicznego oraz – we współpracy m.in. z Polską – karty opisu zawodów. Międzynarodowe Centrum CIS prowadzi też usługi informacyjne, wykonując na zamówienie wyszukiwanie literatury. Usługi Centrum CIS mogą być zamawiane jednorazowo lub w formie subskrypcji na komplet usług.

Wiele informacji opracowywanych przez CIS dostępnych jest poprzez ich witrynę internetową. Nowym osiągnięciem Międzynarodowego Centrum CIS jest uruchomienie w końcu 2001 r. obok już istniejącej własnej strony internetowej nowej strony, będącej portalem dla światowego systemu informacji o bezpieczeństwie pracy, jakim jest sieć Krajowych i Współpracujących Centrów CIS. Strona ta jest dostępna pod adresem: <http://www.ciscentres.com>

Powstała ona dzięki współpracy Międzynarodowego Centrum CIS i Canadian Centre for Occupational Health and Safety (CCOHS). Strona jest utrzymywana w CCOHS, a tworzona jest przez Centrum CIS oraz krajowe centra CIS poszczególnych krajów. Zapewnia ona możliwość międzynarodowego promowania osiągnięć tych krajów w omawianej tematyce, wymiany naukowych i praktycznych informacji, wzajemnego informowania się o kłopotach i osiągnięciach poszczególnych centrów. Łatwiejsze stanie się podejmowanie wspólnych projektów, wspólne realizowanie planów wydawniczych, opracowywanie baz danych. Wymaga to jednak sporego wysiłku ze strony centrów CIS w opracowaniu odpowiednich stron z opisami poszczególnych problemów. Omawiany portal obejmuje wiele informacji, takich jak np.: dotyczące legislacji, wzory dobrego postępowania, wykazy wydawnictw, omówienia poszczególnych tematów, informacje o szkoleniach i badaniach naukowych, o nowych wydarzeniach, kursach i konferencjach, o działaniu Międzynarodowego Centrum CIS oraz o innych centrach CIS. Portal daje możliwość wyszukiwania informacji, obejmuje również bazę ILO NATLEX, zawierającą przepisy prawne z różnych krajów. Nowym źródłem informacji CIS jest opracowana przez Centrum CIS komputerowa baza danych LEGOSH (Legislative Texts on OSH). Obejmuje ponad 3500 przepisów prawnych dotyczących bezpieczeństwa pracy – ustaw, regulacji, międzynarodowych instrumentów legislacyjnych z ponad 140 krajów i organizacji międzynarodowych. Oprócz opisu dokumentu i streszczenia baza zawiera linki do jego pełnego tekstu, jeżeli jest on dostępny w Internecie.

W Polsce rolę Krajowego Centrum CIS pełni Centralny Instytut Ochrony Pracy (CIOP) w Warszawie. Instytut opracowuje dla Centrum

w Genewie informacje o ważniejszych wydarzeniach w naszym kraju oraz dokumentację najbardziej wartościowych wydawnictw dotyczących bezpieczeństwa, ergonomii, ochrony przed wypadkami i chorobami zawodowymi, inżynierii bezpieczeństwa itp. Dane te są zamieszczane w międzynarodowej bazie CISILO, kwartalnym *ILO-CIS Bulletin* i w miesięczniku *CIS Newsletter*, promując polskie piśmiennictwo z tej dziedziny. Z kolei nasze Centrum upowszechnia informacje i wydawnictwa otrzymywane z sieci CIS i współpracuje z wieloma centrami i z centralą w Genewie. W celu informowania polskiego społeczeństwa o działalności systemu CIS informacje z niego otrzymywane są zamieszczane na stronach internetowych naszego Instytutu, w tym również tekst wydawnictwa *CIS Newsletter* (<http://www.ciop.pl/1567.html>).

Omawiając współpracę systemów informacyjnych, nie można zapominać, że na ogół placówki w różnych sieciach są bardzo zróżnicowane. Podobnie jest w sieci centrów CIS, składającej się zarówno z bardzo prężnych centrów zlokalizowanych w dużych krajowych lub międzynarodowych instytucjach, np. NIOSH w St. Zjednoczonych czy CCOHS w Kanadzie, jak i małych centrów w Afryce, mających ograniczone możliwości działania.

Oprócz prowadzenia usług informacyjnych Międzynarodowe Centrum CIS bierze udział w różnego rodzaju przedsięwzięciach międzynarodowych, np. regionalnym programie dotyczącym bezpieczeństwa i higieny pracy dla krajów Azji i Pacyfiku (Asia-Pacific Regional Programme on OSH), dotyczącym bezpieczeństwa pracy i ochrony zdrowia dla krajów afrykańskich (African Safety and Health Project), realizowanym w Rosji projekcie (TACIS Project). W ramach tych programów Międzynarodowe Centrum CIS organizowało m.in. centra CIS w różnych krajach, zapewniało im wyposażenie, szkolenie, pomoc w publikowaniu własnych materiałów itp. Również w ich ramach powstały i są nadal publikowane 2 czasopisma: *Asian-Pacific Newsletter on Occupational Health and Safety* oraz *African Newsletter on Occupational Health and Safety*. Bliższe informacje o działalności sieci centrów CIS można otrzymać w CIOP oraz na stronie internetowej Instytutu: <http://www.ciop.pl>; email: oinip@ciop.pl; baszc@ciop.pl

Oprócz międzynarodowego systemu informacji CIS powstał też kilka lat temu międzynarodowy system informacji o tematyce związanej z bezpieczeństwem pracy, ergonomią i dziedzinami pokrewnymi, zorganizowany przez European Agency for Safety and Health at Work w Bilbao (<http://osha.eu.int>). Agencja ta inicjuje różne międzynarodowe projekty, wydaje wiele publikacji, organizuje kampanie na rzecz bezpiecznej pracy. W 2001 r. zorganizowano „Europejski Tydzień na rzecz BHP”. Agencja współpracuje z krajami Unii Europejskiej poprzez sieć tzw. krajowych punktów centralnych (ang.

Focal Points), które współpracują z Agencją, rozpowszechniają jej materiały w swoich krajach oraz przekazują do Agencji informacje i materiały ze swojego kraju. Ostatnio Agencja tworzy punkty centralne w 10 krajach kandydujących do Unii Europejskiej. W Polsce Krajowy Punkt Centralny Agencji powstał w CIOP. Polskie Krajowe Centrum CIS oraz Polski Krajowy Punkt Centralny Agencji ściśle współpracują w promowaniu polskiej informacji naukowej z dziedziny bezpieczeństwa pracy za granicą.

Rozwój społeczeństw informacyjnych opiera się na rozwoju i wymianie odpowiednich dla każdego odbiorcy wyselekcjonowanych i szybko dostarczanych informacji krajowych i zagranicznych. Działania te jednak, aby były skuteczne, muszą wykorzystywać najnowsze zdobycze informatyki i telekomunikacji, Internet, komputerowe bazy danych na dyskach optycznych i inne nowoczesne źródła informacji. Mówiąc o globalizacji, o międzynarodowych systemach informacji, należy jednak pamiętać o krajach, które nie posiadają jeszcze takiej infrastruktury, nie mogą więc korzystać z przebogatych zasobów internetowych i dla nich informacja musi być wciąż przygotowywana na tradycyjnych nośnikach papierowych. Mówiąc o globalizacji informacji, należy mieć świadomość ogromu problemów związanych z wymianą i wykorzystaniem informacji w krajach bez szerszego dostępu do Internetu, a jest ich na świecie wciąż bardzo wiele. Są instytucje, które nie posiadają jeszcze komputerów. Zalew informacji, na który my narzekamy, dla niektórych nie jest jeszcze problemem. Dlatego też rola bibliotek, które przechowują i udostępniają wydawnictwa zarówno na papierze, jak i na nowoczesnych nośnikach, zawsze będzie bardzo istotna.

BIBLIOGRAFIA

1. *Informacja naukowa w krajach Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia prawne.* Warszawa, Kraków 1997.
2. Z. J a r m o s z u k: *Człowiek – informacja – społeczeństwo. W drodze do społeczeństwa informacyjnego.* „Zag. Inf. Nauk.” 2000 nr 1 s. 105-110.
3. B. S z c z e p a n o w s k a: *Międzynarodowy system informacji naukowej o bezpieczeństwie i higienie pracy (CIS).* „Prakt. Teor. Inf. Nauk. Tech.” 1998 nr 3/4 s. 45-50
4. – : *Międzynarodowe Centrum CIS oraz Polskie Krajowe Centrum CIS w Centralnym Instytucie Ochrony Pracy.* „Bezp. Pr.” 1999 nr 11 s. 6-8.

BARBARA SZCZEPANOWSKA

SCIENTIFIC INFORMATION IN THE AGE OF GLOBALIZATION
ON THE EXAMPLE OF INTERNATIONAL INFORMATION SYSTEM
IN THE OCCUPATIONAL SAFETY AND HEALTH CIS

Nowadays the development of all science is so quick, that the close international cooperation in every knowledge sphere is indispensable. It allows to benefit from the achievements of other countries, which let not double the scientific research as well as practical solutions. The idea of globalization, specially in Europe, becomes a reality. The role of international information exchange systems is growing up. The examples of such systems in several fields of knowledge are mentioned. Broader information is given on activities of world-wide information system on occupational safety and health CIS, International CIS Centre as well as Polish CIS Centre .

Artykuł wpłynął do redakcji 25 października 2002 r.

JOLANTA SOBIELGA

O POTRZEBIE BAZ DANYCH I WSKAŹNIKÓW EFEKTYWNOŚCI BIBLIOTEK

Przeszkody w pozyskiwaniu informacji niezbędnych do podejmowania decyzji. Badanie aktywności bibliotek. Działania w celu poprawy efektywności podejmowane w polskich bibliotekach akademickich. Potrzeba przygotowania systemu informacji zarządczej dla tych bibliotek.

Poczucie kontroli nad zdarzeniami to najbardziej pożądaný stan psychiczny menedżerów we współczesnym zarządzaniu, także instytucjami niekomercyjnymi, takimi jak biblioteka. W skrajnych przypadkach chroniczny brak poczucia kontroli prowadzi do bezradności¹. Jak groźny to stan dla zarządzanej organizacji nie trzeba tu udowadniać. Ten brak poczucia kontroli wynika z różnorodnych przeszkód związanych z pozyskiwaniem informacji niezbędnych w procesie podejmowania decyzji. Do nich można zaliczyć:

- brak kompleksowych rozwiązań w zakresie ujednolicenia danych oraz procedur charakteryzujących nakłady i wyniki bibliotek, umożliwiających analizę relacji: międzybibliotecznych, wewnątrzbibliotecznych w różnych okresach, w stosunku do przyjętych norm, między poszczególnymi wskaźnikami bibliotecznymi;
- dużą różnorodność w rozumieniu oraz trudności z określeniem takich pojęć ekonomicznych jak efektywność czy jakość procesów bibliotecznych;
- brak jednoznacznie określonego celu, któremu mają służyć wysiłki na rzecz standaryzacji wskaźników bibliotecznych.

To zapewne jedne z głównych przeszkód w tworzeniu kompleksowych systemów informacji zarządczej dla poszczególnych typów bibliotek, w tym akademickich.

W dorobku naukowym na temat efektywności i informacji zarządczej w polskich bibliotekach dominują opracowania dotyczące konkretnej biblioteki lub określonego procesu bibliotecznego. Mankament tych badań jest niespójność pojęć, danych oraz procedur stosowanych w analizie efektywności bibliotek. Uniemożliwia to wyliczenie wskaźników do porównań międzybibliotecznych; fakultatywność pro-

¹ M. Kořta, G. Sędek: *Wyuczona bezradność. Podejście informacyjne*. W: *Psychologia aktywności*. Poznań 1993 s. 171-223.

wadzonych badań utrudnia z kolei porównania dynamiczne. Informacje pozyskiwane drogą badań użytkowników bibliotek mają często niewielką wartość diagnostyczną, głównie z uwagi na dość dowolnie dobierane próby reprezentatywne do badań.

Efektywność bibliotek jest jedną z podstawowych kategorii ekonomicznych wpływających na decyzje w procesie zarządzania. Innymi słowy, dobrze zarządzać biblioteką znaczy ciągle zwiększać jej efektywność. Jednak istnieje spory kłopot co do sposobu rozumienia efektywności. Wystarczy prześledzić różne sposoby pojmowania efektywności bibliotek w literaturze światowej, które przytacza w swojej pracy M. Górny²:

- efektywność jako stopień realizacji celów,
- efektywność jako stopień zaspokojenia potrzeb użytkownika,
- efektywność jako jakość usług,
- efektywność jako możliwości realizacji potrzeb użytkownika i oczekiwań właściciela biblioteki,
- efektywność jako możliwość biblioteki zdobywania potrzebnych jej zasobów,
- efektywność jako zdolność osiągania równowagi i stabilności,
- efektywność jako stopień, w jakim klienci, decydenci czy administratorzy systemu są zadowoleni z usług systemu.

Efektywność to stosunek między wartością poniesionych nakładów a wartością uzyskanych dzięki nim efektów (wyników). Najkorzystniejsza relacja nakłady/wyniki jest podstawowym celem każdej organizacji, w tym i biblioteki. Stąd efektywność jest to zdolność biblioteki do realizacji postawionych celów, innymi słowy – stopień realizacji celów. Pozostałe przytaczane wyżej definicje efektywności zawierają się w pierwszym określeniu tego pojęcia. Wszystkie one bowiem opisują realizację celów szczegółowych. Najkorzystniejszą relację nakłady/wyniki zapewniają działania celowe i sprawne. Efektywność jest miarą skuteczności i sprawności działania. Takie rozumienie efektywności jest w naukach ekonomicznych powszechne³. Przyjmuje się, że skuteczność to umiejętność wyznaczania odpowiednich celów – robienie właściwych rzeczy. Sprawność natomiast to umiejętność minimalizowania zużycia zasobów przy osiągnięciu celów – robienie rzeczy we właściwy sposób. Stąd efektywność procesów bibliotecznych należałoby rozumieć jako porównywanie nakładów na realizację wyznaczonych celów z rezultatami, które uzyskujemy w wyniku ich realizacji. Z powyższego wynika, że efektywność jest kształtowana przez 2 zmienne: jakość procesów (sprawność) oraz jakość celów (skuteczność). Wskaźniki dotyczące efektywności procesów dostarczają nam informacji, czy

² M. Górny: *Ocena efektywności udostępniania informacji w bibliotekach naukowych*. Poznań 1999 s. 29-34.

³ A. F. J. Stoner, R. E. Freeman, D. R. Gilbert: *Kierowanie*. Warszawa 1998 s. 610, 625.

cele są realizowane prawidłowo oraz czy są właściwie sformułowane. W konsekwencji, jedynym racjonalnym powodem wszelkich analiz efektywności w bibliotekach powinno być, jak się wydaje, dostarczanie informacji zarządczej pozwalającej na monitorowanie procesów bibliotecznych, czyli sprawdzanie, jak skutecznie i sprawnie realizują one cele postawione przed biblioteką. W konsekwencji dzięki temu tworzone są racjonalne przesłanki do podejmowania decyzji.

Czynnikiem sprzyjającym nowej jakości badań nad efektywnością bibliotek jest zrozumienie korzyści, jakie niesie standaryzacja danych i unifikacja procedur służących analizie efektywności. Stąd do drugiego nurtu badań nad efektywnością bibliotek akademickich należą te przedsięwzięcia, które spaja dążenie do wypracowania standardowych danych i procedur służących analizie efektywności. Należą tu m.in. wszelkiego typu badania porównawcze bibliotek akademickich.

Cele badań porównawczych oraz przedsięwzięć na rzecz standaryzacji wskaźników bibliotecznych są w międzynarodowym środowisku bibliotekarskim bardzo różnorodne. Należą do nich m. in.:

- racjonalna alokacja środków publicznych na rozwój bibliotek⁴,
- przygotowywanie raportów dla instytucji nadzorujących oraz dla podatników, umożliwiających kontrolę nad wydawaniem środków publicznych na rozwój bibliotek⁵,
- ustalenie wytycznych oraz tworzenie danych dla statystyki międzynarodowej⁶,
- identyfikacja różnic w charakterystykach bibliotek oraz ich relacji z otoczeniem, a w konsekwencji diagnoza przyczyn powodujących zróżnicowanie⁷,
- podpatrywanie cudzych rozwiązań, czyli cel bliski idei benchmarkingu⁸,
- argumenty na rzecz pozyskiwania środków dla bibliotek⁹,
- kontrola procesu zarządzania i dostarczanie informacji potrzebnych przy podejmowaniu decyzji¹⁰,
- wypracowanie narzędzi badania jakości i efektywności usług świadczonych przez bibliotekę¹¹,
- identyfikacja wpływów/wydatków bibliotek jako przesłanka do planowania i zarządzania¹²,

⁴ A. Osiewalska: *Praktyka badań porównawczych bibliotek akademickich USA i krajów Unii Europejskiej*. W: *Badania porównawcze polskich bibliotek naukowych*. Materiały z konferencji. Kraków 2001 s. 40.

⁵ *Tamże*, s. 41.

⁶ [[http://www.Libecon2000.org/data base/default.asp](http://www.Libecon2000.org/data%20base/default.asp)]. – PN-EN ISO 2789:1998. *Informacja i dokumentacja. Międzynarodowa statystyka biblioteczna*.

⁷ M. Górny: *Metodologiczne problemy zastosowania metody porównawczej do oceny efektywności bibliotek naukowych*. W: *Badania porównawcze...*, s. 29.

⁸ Por. por. przyp. 4, s. 52.

⁹ *Tamże*.

¹⁰ *Norma międzynarodowa ISO 11620:1998 p. 5.1.*

¹¹ *Tamże p. 4.1.1.*

¹² M. Górski: *Analiza porównawcza finansowania i budżetów polskich bibliotek naukowych*. W: *Badania porównawcze...*, s. 54.

- przygotowanie rankingu bibliotek dla potrzeb instytucji nadzorujących¹³,
- tworzenie normatywów określających minimalne wielkości poszczególnych nakładów bibliotecznych¹⁴.

Tylko w nielicznych przypadkach cel – pozyskiwanie informacji do podejmowania decyzji – jest wymieniany *explicite*. Tym niemniej, wszystkie badania porównawcze są prowadzone z myślą usprawnienia zarządzania szeroko pojętymi działaniami bibliotek. Dlatego na inicjatywy w zakresie standaryzacji należy patrzeć jak na tworzenie systemów danych, które można wykorzystać jako informację zarządczą.

Cenną inicjatywą w zakresie prac nad systemem informacji zarządczej dla polskich bibliotek jest projekt wprowadzenia międzynarodowej normy ISO 11620:1998. Norma zawiera propozycje standaryzacji oraz interpretacji 29 wskaźników funkcjonalności bibliotek. Powołano Grupę Roboczą, która będzie nadzorować rozwój normy poprzez włączanie dodatkowych wskaźników efektywności po uprzedniej ich weryfikacji. Lektura tej normy, jak również innych cytowanych wcześniej prac dotyczących standaryzacji, upoważnia do następującego wniosku. W procedurach standaryzacyjnych należy więcej uwagi poświęcić unifikacji danych potrzebnych do wyliczenia wskaźników efektywności. Jakość wskaźników jest bowiem pochodną jakości danych, które były podstawą ich wyliczenia. Na przykład w cytowanej normie ISO przy wyliczeniu wskaźnika „Satysfakcja użytkowników” proponuje się badania użytkowników na próbie reprezentatywnej – losowej. Należy zaznaczyć, że typowanie próby reprezentatywnej w drodze losowania jest procedurą dość złożoną i należałoby w normie wyraźnie określić sposób losowania próby¹⁵. Wydaje się, że wygodniejsze byłoby tu posługiwanie się próbą reprezentatywną typowaną w sposób kwotowy. Konieczne jest ponadto określenie współczynnika ufności. Podobnie np. przy wyliczaniu wskaźnika „Odwiedziny w bibliotece w przeliczeniu na osobę”, gdzie brakuje precyzyjnego określenia „Liczby osób w obsługiwanej populacji”. Powyższe uwagi mają pokazać, jak ważne jest staranne przygotowanie procedury zbierania danych dla informacji zarządczej. Systemy informacji zarządczej – obok danych pozyskiwanych w drodze standaryzacji międzynarodowej – winny być zasilane danymi ustalonymi dla poszczególnych typów bibliotek, np. bibliotek uczelni technicznych. Staranne przygotowanie procedur zbierania danych jest warunkiem zwiększenia wartości diagnostycznej informacji zarządczej.

¹³ A. Jazdon: *Normy, standardy, wskaźniki w zarządzaniu zbiorami*. Tamże, s. 128.

¹⁴ L. Derfert-Wolf: *Analiza porównawcza finansowania i budżetów polskich bibliotek naukowych*. Tamże, s. 107-108.

¹⁵ J. Brzeziński: *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa 1997 s. 236-244.

W polskich bibliotekach akademickich podejmowane są różnorakie działania na rzecz poprawy efektywności. Potwierdzają to wyniki sondażu przeprowadzonego na przełomie lat 2001/2002. Wyniki mają ograniczoną wartość diagnostyczną z uwagi na niereprezentatywny charakter próby. Z 40 bibliotek akademickich, do których wysłano ankietę, odpowiedzi udzieliło 14. Jednak zebrane informacje ilustrują przedsięwzięcia na rzecz zwiększenia efektywności placówek, jak należy przypuszczać, najsilniej zaangażowanych w tego typu działania. Sondaż zawierał 10 zamkniętych pytań (możliwe odpowiedzi: tak lub nie) opisujących zainteresowanie menedżerów bibliotek działaniami na rzecz poprawy efektywności. Obok niżej przedstawionych pytań zamieszczono procentowe udziały odpowiedzi twierdzących (tak).

1. Czy biblioteka posiada opracowaną strategię rozwoju? – 78,6%.
2. Czy biblioteka posiada wydzielony budżet? – 78,6%.
3. Czy w bibliotece w ostatnich pięciu latach prowadzono badania użytkowników? – 92,8%.
4. Czy pracownicy biblioteki w ostatnich pięciu latach uczestniczyli w realizacji projektów badawczych poświęconych efektywności? – 57,1%.
5. Czy pracownicy biblioteki w ostatnich pięciu latach wygłaszali referaty lub publikowali rozprawy dotyczące efektywności? – 78,6%.
6. Czy w bibliotece w ostatnich pięciu latach dokonywano jakichkolwiek reorganizacji z myślą o poprawie efektywności? – 92,8%.
7. Czy w bibliotece powoływane są zespoły zadaniowe do realizacji określonych przedsięwzięć służących poprawie efektywności? – 50%.
8. Czy w bibliotece korzystano z usług firm konsultingowych w zakresie stosowania nowych procedur zarządzania? – 35,7%.
9. Czy wśród pracowników biblioteki istnieje przekonanie o konieczności tworzenia baz gromadzących dane, które można wykorzystać do porównywania własnych wyników z wynikami innych bibliotek? – 78,6%.
10. Czy w bibliotece istnieje jakiś system, który umożliwia monitorowanie procesów bibliotecznych? – 71,4%.

Niemal we wszystkich analizowanych bibliotekach prowadzi się badania użytkowników oraz doskonali strukturę organizacyjną. Większość ich dysponuje wydzielonym budżetem, jak również ma opracowaną strategię rozwoju, niezbędne instrumenty do poprawy efektywności. Należy przypuszczać, że istnieje grupa ponad 35% bibliotek akademickich, w których są prowadzone różnorakie działania w zakresie poprawy efektywności. W przyszłości będą one zapewne stanowić wzór dla pozostałych bibliotek. Istniejące zaangażowanie bibliotek w przedsięwzięcia mające poprawić efektywność jest wystarczającą przesłanką do rozpoczęcia prac nad przygotowaniem systemu infor-

macji zarządczej dla bibliotek akademickich. Proponowany system generowałby informację służącą podejmowaniu decyzji. Poważną przeszkodą w przygotowaniu takiego systemu jest, jak już wspomniano, mnogość różnorodnych parametrów efektywności omawianych w literaturze przedmiotu w postaci danych statystycznych czy wskaźników o różnorodnym charakterze (ilościowych, jakościowych). Dlatego w proponowanym tu systemie informacji zarządczej (SIZ) zakłada się oddzielenie danych od konstruowanych na ich podstawie wskaźników efektywności.

Proponuje się, aby biblioteki gromadziły dane według uzgodnionych standardów w prowadzonych przez siebie bazach danych. Z baz menedżerowie mogliby pobierać interesujące ich dane, a następnie przekształcać je w informację zarządczą, potrzebną do podejmowania decyzji w konkretnej bibliotece, w określonym czasie. Dane można pobierać z bazy prowadzonej we własnej bibliotece, a także z baz innych bibliotek, np. w przypadku konieczności porównywania wskaźników efektywności własnej biblioteki ze wskaźnikami innych bibliotek. Rozdzielenie tych 2 kategorii informacji zarządczej (danych oraz wskaźników) sprawia, że sposób wykorzystania danych będzie wynikiem autonomicznej decyzji menedżerów określonej biblioteki, a wskaźniki efektywności nie muszą podlegać uzgodnieniu międzybibliotecznemu. Zmniejszy to znacznie ilość informacji wprowadzanych do baz. Pierwszym elementem proponowanego SIZ byłaby więc baza standaryzowanych danych dostępna na stronie domowej danej biblioteki i sukcesywnie uzupełniana w cyklu rocznym. Tworzenie bazy danych należałoby rozpocząć na podstawie istniejącego dorobku z zakresu standaryzacji danych bibliotecznych zawartych m. in. w normie międzynarodowej ISO 11620:1998, zaleceniach IFLA z 1996 r. czy pracach środowiska polskich bibliotek akademickich¹⁶.

Duża część informacji służących podejmowaniu decyzji w bibliotekach pochodzi z badań użytkowników informacji. Z uwagi na wspomniane wyżej niedostatki, informacje te mają często niską wartość diagnostyczną, szczególnie przy ich porównywaniu w różnych bibliotekach. Dlatego wydaje się konieczne założenie w ramach SIZ – obok bazy standaryzowanych danych – również bazy standaryzowanych procedur. Jest oczywiście kwestią otwartą, jakie już stosowane procedury badań użytkowników uznać za standardowe i włączyć do bazy.

Jak wynika z przeprowadzonego sondażu, aż w 92% bibliotek prowadzono badania użytkowników. Z literatury przedmiotu wynika, że najczęściej badania te obejmują:

¹⁶ *Badania porównawcze polskich bibliotek naukowych*. Materiały z konferencji. Kraków 2001. – *Analiza funkcjonalna biblioteki z uwzględnieniem wybranych wskaźników efektywności (aspekty finansowe)*. W: *Standaryzacja kosztów w bibliotekach naukowych*. Materiały z konferencji. Lublin 2000 s. 37-52. – A. Jazdon: *O kategoryzacji bibliotek, czyli czy warto porównywać biblioteki, a jeśli tak to jak, po co, dla kogo i kto miałby to robić*. Tamże, s. 61-90.

- identyfikację potrzeb informacyjnych użytkowników,
- identyfikację poziomu satysfakcji z użytkowania zasobów bibliotecznych,
- identyfikację poziomu satysfakcji użytkowników z dostępu do źródeł informacji,
- identyfikację poziomu satysfakcji użytkowników z poziomu obsługi,
- badanie efektywności systemów informacyjnych,
- identyfikację barier informacyjnych.

Standaryzacja procedur jest o wiele bardziej złożona niż standaryzacja danych. Wydaje się jednak możliwe wypracowanie takich standardów, choćby w zakresie badań potrzeb, barier informacyjnych czy stopnia satysfakcji użytkowników. Duże możliwości analityczne daje np. przetestowany już w niektórych polskich bibliotekach, brytyjski program analizy potrzeb „Libra”, który można wykorzystywać także w innych badaniach¹⁷. Na uwagę zasługuje również wykorzystanie teorii zbiorów przybliżonych do oceny dostępności źródeł informacji w bibliotekach wraz z systemem przetwarzania danych RSES¹⁸. Istnieje ponadto wiele stosowanych w marketingu metod badania użytkowników możliwych do wykorzystania w bazie procedur.

Utworzenie międzybibliotecznego systemu informacji zarządczej dla bibliotek akademickich pozwoliłoby zrationalizować różnorakie przedsięwzięcia na rzecz poprawy efektywności podejmowane w poszczególnych środowiskach. Informacje gromadzone i pobierane z SIZ umożliwią przede wszystkim racjonalizację nakładów na realizację zaplanowanych przedsięwzięć w bibliotekach, co ma znaczenie strategiczne w warunkach pogłębiającego się deficytu środków na rozwój.

JOLANTA SOBIELGA

THE NEED FOR A DATABASE AND EFFICIENCY INDICATORS FOR LIBRARIES

Unification of procedures and indicators of efficiency of library services allow for objective comparison of various institutions and therefore are par-

¹⁷ D. Buzdygan: *Libra – oprogramowanie wykorzystywane do badania użytkowników*. W: *Badania porównawcze...*, s. 187-198. – J. Sobielga: *Wykorzystanie programu „Libra” do badania potrzeb klientów biblioteki akademickiej*. „Prakt. i Teor. Inf. Nauk. i Tech.” 2001 nr 3 s. 34-39. – *Badanie potrzeb użytkowników w bibliotekach akademickich z wykorzystaniem programu Libra*. Raport z badań <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/art./buzdygan.html>

¹⁸ E. Ciesielska, E. Stępień: *Zastosowanie teorii zbiorów przybliżonych w badaniach użytkowników bibliotek*. „Zag. Inf. Nauk.” 1998 nr 1 s. 23-36. – E. Stępień: *Analiza opinii o dostępności książki w bibliotece metodami teorii zbiorów przybliżonych*. Studium metodologiczne. „Prakt. i Teor. Inf. Nauk. i Tech.” 2000 nr 2 s. 7-15. – M. Semeniuk-Polkowska: *O teorii zbiorów przybliżonych w bibliotekoznawstwie*. Warszawa 1996.

ticularly important for all library management studies. Introduction of such measurement and standards will contribute to an interlibrary management information system for monitoring of efficiency of library activities.

Artykuł wpłynął do redakcji 4 lipca 2002 r.

ZNACZENIE DARÓW DLA POZYSKIWANIA WYDAWNICTW ZWARTYCH
PRZEZ BIBLIOTEKI NAUKOWE

Przyjmowanie darów przez biblioteki jest jednym ze sposobów gromadzenia zbiorów. Rola i znaczenie darów zależą od wielkości i charakteru biblioteki, aktywności poszczególnych placówek w ich pozyskiwaniu oraz stosowanych zasad selekcji. Celem artykułu jest ukazanie znaczenia darów dla ważniejszych warszawskich bibliotek naukowych¹ na podstawie danych statystycznych pozyskanych z 29 placówek oraz rozmów z dyrektorami bibliotek i kierownikami działów gromadzenia i uzupełniania zbiorów². Dane statystyczne pochodzą ze sprawozdań sporządzanych każdego roku przez kierowników tych działów. W przypadku kilku bibliotek konieczne były samodzielne obliczenia na podstawie ksiąg akcesji i inwentarzy.

Utworzona w 1928 r. Biblioteka Narodowa pełni szczególną rolę w życiu naukowym kraju i bibliotekarstwie polskim. Znaczenie darów w pozyskiwaniu przez nią wydawnictw zwartych przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Udział darów w nabytkach wydawnictw zwartych w l. 1996-2001

Rok	Wydawnictwa zwarte w woluminach	Dary w woluminach	Udział darów w %
1996	3852	68387	6
1997	1753	61711	3
1998	1789	57027	3
1999	2562	55513	5
2000	1651	56075	3
2001	2621	56195	5

Źródła: Sprawozdania Biblioteki Narodowej za l. 1999-2000 oraz informacje kierownika Działu Gromadzenia i Uzupełniania Zbiorów.

¹ Rozszerzenie zakresu badania na terytorium całej Polski wymagałoby rozesłania do kilkuset bibliotek odpowiednio opracowanej ankiety, co byłoby nie tylko czasochłonne, ale wiązałoby się z koniecznością poniesienia stosunkowo dużych kosztów. Z tych samych względów ramy chronologiczne badania ograniczone zostały do ostatnich 6 lat.

² Autor pragnie w tym miejscu podziękować im za przychylny stosunek do jego pracy, poświęcony czas i wiele cennych uwag.

Tabela 2. Udział darów w nabytkach wydawnictw zwartych bibliotek specjalnych w l. 1996-2001 (w wierszu A liczba woluminów wydawnictw zwartych, w wierszu B liczba woluminów darów, w wierszu C udział darów w %)

Nazwa biblioteki	Rodzaj danych statystycznych	Rok 1996	Rok 1997	Rok 1998	Rok 1999	Rok 2000	Rok 2001
Centralna Biblioteka Rolnicza	A	830	1046	923	850	921	1091
	B	403	390	302	376	290	413
	C	49	37	32	44	31	37
Centralna Biblioteka Wojskowa	A	5759	3682	2823	3238	4204	3574
	B	1592	1881	1187	1039	1674	1020
	C	28	51	42	32	40	29
Główna Biblioteka Lekarska	A	4892	5164	4557	5309	4416	4530
	B	1354	804	633	1108	1331	999
	C	28	16	14	21	30	22
Centralna Biblioteka Statystyczna	A	3604	3534	3204	2070	2065	2313
	B	1885	1911	1518	653	704	809
	C	52	54	47	31	34	34
Biblioteka Główna Pracy i Zabezpieczenia Społecznego	A	788	674	584	636	648	689
	B	443	345	272	310	226	171
	C	56	51	47	49	35	25
Wojewódzka Biblioteka Pedagogiczna i m. st. Warszawy	A	5731	4367	3057	2857	1757	2403
	B	2993	2803	2150	2394	1604	2029
	C	52	64	70	84	91	84
Biblioteka Polskiej Akademii Nauk	A	1753	1076	1041	1075	1580	1686
	B	794	127	41	362	533	529
	C	45	12	4	34	34	31
Biblioteka Sejmowa	A	4827	4577	4106	4676	3876	4218
	B	1733	1535	1269	1394	1210	1704
	C	36	34	31	30	31	40

c.d. tabeli 2

Biblioteka Domu Literatury	A	1244	1066	975	832	720	748
	B	660	726	710	551	592	430
	C	53	68	73	66	82	57
Biblioteka Stowarzyszenia Historyków Sztuki	A	517	540	567	524	481	978
	B	190	296	226	217	214	680
	C	37	55	40	41	44	70

Źródło: Sprawozdania Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego z działalności w l. 1996-1998 oraz informacje kierowników działów gromadzenia i uzupełniania zbiorów i dyrektorów bibliotek.

Tabela 3. Udział darów w nabytkach wydawnictw zwartych bibliotek wyższych uczelni państwowych w l. 1996-2001 * (w wierszu A liczba woluminów wydawnictw zwartych, w wierszu B liczba woluminów darów, w wierszu C udział darów w %)

Uczelnia	Rodzaj danych statystycznych	Rok 1996	Rok 1997	Rok 1998	Rok 1999	Rok 2000	Rok 2001
Uniwersytet Warszawski	A	17042	18000	18743	19881	25579	32060
	B	2906	3657	3617	3060	4518	4746
	C	17	20	19	15	18	15
Politechnika Warszawska	A	6785	7892	8741	10377	8506	7884
	B	2199	2604	1930	2178	1618	2299
	C	32	32	22	21	19	31
Szkoła Główna Handlowa	A	7140	12946	14181	14580	16235	14704
	B	2815	3272	3348	4067	4206	3444
	C	39	25	24	28	26	23
Kolegium Nauczycielskie nr 1, Wyższa Szkoła Pedagogiki Specjalnej	A	5088	5210	8020	7166	7675	6991
	B	6	53	0	314	139	19
	C	0,1	1	0	4	2	0,3
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	A	3023	2459	1542	1171	1020	2289
	B	506	474	460	401	343	470
	C	17	19	30	34	34	21
Akademia Medyczna	A	2691	3952	3972	2146	4141	4282
	B	942	1365	1315	674	1620	1716
	C	35	35	33	31	39	40
Akademia Wychowania Fizycznego	A	2103	1755	1482	1559	1832	1649
	B	683	793	437	622	484	558
	C	32	45	29	40	26	34
Akademia Muzyczna, Akademia Sztuk Pięknych, Akademia Teatralna	A	570	667	287	1536	1341	786
	B	281	334	555	967	654	376
	C	49	50	52	63	49	48

c.d. tabeli 3

Chrześcijańska Akademia Teologiczna, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego	A	2439	3847	3393	3319	15923	8454
	B	913	879	751	876	3411	1753
	C	37	23	22	26	21	21
Akademia Obrony Narodowej, Wojskowa Akademia Techniczna	A	22797	13894	17834	21539	19092	20117
	B	13923	9068	10487	9286	12086	10406
	C	61	65	59	43	63	52
Szkoła Główna Służby Pożarniczej	A	480	672	488	525	813	390
	B	138	91	131	312	210	159
	C	29	14	27	59	26	41

* Dane statystyczne dotyczą jedynie bibliotek głównych. W przypadku bibliotek Politechniki Warszawskiej i Akademii Medycznej woluminy pochodzące z darów i wymiany – ze względu na sposób opracowania sprawozdań w tych placówkach – zostały potraktowane łącznie. W przypadku uczelni pedagogicznych dane za l. 1996-1998 dotyczą wyłącznie biblioteki Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej. Uniwersytet kardynała Stefana Wyszyńskiego został potraktowany łącznie z Akademią Teologii Katolickiej, z której powstał.

Źródło: Informacje dyrektorów bibliotek i kierowników działów gromadzenia i uzupełniania zbiorów.

Z przedstawionych danych wynika, że dary w Bibliotece Narodowej stanowią stosunkowo niewielką część pozyskiwanych w ostatnich latach wydawnictw zwartych. Przypadało na nie w l. 1996-2001 średnio 4% ogólnej liczby nabytków, co – jak się wydaje – wynika głównie z faktu, że placówka otrzymuje egzemplarze obowiązkowe. Niemniej kierownictwo biblioteki przejawia dużą aktywność w pozyskiwaniu darów. W 2001 r. zorganizowano wystawę wydawnictw ukazujących się w Polsce do 1989 r. poza zasięgiem cenzury, zwracając się przy tej okazji do odwiedzającej publiczności o przekazanie bibliotece brakujących pozycji. Inicjatywa ta spotkała się z życzliwym przyjęciem, co w rezultacie spowodowało pewien napływ wartościowych darów.

Również stosunkowo nieznaczna część pozyskiwanych wydawnictw zwartych stanowią dary w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, która – tak jak Biblioteka Narodowa – gromadzi wydawnictwa ze wszystkich dziedzin życia. Dary wynosiły w l. 1996-2001 średnio 6,5% przyjętych w tym czasie przez placówkę wydawnictw zwartych. Także i w tym wypadku niski udział darów jest – jak się wydaje – rezultatem otrzymywania przez tę Bibliotekę egzemplarzy obowiązkowych.

Znacznie większa jest rola darów w bibliotekach specjalnych zajmujących się gromadzeniem i udostępnianiem księgozbiorów z myślą o użytkownikach określonej kategorii. Dane statystyczne przedstawia tabela 2.

Dary jako źródło pozyskiwania wydawnictw zwartych dominują w przypadku Biblioteki Pedagogicznej, stanowiąc średnio ok. 75% nabytków z l. 1996-2001. Podobnie duży jest udział darów, średnio 66%, w Bibliotece Domu Literatury. Tak wielkie znaczenie darów wynika jednak przede wszystkim z faktu dysponowania niezwykle ograniczonymi środkami na zakup wydawnictw, jakimi dysponują te placówki. W pozostałych bibliotekach rola darów jest znacząca, ale zdecydowanie mniejsza i waha się w granicach od ok. 27% do 48%.

Postęp wiedzy decyduje o stosunkowo szybkiej dezaktualizacji publikacji fachowych, co powoduje, iż wiele pozycji oferowanych darów jest zupełnie nieprzydatne. Na przykład Biblioteka Sejmowa, której pod koniec 2001 r. zaproponowano przejęcie – w wyniku likwidacji niektórych biur poselskich – 5663 wol. oceniła jako przydatne do swojego księgozbioru jedynie 1572 pozycje.

Dobre rezultaty daje jednak ścisła współpraca z instytucjami, które ze względu na charakter swojej działalności mogą wzbogacić swoimi wydawnictwami zbiory bibliotek specjalnych. Za przykład może posłużyć działalność Głównej Biblioteki Pracy i Zabezpieczenia Społecznego, która współpracuje w celu pozyskiwania darów z bardzo wieloma instytucjami rządowymi.

W życiu naukowym ważną rolę pełnią również biblioteki wyższych uczelni. Dane statystyczne przedstawia tabela 3.

Dary mają zdecydowanie największe znaczenie dla bibliotek wyższych szkół artystycznych, stanowiąc w l. 1996-2001 średnio ponad 50% nabytków wydawnictw zwartych³. Należy jednak podkreślić, że jest to przede wszystkim

³ Blisko 60% stanowiły dary w bibliotekach szkół podległych Ministerstwu Obrony Narodowej. Tak wysoki ich udział wynikał jednak przede wszystkim z faktu, iż biblioteka WAT traktuje jako dary wydawnictwa nabywane przez wyodrębnione jednostki organizacyjne uczelni (instytuty, katedry) z pozyskiwanych przez nie z zewnątrz środków finansowych (np. grantów). Wydawnictwa wykorzystywane przez pewien czas w ramach określonego programu prac badawczych są przekazywane później do biblioteki głównej WAT.

rezultat niezwykle ograniczonych środków finansowych, jakimi te biblioteki dysponują na zakup książek. W przeciwnym wypadku udział darów byłby najprawdopodobniej zbliżony do przeciętnego ich udziału w bibliotekach innych szkół wyższych, wahającego się w ostatnich latach w przedziale od ok. 20% do 30%. Zupełny margines stanowią natomiast dary w przypadku szkolnictwa pedagogicznego, które bazuje przede wszystkim na zakupach.

Warto zaznaczyć, że uczelnie przejmują nieraz spuściznę po emerytowanych bądź zmarłych profesorach zawierającą cenne wydawnictwa. Na przykład Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie otrzymała w 2001 r. 5500 wol. pochodzących ze spuścizny po profesorze Oskarze Lange i 1300 wol. po prof. Gabrieli Falkenbergu. W tymże samym roku biblioteka SGH otrzymała od spadkobierców prof. Jana Drewnowskiego ok. 3000 wol., głównie zagranicznych wydawnictw anglojęzycznych i polskich wydawnictw emigracyjnych. Nieco wcześniej cenny dar przekazała badaczka literatury dziecięcej Halina Skrobiszewska bibliotece Kolegium Nauczycielskiego.

Biblioteki niektórych wyższych uczelni otrzymały ponadto wiele wartościowych pozycji w formie darów na początku lat 90., co – jak się wydaje – związane było z zapoczątkowaniem w tym czasie przemian politycznych i gospodarczych w naszym kraju. Krajowa Szkoła Administracji Publicznej otrzymała w l. 1991-2001 ponad 8000 wol. stanowiących ponad 70% pozyskanych w tym czasie wydawnictw zwartych. Niezwykle cenne dary z zakresu prawa, administracji, gospodarki, polityki międzynarodowej pochodziły głównie od ambasad krajów zachodnich, fundacji i instytucji międzynarodowych. Obecnie jednak ilość darów przekazywanych do Polski z myślą o wspieraniu procesu transformacji ustrojowej uległa ograniczeniu.

Z przedstawionych danych statystycznych oraz rozmów przeprowadzonych z pracownikami bibliotek naukowych wynika, że dary spełniają w większości warszawskich bibliotek naukowych ważną rolę w procesie pozyskiwania wydawnictw zwartych. Rola ta zależy od kilku czynników:

- aktywnej współpracy z instytucjami mogącymi z racji charakteru swojej działalności przekazywać wartościowe dary odpowiadające profilowi biblioteki,
- ścisłej współpracy z przedstawicielami świata nauki bądź ich spadkobiercami, którzy posiadają kolekcje liczące nieraz wiele tysięcy woluminów, często niedostępnych w bibliotekach (dotyczy to zwłaszcza wydawnictw zagranicznych sprzed 1989 r.),
- sprawnej selekcji oferowanych darów, która napotyka, niestety, w wielu bibliotekach na poważne trudności wynikające z niskiego stopnia skomputeryzowania zasobów oraz szczupłych kadr wykwalifikowanych bibliotekarzy umiejących we właściwy sposób ocenić rzeczywistą wartość proponowanych darów i w razie potrzeby szybko przekazujących nieprzydatne dary innym bibliotekom,
- niewątpliwą trudność może stanowić także żądanie wysuwane przez niektórych darczyńców przyjęcia całości oferowanego księgozbioru w przypadku, gdy jedynie jego stosunkowo niewielka część jest przydatna dla biblioteki⁴, bądź też wydzielenia ich z całości zasobu jako depozytu (przykład spuścizny po O. Lange i G. Falkenbergu),

⁴ Tak na przykład biblioteka Kolegium Nauczycielskiego zrezygnowała z przyjęcia daru liczącego wiele woluminów, z których jedynie około 5% odpowiadało potrzebom placówki.

– istotnym dopełnieniem pracy związanej z przyjmowaniem darów jest właściwe podziękowanie ofiarodawcy (na przykład w formie specjalnego pisma skierowanego do darczyńcy, ostemplowania poszczególnych egzemplarzy przyjętego zbioru, a w szczególnych wypadkach zaprojektowanie specjalnego ekslibrisu przeznaczonego dla określonej kolekcji), co przyczynia się do kreowania pozytywnego wizerunku biblioteki i stwarza szansę na pozyskiwanie wartościowych darów w przyszłości.

Na zakończenie wypada podkreślić, że pomimo istotnej roli, jaką pełnią dary w zakresie pozyskiwania wydawnictw zwartych, mogą one stanowić jedynie uzupełnienie właściwej polityki zakupów, której warunkiem jest odpowiednia obsada kadrowa działów gromadzenia i uzupełniania zbiorów oraz wystarczające środki finansowe oddane do ich dyspozycji.

Paweł Tanewski

Praca wpłynęła do redakcji 19 czerwca 2002 r.

50 LAT DZIAŁALNOŚCI INSTYTUTU INFORMACJI NAUKOWEJ I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

W dniu 1.10.2001 r. minęło 50 lat od inauguracji pierwszego roku zajęć w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego (IINiSB UW). Jest to jedna z pierwszych polskich instytucji zajmujących się kształceniem bibliotekarzy na poziomie wyższym (pierwszą była katedra bibliotekoznawstwa założona w 1945 r. w Łodzi przez prof. dr. hab. Jana Muszkowskiego), ale jedyna, która istnieje nieprzerwanie od chwili swego powstania. Kierownictwo, wówczas jednoosobowe, Katedrą i Zakładem Bibliotekoznawstwa powierzono przeniesionemu z Krakowa dyrektorowi Biblioteki Jagiellońskiej – prof. dr. hab. Aleksandrowi Birkenmajerowi. Od 1960 r. funkcję kierowników – dyrektorów Katedry Bibliotekoznawstwa (od 1968 Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, a od 1997 r. Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW) pełnili wybitni bibliotekoznawcy: doc. dr hab. Krystyna Remerowa, doc. dr Anna Czekajewska-Jędrusik, prof. dr hab. Barbara Bieńkowska, prof. dr hab. Radosław Cybulski i prof. dr hab. Marcin Drzewiecki, który kieruje Instytutem nieprzerwanie od ponad 12 lat.

Warszawskie akademickie kształcenie w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej realizowane jest obecnie jako studia dwustopniowe: licencjackie (prowadzone w 2 wariantach: studiów 3-letnich oraz rocznych – dla absolwentów 2-letnich studiów organizowanych przez sieć szkół CEBID) oraz magisterskie studia uzupełniające, także w 2 wariantach: dla absolwentów studiów licencjackich z zakresu bibliotekoznawstwa i dla absolwentów z innych dziedzin wiedzy.

Na magisterskich studiach uzupełniających program ma charakter specjalistycznych studiów indywidualnych: słuchacze samodzielnie określają zakres i treści szczegółowe lub korzystają z tzw. modelowych ścieżek programowych, których jest aż 14: bibliotekarstwo dziecięce; bibliografia; biblioteki w systemie oświaty; biblioterapia; dokumentacja elektroniczna i jej

przechowywanie; dokumentacja firmy; edytorstwo; informacja biznesowa; Internet; księgarstwo; organizacja i zarządzanie bibliotekami; systemy informacyjne/bazy danych; wiedza o dawnej książce; zautomatyzowane systemy biblioteczne i informacyjne.

W ciągu minionych 50 lat Instytut współpracował z wieloma zagranicznymi bibliotekami i instytucjami zajmującymi się akademickim kształceniem bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej. Do grona aktywnych współpracowników można obecnie zaliczyć m.in.: londyńskie City University i University of North London, Fachhochschule Hannover (Niemcy), Rijkshogeschool Ijselland Deventer Business School (Holandia), amerykańską School of Library and Information Science w Kent State University (Ohio), izraelski Bar Ilan University w Ramat Gan czy biblioteki: POSK w Londynie i Muzeum Polskiego w Rapperswilu.

Obecnie w Instytucie działają 3 studia podyplomowe: Podyplomowe Studia Bibliotekoznawstwa, Podyplomowe Studia Informacji Naukowej oraz Podyplomowe Studia Polityki Wydawniczej i Księgarstwa cieszące się dużym zainteresowaniem w środowisku.

Instytut jest wydawcą lub współwydawcą periodyków znanych w kręgach profesjonalistów związanych z książką, biblioteką i informacją naukową: *Guliwer*, *Zagadnienia Informacji Naukowej* i serii wydawniczych: *Manuscripta Medii Aevi Poloniae*, *Nauka*, *Praktyka*, *Dydaktyka* oraz *Z Badań nad Polskimi Księgozbiórami Historycznymi*. Pracownicy Instytutu są także członkami zespołów redakcyjnych m.in.: *Bibliotekarza*, *Poradnika Bibliotekarza*, *Przeglądu Bibliotecznego*, *Praktyki i Teorii Informacji Naukowej i Technicznej*, *Notesu Wydawniczego* i innych.

W 2002 r., w wyniku wizyty ogólnopolskiego Zespołu Akredytacyjnego, Instytut uzyskał akredytację (na l. 2002-2007), która potwierdza wysoką jakość kształcenia i miejsce wśród przodujących akademickich instytutów przygotowujących specjalistów w zakresie bibliotekoznawstwa.

Dla uczczenia jubileuszu 50-lecia działalności Instytut organizuje konferencję naukową zatytułowaną „Nauka o książce, bibliotece i informacji naukowej we współczesnym świecie”, która będzie miała miejsce w Warszawie w dn. 26-28.05.2003 r. Program konferencji przewiduje wystąpienia wybitnych przedstawicieli naszej dyscypliny tak z kraju, jak i z zagranicy. Z okazji rocznicy Instytut wydał też książkę jubileuszową zawierającą informacje o programie studiów, współpracy międzynarodowej, krajowej i ze środowiskiem lokalnym, działalności koła naukowego, a także o pracownikach, ich zainteresowaniach naukowych i opublikowanych pracach.

Organizatorzy-jubilaci wierzą, że zarówno konferencja, jak i towarzyszące temu publikacje i rozmowy kuluarowe będą stanowiły doskonałe forum do wymiany myśli i podsumowania dokonań nie tylko warszawskiego Instytutu, ale dokonań wszystkich polskich ośrodków zajmujących się kształceniem. Wynika to z oczywistego faktu, że Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW nie funkcjonuje w izolacji, ale w ścisłej przyjacielskiej i równoprawnej współpracy z analogicznymi instytucjami akademickiego kształcenia.

Elżbieta Barbara Zybert

Komunikat wpłynął do redakcji 7 listopada 2002 r.

68. KONFERENCJA OGÓLNA IFLA (Glasgow, 17-24 sierpnia 2002 r.)

Kolejna 68. Konferencja Ogólna Międzynarodowej Federacji Bibliotekarskich Stowarzyszeń i Instytucji miała charakter jubileuszowy, bowiem w tym roku przypada 75. rocznica utworzenia tej największej międzynarodowej organizacji bibliotekarskiej zrzeszającej ponad 1700 stowarzyszeń, instytucji i osób ze 143 krajów. W 2002 r. przypadają także jubileusze różnych specjalistycznych sekcji IFLA, m.in.: 25. rocznica Sekcji Bibliotek Szkolnych i Centrów Zasobów Informacji (IFLA Section of School Libraries and Resource Centres) czy 20. Sekcji Usług Bibliotecznych dla Społeczności Wielokulturowej (Section on Library Services to Multicultural Population). Konferencja była okazją do podsumowań i planów na przyszłość.

Także miejsce tegorocznych obrad konferencji przypominało tamte historyczne chwile, gdyż właśnie w Szkocji, w Edynburgu 30.08.1927 r. podczas uroczystości 50-lecia brytyjskiego Library Association urzeczywistniono zgłaszane wcześniej propozycje powołania stałej międzynarodowej organizacji zrzeszającej narodowe stowarzyszenia bibliotekarskie.

W konferencji wzięło udział 2580 osób ze 122 krajów. Największą reprezentację stanowili przedstawiciele Wielkiej Brytanii – 594 osoby, Stanów Zjednoczonych – 328, Rosji – 125, Niemiec – 99, Francji – 98, Chin – 84, Szwecji – 80, Danii – 66, Korei Płd – 62, Norwegii – 60, Holandii – 58, Kanady – 55, Ghany – 47, Finlandii 46, Australii 45. Polskę reprezentowało 11 osób.

Tematem przewodnim konferencji było hasło: Biblioteki dla życia: demokracja, różnorodność, dostarczanie (Libraries for life: democracy, diversity, delivery).

Problematyka zaprezentowanych referatów odzwierciedlała specyfikę i zainteresowania poszczególnych komponentów struktury IFLA. W profesjonalnym programie IFLA zawarta jest duża różnorodność działań, które można przyporządkować do dwóch zasadniczych grup. Pierwsza koncentruje się na poszczególnych typach bibliotek i ośrodkach informacji, uwzględniając różne aspekty i problemy ich działania. Dla drugiej przedmiotem zainteresowania są różne operacje, formy i metody działania, postrzegane jako problemy oddzielne, z własnymi technikami odpowiednimi dla poszczególnych prac i występujące w różnych typach bibliotek.

Odzwierciedleniem pierwszego punktu widzenia jest 45 sekcji (reprezentujących poszczególne typy bibliotek), działających w obrębie 8 wydziałów IFLA. Wszystkie mają swój własny program. Ich zainteresowania dotyczą m.in.: bibliotek naukowych, profesjonalnego kształcenia w bibliotekach publicznych, tworzenia regionalnych centrów brajlowskich w krajach rozwijających się, usług zapewniających dostęp do informacji elektronicznej czy bibliotek szkolnych.

Reprezentacją drugiego punktu widzenia są tzw. Działania Główne (Core Activities), dotyczące określonych zagadnień, których w 2002 r. było 6. Zagadnienia te można także odnaleźć w programach poszczególnych wydziałów czy sekcji w ich szczegółowych pracach.

Ta struktura i organizacja działań znalazła odzwierciedlenie także w koncepcji tegorocznej konferencji. Przedstawiano referaty reprezentujące punkt widzenia poszczególnych typów bibliotek (zarówno w ujęciu całościowym, jak i wybiórczym) oraz dotyczące określonych problemów z zakresu szeroko rozumianego bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, np. wolności w dostępie do informacji, zabezpieczania i konserwacji, praw autorskich czy dostępności publikacji.

Interesującą uczestnika problematykę można było odnaleźć w spotkaniach różnych zespołów. Przykładem mogą być referaty poświęcone pracy z czytelnikiem dziecięcym i młodzieżowym. Zaprezentowano je w kontekście bibliotek szkolnych, bibliotek publicznych, w kontekście regionalnym, a także kształcenia użytkowników informacji. Niemożliwością było uczestniczenie we wszystkich spotkaniach, wysłuchanie wszystkich najbardziej nawet ciekawych referatów, zwłaszcza że w ciągu 6 dni obrad miało miejsce ponad 150 spotkań, zaprezentowano kilkaset wystąpień mających charakter krótkich komunikatów czy obszerniejszych referatów, a trzeba podkreślić, iż w jednym czasie odbywało się równolegle kilkanaście spotkań, także tych o podobnej tematyce. Wszystkie wystąpienia służyły popularyzacji podstawowych problemów interesujących organizacje zrzeszone w IFLA: społecznego znaczenia bibliotek, swobodnego przepływu informacji, sprzyjania rozwojowi pluralizmu i różnorodności, promowaniu krytycznego myślenia, czytelnictwa i kształcenia ustawicznego, zapewnienia wszystkim wolnego dostępu do informacji czy ochrony dziedzictwa narodowego.

Poniżej starano się ukazać tematykę przedstawionych w Glasgow wystąpień, grupując razem materiały dotyczące różnych problemów określonej grupy bibliotek lub wspólnych problemów różnych instytucji. Nacisk położono na wystąpienia ilustrujące motyw przewodni konferencji: ukazujące rolę bibliotek w życiu społecznym, w rozwoju demokracji a także różnorodność instytucji, użytkowników oraz nośników i form przekazu informacji. W przypisach podano jedynie nazwiska autorów i tytuły ich wystąpień przywoływane w tekście. Pełne teksty referatów dostępne są na stronie internetowej IFLA pod adresem <http://www.ifla.org/IV/ifla68/prog02.htm>

W programie konferencji wiele uwagi poświęcono sprawom kształcenia. Zagadnienia te są przedmiotem zainteresowania głównie Sekcji Kształcenia i Szkoleń (Section of Education and Training) oraz Okrągłego Stołu ds. Kształcenia Ustawicznego (Continuing Professional Education Round Table), choć problemy te można odnaleźć w pracach także innych zespołów, np.

bibliotek publicznych czy obsługi użytkowników różnych sieci bibliotecznych. Wystąpienia zaprezentowane w Glasgow dotyczyły kształcenia przyszłych pracowników biblioteczno-informacyjnych, ustawicznego doskonalenia osób zajmujących się wykonywaniem tego zawodu oraz kształcenia użytkowników informacji.

Zwrócono uwagę na programy kształcenia realizowane w wyższych szkołach bibliotekarskich pod kątem ich przydatności do zmieniających się potrzeb rynku pracy. Wielokrotnie podkreślano zmiany dokonujące się w zawodzie bibliotekarza w związku z rozwojem nowych technologii ICT (information and communication technology). W miejsce dotychczasowych strażników dziedzictwa kulturowego pojawiają się menedżerowie wiedzy, zajmujący się głównie działalnością informacyjną. Wiąże się to także ze zmianą celów stawianych przed zawodem: większy nacisk kładzie się na usługi informacyjne, a nie – jak dotychczas – na misję społeczną. Wśród referatów przedstawionych podczas sesji zatytułowanej „Myśl lokalnie – działaj globalnie: zwiększanie kompetencji w zróżnicowanym świecie”¹ zwrócono uwagę na konieczność reformy programów kształcenia, profilu kształcenia, dostosowania ich do potrzeb zmieniającego się otoczenia, uwzględnienia w programie nowych modeli usług bibliotecznych i wypracowania nowej sylwetki absolwenta. Przyszli pracownicy muszą w czasie studiów zdobyć umiejętność zarządzania zbiorami w postaci elektronicznej. Podkreślono niezbędność dobrego przygotowania absolwentów do pracy w środowisku globalnym i zmieniającym się, a także zwiększenie udziału studentów w pracach badawczych wykorzystujących znajomość technologii informacyjnych i wyszukiwania online, co w istotny sposób wpłynie na proces kształcenia i jednocześnie przygotowuje do samodzielnego rozwiązywania różnych problemów, udzielania porad i efektywności w przyszłej pracy zawodowej². Coraz powszechniejszym zjawiskiem jest realizacja zajęć rozwijających umiejętność planowania strategicznego, kreatywność i inicjatywę. W prezentowanych wystąpieniach zwrócono uwagę na cieszące się coraz większym zainteresowaniem kształcenie na odległość w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej i pojawiające się problemy z tym związane³.

Referenci podkreślali także konieczność zmiany samego procesu kształcenia: uwzględniania stylów uczenia się studentów, ich zróżnicowanych cech i potrzeb wpływających na proces przyswajania wiedzy oraz dostosowania doń stylów i sposobów kształcenia. W związku z przeobrażeniami zawodu i wymogami środowiska oczekującego innych niż dotychczas kwalifikacji zwrócono uwagę na właściwy dobór kandydatów do zawodu. Jak podkreśliła B. Olander⁴, potrzebna jest zmiana procesu rekrutacji na studia i uwzględnianie oprócz wiedzy także predyspozycji i motywacji do podjęcia studiów bibliotecznych i przyszłej pracy zawodowej.

Na konieczność kształcenia dzieci i młodzieży jako użytkowników informacji zwrócono uwagę także w wystąpieniach prezentujących osiągnięcia bibliotekarstwa krajów dalekiego Wschodu: Tajlandii, Malezji, Sri Lanki czy

¹ D. Atkins: *Accommodating all learners: critical enquiry and learning styles in LIS*. – Ch. Laguardia, Ch. Oka, H. Williams, A. Zald: *Teaching across the divides in the library classroom*. – M. M. Smith: *Global information ethics; a mandate for professional education*.

² A. Brine, J. Feather: *Supporting skills development*.

³ M. M. Smith: *Global information ethics: a mandate for professional education*.

⁴ B. Olander: *Recruitment based on applied research: admission test for new LIS student*.

Chin⁵, podkreślając, iż dostęp do informacji i umiejętność skorzystania z niej w istotny sposób przyczyni się do pełnego korzystania z dokonujących się przemian, zmniejszenia się strefy ubóstwa i wiążących się z tym patologii społecznych. Podkreślono konieczność zintensyfikowania kształcenia ustawicznego, które powinno przebiegać równolegle do rewolucji informatycznej. Zwrócono uwagę na rolę nauczycieli w procesie uczenia się, którzy – dając przykład stałego osobistego angażowania się w ciągłe doskonalenie własne i innych – stymulują rozwój uczniów.

Istotną część programu konferencji wypełniły zagadnienia dotyczące bibliotek publicznych, jako sieci obsługującej najszerze kręgi użytkowników. Ukazano rolę tych bibliotek w stosunku do dzieci i młodzieży oraz specjalnych grup użytkowników, którzy ze względu na swoją odmienność kulturową lub niesprawności wymagają specjalnej uwagi, form i metod pracy. Biblioteki – dzięki poznawaniu swoich klientów i zaspokajaniu ich potrzeb – przyczyniają się do rozwoju ich tożsamości kulturowej, upowszechniania jej, kształtowania postawy otwartości i tolerancji wobec innych, wnosząc wkład do budowy demokracji. Aczkolwiek wiodące działania w tym zakresie prowadzą biblioteki publiczne i szkolne, to problematyka ta nie jest obca także innym typom bibliotek, np. uniwersyteckim⁶.

Referaty dotyczące bibliotek publicznych odnosiły się do różnych aspektów ich działalności i akcentowały różne funkcje tych bibliotek: jako miejsc do nauki, permanentnego kształcenia się i podnoszenia kwalifikacji zawodowych, rozrywki, rozwoju więzi społecznych, pielęgnowania dziedzictwa kulturowego związanego z lokalną historią. Ukazano ich rolę w kształceniu ustawicznym⁷, potrzebę wydawania i popularyzowania wytycznych dotyczących tej sieci bibliotecznej⁸, wpływ nowych technologii na personel i usługi biblioteczne⁹. Zwrócono uwagę na problemy związane z narodową polityką w zakresie książki i czytelnictwa, ukazując na czym polega, dla kogo i jak jest ona prowadzona¹⁰. Zaprezentowano formy promocji książki w Szwecji¹¹ oraz założenia i realizację narodowej polityki dotyczącej książki i czytelnictwa we Francji¹² i w Senegalu¹³. Ukazano działalność bibliotek publicznych i ich rolę we wprowadzaniu demokracji, zaspokajaniu potrzeb środowiska, kształtowaniu życia kulturalnego, edukacyjnego i społecznego na terenie Karaibów i Ameryki Łacińskiej¹⁴.

⁵ L. Jingxia: *The public library and citizens' information literacy education in China: a case study of Wuhan area in China*. – H. Perera: *Developing services for the young: lessons from an experimental workshop on young learners* – Ch. Sachanand: *Librarians' role in teaching information literacy to distance students in higher education*. – M. Sh. M. Saad, A. N. Zainab: *Information literacy programmes in Malaysian Public Universities: an observation*. – P. Wijetunge: *Introducing information literacy and skills to undergraduates through problem-based learning: a model for Sri Lanka*.

⁶ M.in. A. Byrne: *The role of the university library in promoting democracy and diversity. Introduction*. – C. P. Urena, B. Lang, S. do Amaral, A. R. Gallardo: *Conclusion and further initiatives*.

⁷ B. M. Haggstrom, T. Kjerkestad: *Creating a public library role in the lifelong learning process*.

⁸ B. Clubb: *Marketing the new Public Library Guidelines – update*.

⁹ R. Davis: *The Pulman digital guidelines manuals for innovative public libraries and other cultural services* – N. L. Choh: *Riding the wild beast: using technology to transform public service in Singapore*.

¹⁰ B. Usherwood: *Checking the books: the reading experience and the public library*.

¹¹ B. Modigh: *Book promotion in Sweden*.

¹² F. Lerougr, F. Ponce: *Nouvelles politiques du livre et de la lecture – France*.

¹³ M. N. Diop: *Politique du livre et de la lecture au Senegal*.

¹⁴ M.in.: E. R. Leyva: *Lectura y acceso a la informacion para democracia: un reto para las bibliotecas latinoamericanas*. – M. I. Cabral da Franca: *Una alternativa parala implementacion de*

Wystąpienia dotyczyły także działalności bibliotecznej adresowanej do dzieci i młodzieży mającej na celu przygotowanie tej grupy użytkowników do pełnego uczestnictwa w życiu i kształceniu ustawicznym¹⁵. Szczególnie interesujący był referat Glorii Rodrigez¹⁶ omawiający działalność bibliotek publicznych w Kolumbii w ramach programu społecznego Comfenalco¹⁷. Z uwagi na ubóstwo kraju i niedostateczny poziom rozwoju edukacji ważną rolę przypisano bibliotekom, które mają przyczynić się do poprawy stanu edukacji społeczeństwa i poziomu życia, stąd też pieniądze pochodzące z tego źródła przeznaczane są także na biblioteki publiczne. Przedstawiona w referacie działalność biblioteczna ma charakter unikatowy na terenie Kolumbii, a odwołujące się do sugestii Genevieve Patte formy pracy realizowane przez biblioteki publiczne Comfenalco w Medellin warte są upowszechnienia także w krajach o wyższym poziomie rozwoju bibliotekarstwa. Biblioteki Comfenalco w Medellin prowadzą szeroką działalność edukacyjną, stosują aktywne formy pozyskiwania tzw. czytelników opornych i podejmują działania przeciwdziałające patologiom społecznym powszechnie występującym w tym środowisku.

Podobne działania mające na celu propagowanie czytelnictwa i przygotowanie młodzieży do funkcjonowania w nowoczesnym społeczeństwie informacyjnym prowadzone w miejskich bibliotekach publicznych i w ich oddziałach dla dzieci w Singapurze zostały przedstawione w referacie Kiang Koh Lai Lin¹⁸. Imponujące jest zarówno bogactwo działań, jak również warunki pracy bibliotek administrowanych przez utworzoną w 1995 r. Singapore National Library Board. Zwrócono uwagę, że przy wszystkich programach alfabetyzacji i rozwoju czytelnictwa konieczne jest uwzględnienie uwarunkowań wynikających z zainteresowań, płci, pozycji społecznej, środowiska, rasy i grupy etnicznej. Wskazane jest podejmowanie różnych przedsięwzięć (czasem niekonwencjonalnych, np. słuchanie muzyki rap czy pop w bibliotece) rozbudzających zainteresowanie książką i przyciągających młodzież do biblioteki. Służy to tworzeniu atmosfery przyjaznej młodemu użytkownikowi a w konsekwencji sprzyja kształceniu umiejętności korzystania z tekstów i innych przekazów, a także ułatwia naukę szkolną i funkcjonowanie społeczne.

W innych wystąpieniach zwracano uwagę na znaczenie bibliotek w procesie kształcenia i jednocześnie ograniczenia czy wręcz niemożność korzystania z nich. Przedstawiono trudną sytuację bibliotek w krajach dalekiego Wschodu¹⁹, szczególnie na terenach wiejskich, gdzie wiele dzieci nie uczęszcza do szkół, nie kończy szkoły podstawowej czy jest analfabetami. Z tego względu opracowywane są rządowe programy usług biblioteczno-informacyjnych za-

bibliotecas publicas en un pais en desarrollo – A. M. Betancur: *La biblioteca publica en la perspectiva del desarrollo local: una estrategia para democracia*.

¹⁵ U. Nilsson: *The role of libraries in a developing countries*.

¹⁶ G. Rodriguez: *Las bibliotecas de Comfenalco en Medellin y su compromiso con la formacion de lectores*.

¹⁷ Środki finansowe, którymi dysponuje Comfenalco, pochodzą ze specjalnych podatków płaconych przez pracodawców instytucji państwowych i prywatnych, z przeznaczeniem na poprawę warunków życia obywateli o niskich dochodach.

¹⁸ Kiang-Koh Lai Lin: *My kind of library: services and programmes with a difference for children and young adults*.

¹⁹ Ch. Sachanand: *Librarians' role in teaching information literacy to distance students in higher education*. – M. S. M. Saad, A. N. Zainab: *Information literacy programmes in Malaysian Public Universities: an observation*. – Li Jingxia: *The public library and citizens' information literacy education in China: a case study of Wuhan area in China*.

kładające rozwój bibliotek publicznych, których podstawowym celem jest zwalczanie analfabetyzmu, pełnienie funkcji nieformalnych ośrodków kształcenia i wiejskich ośrodków czytelnictwa. Do działań mających na celu pomoc w walce z niskim poziomem wykształcenia i z analfabetyzmem włączyły się także uniwersytety, które (np. Sukhothai Thammathirat Open University w Tajlandii czy Malaysian Public Universities) uczestniczą w programach rozwoju czytelnictwa na wsi, głównie przez organizowanie bibliobusów i tworzenie wymiennych kolekcji, opracowanie programów walki z analfabetyzmem, przygotowywanie materiałów edukacyjnych, audycji radiowych i telewizyjnych czy wystaw.

Virginia Walter z University of California²⁰ zwróciła uwagę, że biblioteki – chcąc przetrwać na rynku w roli głównych niekomercyjnych dostawców publikacji drukowanych – powinny jak najlepiej spełnić oczekiwania użytkowników, opracować zasady ułatwiające im dobór książek dostosowanych do zainteresowań i zadbać o zapewnienie kompetentnego poradnictwa. Prowadząc działalność dla dzieci i młodzieży, powinny koncentrować się nie na książkach i informacji o nich, ale przede wszystkim myśleć o adresatach swoich usług. Należy nie tyle pracować dla dzieci, ale z dziećmi i wszelkimi sposobami zachęcać je do aktywności w kontaktach z bibliotekami.

Sekcja Bibliotek dla Dzieci i Młodzieży (Section on Libraries for Children and Young Adults) przygotowała też pokazowy model biblioteki dla dzieci. Zaprezentowano atrakcyjne książki dostosowane do potrzeb czytelników najmłodszych i przedstawiające ważne dla dzieci problemy dotyczące pojawienia się młodszego rodzeństwa, śmierci w rodzinie, rozvodu rodziców czy np. pójścia do przedszkola lub konieczności hospitalizacji. Ekspozycji towarzyszyły zajęcia praktyczne prowadzone z grupą młodych czytelników, podczas których ukazano zasady efektywnej działalności osiągające cel edukacyjny poprzez wprowadzanie elementów zabawy i uczące dzieci wiary we własne możliwości.

Ciekawe spotkania zorganizowała Sekcja Usług Bibliotecznych dla Społeczności Wielokulturowej (IFLA Section on Library Services to Multicultural Population). Przedstawiła założenia, koncepcje i formy pracy bibliotecznej w stosunku do tej grupy użytkowników sprzyjające adaptacji do życia w nowym środowisku, odnalezieniu swojego miejsca w nim, w nowej kulturze i dobremu samopoczuciu, przyczyniając się tym samym do umocnienia demokracji. Szczególnie interesujące były warsztaty zatytułowane: „Siódme niebo – program oparty na literaturze skandynawskiej”²¹ prezentujące projekt zajęć przygotowany przez Gitte Vejlbj i Majken Jorgenson z kopenhaskiej biblioteki publicznej i realizowany w tamtejszej bibliotece. Adresatami tego programu są przedstawiciele wszystkich generacji od małych dzieci do osób zaawansowanych wiekowo, Duńczycy, obcokrajowcy, a także turyści przebywający w Danii. Inaczej mówiąc, jest to program dla całych rodzin. Jednym z celów tego programu jest twórcze podejście do integracji imigrantów z nową kulturą. Oferuje dzieciom i dorosłym wspólne odkrywanie świata literatury dziecięcej. Poprzez czytanie, opowiadanie bajek, legend, sag i śpiewanie piosenek o skandynawskim rodowodzie, a także w wyniku interaktywnych doświadczeń roz-

²⁰ V. Walter: *Public libraries and youth development*.

²¹ G. Vejlbj, M. Jorgenson: *Presentation of the 7th Heaven – a project on Nordic Literature*.

budzane jest zainteresowania problematyką jakości kulturalnej, historycznej, społecznej i lingwistycznej w literaturze dziecięcej. Prezentacja tego programu została uzupełniona dyskusją panelową dotyczącą możliwości opracowania i wprowadzenia podobnego programu umożliwiającego proces integracji imigrantów i azylantów w innych krajach.

Inne referaty dotyczące środowisk wielokulturowych zwracały uwagę na konieczność podejmowania współpracy pomiędzy różnorodnymi instytucjami: archiwami, muzeami i bibliotekami, co sprzyja wzmocnieniu optymalnej polityki kulturalnej i zachowaniu dziedzictwa kulturowego mieszkańców danego kraju. Właściwe podziały zadań, często mające charakter ustaleń nieformalnych, sprawiają, iż podejmowane działania nie dublują się i właściwie wykorzystywane są środki finansowe. Zwracały uwagę na większe niż dotychczas dociekanie, kim są obecni użytkownicy i podejmowanie działań służących zaspokajaniu ich potrzeb uwzględniających ich indywidualne uwarunkowania kulturowe²². Na konieczność ustawicznego analizowania, kim są aktualni użytkownicy bibliotek, zwracano także uwagę w kontekście wystąpień dotyczących działalności bibliotecznej w warunkach globalizacji. Podkreślano rolę bibliotekarzy w procesie demokratyzacji życia społecznego²³.

W aspekcie różnorodności działań bibliotecznych Sekcja Bibliotek Obsługujących Czytelników w Niekorzystnej Sytuacji (Libraries Serving Disadvantaged Persons) zwróciła uwagę, iż obsługa osób starszych powinna stanowić ważną działalność wśród zadań bibliotecznych, zwłaszcza że w ostatnich latach następuje znaczny wzrost liczby ludzi starszych, przekraczający 12% ogółu społeczeństwa. Program działań bibliotecznych powinien objąć zarówno osoby starsze przebywające w domach opieki społecznej, jak i te mieszkające samodzielnie i korzystające z usług biblioteki publicznej. Podkreślono, iż chociaż niektórzy starsi ludzie niezbyt chętnie czytają książki, to lubią słuchać muzyki i czytać czasopisma. Jeśli część ich nie jest w stanie z różnych powodów korzystać z usług biblioteki w jej budynku, biblioteka powinna przyjść do czytelnika i starać się zaspokajać jego potrzeby. Ukazano formy prac podejmowanych na zewnątrz biblioteki zmierzające do zaspokajania potrzeb czytelnich i kulturalnych osób starszych. Jeden z referatów omawiał zajęcia z zakresu własnej twórczości literackiej osób starszych prowadzone w bibliotekach publicznych w Norwegii i ukazywał ich rolę w podnoszeniu jakości życia tej grupy użytkowników bibliotek²⁴.

W kontekście rozważań o różnorodności potrzeb użytkowników i towarzyszącej temu organizacji bibliotek pojawił się problem, czy istnienie oddzielnych bibliotek tworzonych dla specjalnych grup użytkowników nie jest formą cenzury. Sprawie tej poświęcona była jedna z konferencyjnych debat²⁵.

²² C. McSwiney: *Cultural implications of global context: the need for reference librarian to ask again „who is my client”?* – W. Undorf: *Means before purpose – the development of cooperation between cultural heritage institutions in Sweden*.

²³ F. Gaudet, N. Savard: *Reference virtuell Canada: un service canadien dans un environnement multiculturel*. – C. Mcswiney: *Cultural implications of a global context: the need for the reference librarian to ask again: „Who is my klient”?* – R. Kundrup: *Reference work in a library system without national bibliographies and union catalogues. Internet as a tool for reference work experiences from the IFLA/Danida trial project in Ghana*. – Jolanta Wrobel: *New role for reference librarians in Polish academic libraries in the new age of democracy*.

²⁴ G. S. Nielsen: *Library services to the homebound elderly in Denmark*. – B. Irvall: *Library services to institutions for the elderly in Sweden*. – O. Synnes: *Ageing and verbal creativity – creative writing for the elderly in the library*.

²⁵ W tej sprawie zabierali głos m.in.: John Godberg (Royal National Institute for the Blind, Peterborough, Wlk.Brytania); Richard N.Tucker (FORCE Foundation, Haga); David Owen (Share Vision, Stockport, Wlk.Brytania); Alex Byrne (University of Technology, Sydney, Australia).

Referaty omawiające problematykę bibliotek szkolnych przedstawione były głównie podczas spotkań Sekcji Bibliotek Szkolnych i Centrów Zasobów Informacji (Section of School Libraries and Resource Centres), choć, jak wspomniano wcześniej, problematyka szkolna pojawiała się w kontekście kształcenia, działań bibliotek publicznych dla dzieci, dla osób w niekorzystnej sytuacji, opracowania zbiorów czy jakości pracy. Referaty dotyczyły aktualnych spraw, jak dostosowywania się tej grupy bibliotek do potrzeb transformującego się otoczenia i stosowania założeń jakościowych do ich funkcjonowania. Problematyce mierzenia jakości pracy biblioteki szkolnej i centrum zasobów informacji poświęcony był referat Elspeth S.Scott²⁶. Zdając sobie sprawę z powszechnych wśród bibliotekarzy odczuć, że mierzenie jakości jest jeszcze jednym zbędnym zadaniem, pojmowanym często jako zagrożenie, ukazała korzyści płynące z pomiaru jakości tak dla biblioteki, jak i samych bibliotekarzy. Zwróciła uwagę, iż wiele danych od dawna gromadzonych w bibliotekach, może stanowić podstawę samooceny, wymaga to tylko właściwego ich zestawienia i wyciągnięcia wniosków oraz ukazania w postaci mocnych i słabych stron danej placówki. Samoocena biblioteki jest integralną częścią cyklu planowania rozwoju danej biblioteki. Podkreśliła niezbędność przygotowania przez biblioteki wskaźników będących podstawą pomiaru, które mogą być opracowane lokalnie na terenie danej szkoły lub mieć charakter wytycznych o charakterze krajowym. Przedstawiła także sposób postępowania w procesie oceny jakości biblioteki szkolnej.

Innemu aspektowi jakości – roli dyrektora szkoły w tworzeniu dobrej biblioteki szkolnej i jego wpływowi na proces informacyjnej alfabetyzacji społeczności szkoły – poświęcony był referat omawiający wyniki badań przeprowadzonych przez zespół pod kierunkiem Diane Oberg²⁷. Wychodząc od założeń teorii Deminga, przypisujących ważną rolę kierownictwu danej placówki w inicjowaniu i podtrzymywaniu przemian prowadzących do stworzenia szkół jakości, ten międzynarodowy zespół przeprowadził badania w Australii, Kanadzie, Finlandii, Francji, Japonii, Szkocji i Płd. Korei. Badania miały ukazać relacje pomiędzy zaangażowaniem i postawą dyrekcji szkoły a poziomem biblioteki szkolnej i świadczonych przez nią usług.

Referenci zwrócili także uwagę na konieczność kształcenia użytkowników informacji, jako podstawy dla samodzielnego uczenia się, umożliwiającego uczniom budowanie wiedzy z uzyskanych informacji i przygotowującego do kształcenia ustawicznego. Szczególnie mocno akcentowano, iż jest to powinność bibliotekarzy, która może z nich uczynić koordynatorów kształcenia informacyjnego i multimedialnego prowadzonego w szkole²⁸. Program przekształcania informacji w wiedzę realizowany w środowisku szkolnym i angażujący bibliotekarzy i nauczycieli, a także wykorzystujący całą infrastrukturę środowiska szkolnego przedstawiła Norweżka Elisabeth Tallaksen Rafste²⁹. Zwróciła uwagę na znaczenie profesjonalnego kształcenia i kierowania,

²⁶ E. S. Scott: *How good is your library resource center? An introduction to performance measurement.*

²⁷ J. Henri, L. Hay, D. Oberg: *The role of the principal in an information literate school community: findings from an international research project.*

²⁸ S. Mahapa: *From information to knowledge.*

²⁹ E. T. Rafste: *From bud to blossom – how to become an information-literate person and learn a subject/topic.*

jak również na potrzebę współpracy nauczycieli z bibliotekarzami szkolnymi w procesie budowania wiedzy. Proces ten musi być usytuowany w kontekście przedmiotu/zagadnienia, a nie być jedynie procesem samym w sobie. Musi uwzględniać uczenie się przez ucznia strategii uczenia się jak również dowiadывanie się przez niego czegoś więcej na temat danego zagadnienia czy przedmiotu.

W odniesieniu do bibliotek uczelnianych referenci³⁰ podkreślali, iż przeobrażenia technologiczne, zwłaszcza powszechność dostępu do Internetu, w istotny sposób wpływają na zachowania i postawy użytkowników, na relacje pomiędzy użytkownikami a pracownikami, na zachowania i kompetencje samych pracowników informacji, a także na strukturę organizacyjną bibliotek. Podkreślono konieczność większego niż dotychczas prowadzenia przez pracowników bibliotek usług, które stanowią o specyfice tej grupy bibliotek, np. kształcenie użytkowników informacji, rozbudzanie ich potrzeb, a nie tylko zapewnianie dostępu do informacji, gdyż taką działalność prowadzą także inne instytucje, np. komercyjne. Ukazano potrzebę dokonywania oceny działalności informacyjnej prowadzonej przez osoby pracujące na stanowiskach informacyjnych. Korzystanie przez biblioteki akademickie ze źródeł informacji elektronicznej sprawiło, iż od pracowników oczekuje się nowych kwalifikacji umożliwiających im zarządzanie zasobami elektronicznymi.

Aira Lepik i Christina Tove przedstawiły wystąpienia, będące wprowadzeniem do dyskusji na temat działań marketingowych prowadzonych w środowisku akademickim w zakresie upowszechniania alfabetyzacji informacyjnej³¹. Zwrócono także uwagę na konieczność tworzenia konsorcjów jako formy współpracy w odniesieniu do elektronicznych zbiorów z zakresu nauk ścisłych, wspólnego rozwiązywania problemów związanych z terminologią, prawem autorskim czy ochroną przed nieupoważnionym korzystaniem z dokumentów³². Barbara Hull zwróciła uwagę na rolę bibliotek naukowych specjalnych (nauki społeczne) w kształceniu ustawicznym³³.

Jedno z konferencyjnych spotkań poświęcone było bibliotekom parlamentarnym i rządowym. Zwrócono uwagę, iż coraz powszechniejsze w nich zbiory elektroniczne i potrzeba zarządzania nimi wpływają na organizację i działalność tych bibliotek³⁴. Poruszono zagadnienia dotyczące narodowej polityki informacyjnej i roli bibliotek rządowych³⁵. Z myślą o tej grupie bibliotek zorganizowano warsztaty poświęcone problematyce zarządzania nimi. Zwrócono m.in. uwagę na problemy zarządzania personelem, oceny pracowników,

³⁰ S. McKnight: *Managing cultural change: the challenge of merging library services, curriculum development and academic professional development*. – T. Wilding, S. Jones: *Changing expectations: the views of the manager and the staff member*. – M. de Miribel: *Tools for keeping staff and managers in tune with users and colleagues*. – A. M. Sanchez de Boado: *Leadership and technology change in libraries*.

³¹ A. Lepik, Ch. Tove: *Marketing library services to academic communities*. Discussion Group.

³² Ch. Rusbridge: *The license trap: the need for common licensing terms for scientific literature and databases*. – P. Bernard: *Documentation issues for mathematics in the digital age*. – I. Rabow: *The personal touch: availability and branding of licensed material*.

³³ B. Hull: *Libraries, deliverers of lifelong learning – as strong as our weakest link*.

³⁴ M.in.: A. Gronlund: *E-democracy and e-government – state of art*. – A. Kirkwood: *E-democracy and e-government, a members vision and doubt*.

³⁵ A. Smith: *Building on sure foundation: the overlooked dimension of national information policies*. – B. F. Weaver: *Library involvement in state government information policy development in the United States*.

wartościowania prac i mierników oceny wykonania pracy, marketingu w odniesieniu do działalności informacyjnej. Przedstawiono możliwość zastosowania analizy SWOT – badającej mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia rysujące się przed bibliotekami parlamentarnymi i rządowymi³⁶.

Roli kobiet w procesie demokratyzacji, ich udziału w społeczeństwie informacyjnym i równości w dostępie do edukacji bibliotekarskiej poświęcone było spotkanie Okrągłego Stołu ds. Problemów Kobiet (Round Table on Women's Issues). Referaty ukazywały odmiennosc widzenia problemu i różne jego rozwiązania zależnie od kontekstu kulturowego, politycznego i społecznego³⁷.

Przedstawiając problematykę budownictwa bibliotecznego i jego wyposażenia (Section on Library Buildings and Equipment), zaprezentowano doświadczenia brytyjskie w tym zakresie. Zwrócono uwagę, że architektura biblioteczna powinna być zgodna z założeniami teorii komunikacji społecznej i psychologii, powinna umożliwiać zaspokajanie potrzeb użytkowników i stwarzać dobre warunki do pracy bibliotekarzy. Organizacja przestrzeni powinna umożliwiać łatwy dostęp do informacji bez względu na rodzaj nośnika, na jakim została zapisana. Przedstawiając nowe budynki biblioteczne w Zjednoczonym Królestwie referenci zwrócili uwagę na zapewnianie przez nie bezpieczeństwa dziedzictwa³⁸, wpływ nowych rozwiązań architektonicznych na proces uczenia się i korzystania ze zbiorów³⁹ oraz na nowe rozwiązania architektoniczne jako sposób pozyskiwania nowych użytkowników⁴⁰.

Podczas spotkania zespołu ds. Zabezpieczania i Konserwacji (Preservation and Conservation PAC, będącego jednym z Działów Głównych IFLA), zorganizowanego wspólnie z bibliotekami narodowymi, zajmowano się problemami ochrony dziedzictwa kulturowego przed konfliktami zbrojnymi i naturalnymi kataklizmami⁴¹. Zwracano uwagę na ważną w tym zakresie rolę bibliotek narodowych zabezpieczających dziedzictwo narodowe pokoleń, a także sprzyjających jego publicznemu udostępnianiu. George Mackenzie⁴² przedstawił „Błękitną tarczę” – symbol ochrony dziedzictwa kulturowego.

Przedstawiono problemy dotyczące prawa autorskiego i innych zagadnień prawnych⁴³. Zwrócono uwagę na potrzebę uregulowań dotyczących ochrony danych osobowych z jednoczesnym zapewnieniem prawa dostępu do doku-

³⁶ E. Falk: *Staff of the future, a democracy perspective*. – S. Parker: *Marketing of parliamentary information and library services*. – M. Fraser: *Client Liaison programme*. – D. Scheeder: *SWOT analysis; the case of the section*. – A. Dudina: *Assessment, quality and performance indicators*.

³⁷ L. Mayer: *Women, democracy and participation in the information society*. – A. Goulding, R. Spacey: *Women in the information society: barriers and participation*. – M. Obi: *The changing face of librarianship in Papua New Guinea*. – R. Srivastava: *Information use in gender and development: a study of behavioral pattern*.

³⁸ A. M. Marchbank: *The National Library of Scotland's response to new buildings and old problems*.

³⁹ I. Lloyd: *The new University of Abertay Dundee Library*. – E. Dunphy: *The Georgina Scott Sutherland Library, The Robert Gordon University*.

⁴⁰ M. Hosking: *Position, position, position: new public libraries in Cambridgeshire*. – J. Holden: *A new vision for the public library: The Norfolk and Norwich Millennium Library*.

⁴¹ M. T. Varlamoff: *Disaster plans: importance, development and protection*. – A. I. Fontana: *Recovering from disaster; Florence 1966-2002*. – J. Challinor: *Trust and terror*.

⁴² G. Mackenzie: *The Blue Shield: symbol of cultural heritage protection*.

⁴³ M.in.: T. Hackett: *The European Copyright Directive – update on national implementation*. – R. Oakley: *Recent issues in US intellectual property law: circumvention technology and the challenge to the Copyright Term Extension Act*. – D. Nicholson: *Copyright and developing countries: a South Africa Perspective*.

mentów i swobodnego przepływu informacji, akcentując rolę, jaką w tym zakresie ma do odegrania IFLA⁴⁴. Poruszano problemy relacji pomiędzy prawem o ochronie własności intelektualnej a udostępnianiem przez biblioteki zbiorów elektronicznych, a także zagadnienia bezpłatnego dostępu do zasobów informacji w Internecie. Jedno z wystąpień podczas tego spotkania (IFLA's Core Activity: Copyright and Other Legal Matters) dotyczyło spraw egzemplarza obowiązkowego i praw autorskich w kontekście realizowania przez biblioteki narodowe ich misji⁴⁵.

Ponieważ problemy współczesnego świata i wydarzenia, które rozgrywają się wokół bibliotek nie pozostają bez wpływu na ich funkcjonowanie, jedno ze spotkań dotyczyło wzajemnego wpływu konfliktów na działalność bibliotek. Przedstawiono referaty dotyczące tych relacji w odniesieniu do Indonezji i Timoru Wschodniego⁴⁶, Afganistanu⁴⁷, Północnego Kaukazu i Czeczenii⁴⁸, a także wydarzeń po 11.09.2001 r.⁴⁹

Podczas spotkań zespołu Działań Głównych ds. Powszechnej Dostępności Publikacji (IFLA's Core Activity: Universal Availability of Publications) omawiano problem dostępności i dostarczania dokumentów. Mimo podkreślanego i oczywistego faktu, iż we współczesnym społeczeństwie istotną rolę odgrywa swobodny dostęp do informacji, a podstawowym prawem jednostki jest prawo dostępu do każdego rodzaju danych, mimo coraz większej dostępności urządzeń umożliwiających skuteczne wykorzystania źródeł informacji, rośnie grupa ludzi pozbawiona tej możliwości. Przedstawiciele⁵⁰ różnych krajów, tak rozwiniętych, jak i rozwijających się, ukazywali rolę bibliotek w dostępie do informacji i upowszechnianiu inicjatyw mających na celu zapewnienie w pełni globalnego korzystania z niej. Zwrócono także uwagę na różnorodność nośników informacji gromadzonych w bibliotekach⁵¹, potrzebę ich digitalizacji i identyfikację zawartości informacyjnej pod kątem użytkowników.

Przedstawiono również referaty dotyczące dystrybucji i dostępu do informacji w krajach trzeciego świata, gdzie lata różnorodnych walk narodowyzwoleńczych i plemiennych oraz ubóstwo i analfabetyzm sprawiają, iż Afryka jest kontynentem, w którym społeczeństwo cierpi na niedostatek informacji i dostępu do niej. Zwrócono uwagę, iż upowszechnianie w społeczeństwie dostępu do informacji na początku nowego tysiąclecia może być wyzwaniem

⁴⁴ M. Scott: *Does IFLA have a role to play?*

⁴⁵ M. Scott: *Legal deposit in relationship to copyright law.* – P. Gatenby: *Legal deposit, electronic publications and digital archiving the National Library of Australia experience.* – G. van Trier: *Access to electronic publications in the European Library project: a common interest of national libraries and publishers.*

⁴⁶ A. Byrne: *Libraries and Conflicts: Introduction to the Theme + Indonesia and East Timor.*

⁴⁷ A. Byrne: *Libraries and Conflicts: Afghanistan.*

⁴⁸ E. Genieva: *Libraries and Conflicts: North Caucuses and Chechnya.*

⁴⁹ S. Hamilton: *Libraries and Conflicts: The Internet after the 11th of September 2001.* – E. T. Hart: *Government information policies after September 11th.*

⁵⁰ D. M. Durett: *The culture of cooperation.* – M. Niels: *The Ghana project – from planning to operational phase.* – A. K. Martey: *The success story of the GILLdnet.* – S. M. Salgar, T. A. V. Murthy: *Enhancing access to information through document delivery systems INFLIBNET's approach.* – C. Pristley: *The programme for the enhancement of research information (PERI): an integrated response to needs.* – M. Negishi: *Mobile access to libraries: librarians and users experience for I-mode applications in libraries.* – S. Arunachalam: *Reaching the unreached, or how we can use ICT intelligence and innovatively to empower the rural poor through enhanced access to information.* – S. A. Solbakk: *Critical technological and architectural choices for access and preservation in a digital library environment.*

⁵¹ M.in.: warsztaty prowadzone przez P. McGlamery i T. Plum nt.: *Scanning maps for information content for small libraries and local historical collections.*

dla bibliotek⁵². Wystąpienia i warsztaty poświęcone były także problematyce opracowania zbiorów, ich przysposabianiu do udostępniania i szybkiego wyszukiwania⁵³.

Tradycyjnie każdej z konferencji IFLA towarzyszy wystawa najnowszych publikacji z całego świata prezentująca działalność z zakresu szeroko rozumianego bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Tegoroczna wystawa (odbywała się od 18 do 21 sierpnia), mająca także charakter jubileuszowy, była największym przedsięwzięciem tego typu, towarzyszącym spotkaniom międzynarodowym. Wzięło w niej udział ponad 120 wystawców reprezentujących światowe firmy wydawnicze, biblioteki oraz organizacje i stowarzyszenia bibliotekarskie. Gościem honorowym konferencji był irlandzki poeta Seamus Heaney, laureat nagrody Nobla w dziedzinie literatury z 1995 r.

Wśród imprez towarzyszących obradom tegorocznej konferencji dużym zainteresowaniem cieszył się pokaz bibliobusów, których kilkanaście zjechało głównie z Wielkiej Brytanii, Holandii i Danii. Niestety, trwał zbyt krótko, aby wszyscy zainteresowani mogli dokładnie zapoznać się z ich wyposażeniem czy porozmawiać z bibliotekarzami w nich pracującymi. Tematyce usług świadczonych przez biblioteki ruchome poświęcone było także referaty⁵⁴ i sesja plakatowa dostępna dla uczestników od 19 do 21 sierpnia w budynku SECC.

Integralną częścią corocznych konferencji IFLA są wizyty w bibliotekach i ośrodkach informacji stwarzające możliwość zapoznania się z nowymi rozwiązaniami i ukazujące lokalną specyfikę. Podczas tegorocznej konferencji organizatorzy zapewnili możliwość odwiedzenia kilkudziesięciu placówek (przynależnych do różnych sieci bibliotecznych) znajdujących się w Glasgow, jego okolicach lub Edynburgu.

I tak dla osób zainteresowanych problematyką narodowych bibliotek i archiwów istniała możliwość zapoznania się z National Library of Scotland i National Archives of Scotland – instytucjami znajdującymi się w Edynburgu; z bibliotek publicznych zaproponowano m.in.: Andrew Carnegies Central Library Learning Centres oraz Mitchell Library; z bibliotek akademickich: Glasgow University Library, Stirling University Library, Paisley University Library, Glasgow School of Art Library (uczelni związanej z nazwiskiem Charlesa Rennie Mackintosha) czy Andersonian Library przy University of Strathclyde. Biblioteki specjalne to m.in. BBC Scotland Resource Centre, Royal Botanic Garden Library (Edynburg), Scottish Poetry Library (Edynburg) czy Faculty of Advocates Library. Osobom chcącym odwiedzić biblioteki szkolne umożliwiono wizyty w szkołach Holyrood Secondary School oraz Ashcraig School (szkoła specjalna dla dzieci niepełnosprawnych fizycznie i intelektualnie). Istniała także możliwość zapoznania się z bibliotekami: Leighton oraz Innerpeffray utworzonymi w latach 80. siedemnastego wieku.

Elżbieta Barbara Zybert

Praca wpłynęła do redakcji 7 listopada 2002 r.

⁵² A. M. Arnoud: *Difficulties faced by librarians in Africa – a comparative analysis*. – B. C. Serema: *Community information structures in Botswana: a challenge for librarians*. – N. Bakhoun: *Services a distance et services de proximite en milieu African: quels defies pour le bibliothecaire en tant que vecteur de developpement?*

⁵³ M.in.: P. V. Bunn: *Bibliographic standards for serials: recent developments*. – E. Swanson: *Editing ISBD(CF): approach, scope, definitions*.

⁵⁴ M.in.: T. Tate: *Toward the development of guidelines for non-motorized mobile libraries: using surveys and assessments to improve library services*. – I. Stringer: *Organising a mobilemeet*. – R. M. Atuti: *The challenge of public library systems to meet information needs for diverse multi-cultural communities: a case of mobile library service in Kenya*.

KONFERENCJE ORGANIZOWANE PRZEZ INSTYTUT
INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKOWNAWSTWA
UNIwersytetu Jagiellońskiego
JAKOŚĆ, ELEKTRONICZNE PUBLIKOWANIE, EDUKACJA NA ODLEGŁOŚĆ
I PUBLIC RELATIONS W BIBLIOTEKACH

Już od 8 lat na początku czerwca IINiB UJ organizuje międzynarodowe środowiskowe konferencje naukowe. Uczestniczą w nich goście ze St. Zjednoczonych i krajów Europy Zachodniej oraz przedstawiciele wszystkich ważniejszych ośrodków z Polski. Dzięki współpracy z Konsulatem Generalnym St. Zjednoczonych w Krakowie i wykorzystaniu technologii wideokonferencji realizowane są także bezpośrednie dyskusje z fachowcami z tego kraju. Skupiając w jednym miejscu ekspertów i naukowców z krajów wysoko rozwiniętych, polskich bibliotekarzy-praktyków oraz naukowców i nauczycieli akademickich kształcących przyszłych bibliotekarzy i specjalistów informacji, są doskonałą okazją do promowania nowych zjawisk i tendencji w polskim środowisku zawodowym i akademickim. Mają służyć nie tylko prezentacji najnowszych osiągnięć nauki i praktyki, ale także, a nawet przede wszystkim, prowadzić do ich adaptacji do polskich warunków i zastosowania w edukacji i praktyce działań bibliotekarskich. Szczególnie 3 ostatnie konferencje spotkały się z dużym zainteresowaniem. Swoisty rekord pobito w 2001 r., kiedy w obradach wzięło udział ponad 130 osób. Referaty wygłaszali goście zaproszeni przez Marię Kocójową, dyrektora IINiB i organizatora wspomnianych konferencji, wśród których znaleźli się: Rafael Ball, Christa Rosa Huthloff i Marina Schlünz z Niemiec; Niels Ole Pors z Danii; Simon Eliot, Peter Hoare i Ian M. Johnson z Wielkiej Brytanii; Herbert Achleitner, Nancy Rajczak, Jana Varlejs ze St. Zjednoczonych; Mihály Pálvölgyi z Węgier.

OCENA JAKOŚCI: EDUKACJA, BIBLIOTEKI, USŁUGI INFORMACYJNE (5-6.06.2000) ¹

Podczas konferencji przedstawiono współczesne rozwiązania dotyczące oceny jakości kształcenia oraz korzyści i trudności wynikające ze starań o uzyskanie certyfikatu ISO 9001 przez jednostkę kształcąca bibliotekarzy i pracowników informacji na poziomie wyższym. Rozważano zagadnienia związane z pomiarem jakości w bibliotekach elektronicznych. Dyskutowano na temat kwestii związanych z przydatnością absolwentów polskich szkół bibliotekoznawstwa, kontroli jakości kształcenia, oceny efektywności systemów informacyjnych, jakości usług informacyjno-bibliotecznych i jakością zasobów WWW.

ELEKTRONICZNE PUBLIKACJE W BIBLIOTEKACH I OŚRODKACH INFORMACJI:
TEORIA I PRAKTYKA (4-5.06.2001) ²

Następna konferencja przyniosła prezentacje najnowszych projektów w zakresie elektronicznego publikowania realizowanych przez biblioteki amerykańskie, omówiono zasoby elektroniczne dostępne dla naukowców i prob-

¹ <http://bilon.miks.uj.edu.pl/konfer/jakosc.html>

² <http://bilon.miks.uj.edu.pl/konfer/elpub.html>

lematykę archiwizowania publikacji elektronicznych. Podjęto także kwestię zarządzania współczesną biblioteką gromadzącą i udostępniającą zasoby elektroniczne. Wideokonferencja pozwoliła na zapoznanie się z doświadczeniami amerykańskich wydawców akademickich i problematyką zarządzania usługami i zasobami elektronicznymi w amerykańskich bibliotekach. W dyskusjach panelowych wzięło udział 25 osób z różnych ośrodków w Polsce. Podejmowano kwestie estetyki publikacji elektronicznych, elektronicznego publikowania w bibliotekach polskich i analizy cech samych publikacji. Omówiono konkretne projekty realizowane w bibliotekach i placówkach informacji naukowej. Wskazano możliwości tworzenia przez biblioteki portali informacyjnych i dyskutowano nad możliwościami współpracy bibliotek w organizowaniu dostępu do czasopism elektronicznych. Rozmawiano także o wykorzystaniu publikacji elektronicznych w polskich bibliotekach i zagadnieniach związanych bezpośrednio z praktyką opracowania (opisu) dokumentów elektronicznych, aspekcie technicznym i możliwości dostępu do elektronicznych zasobów informacji patentowej i normalizacyjnej.

EDUKACJA NA ODLEGŁOŚĆ DLA SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO
– OCZEKIWANIA BIBLIOTEK: TEORIA I PRAKTYKA (3-4.06.2002) ³

Ostatnia konferencja poświęcona została w całości nowym formom kształcenia bibliotekarzy i pracowników informacji i miała na celu promocję tych form w polskim środowisku zawodowym. Przedstawiono doświadczenia w tym zakresie w krajach Europy Zachodniej, St. Zjednoczonych i na Węgrzech. Uczestnicy mieli też możliwość zapoznania się z doświadczeniami amerykańskich instytucji prowadzących edukację wyłącznie na odległość (uniwersytet i jego biblioteka) oraz uzyskania konkretnych odpowiedzi podczas wideokonferencji zorganizowanej w Konsulacie Generalnym St. Zjednoczonych w Krakowie. Dyskusja panelowa koncentrowała się wokół możliwości wykorzystania edukacji na odległość do kształcenia, szkolenia i dokształcania bibliotekarzy i pracowników informacji w Polsce oraz roli bibliotek w procesie kształcenia na odległość. Dzięki sprzętowi i oprogramowaniu zakupionym przez IINiB z grantu MENIS i współpracy z Wyższą Szkołą Biznesu – National Louis University zrealizowano również wideokonferencję ze środowiskiem bibliotekarsko-edykacyjnym z Nowego Sącza.

PUBLIC RELATIONS W BIBLIOTEKACH I OŚRODKACH INFORMACJI (2-3.06.2003) ⁴

Kolejna konferencja poświęcona będzie problematyce public relations w bibliotekach, ośrodkach informacji i edukacji w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Każda biblioteka musi dzisiaj budować pozycję na rynku i dbać o swój wizerunek. Mitów i nieporozumień narosłych wokół zawodu bibliotekarza i pracownika informacji jest tak dużo, że często uniemożliwiają skuteczną walkę o większe środki czy wręcz przetrwanie, utrudniają zdobycie uznania dla wysiłków i fachowości samych bibliotekarzy. Niekorzystną sytuację można przełamać, realizując w bibliotekach działania z zakresu public

³ <http://bilon.miks.uj.edu.pl/konfer/disedu.html>

⁴ <http://bilon.miks.uj.edu.pl/konfer/pr/index.html> (strona aktywna po 15.11.2002).

relations, zmierzające do pozyskiwania społecznego wsparcia dla działań danej instytucji, kreowania dobrej atmosfery wokół biblioteki, szybkiego reagowania na krytykę, utrzymania dobrych kontaktów z mediami czy kształtowania pozytywnego i nowoczesnego wizerunku zawodu. Podczas konferencji znajdzie się czas na prezentację teorii i praktyki public relations w bibliotekach krajów rozwiniętych, przedstawienie działań podejmowanych w tym zakresie w Polsce oraz na porównania i dyskusję. Celem konferencji będzie także wypracowanie sposobu przygotowania bibliotekarzy do podejmowania działań z obszaru public relations oraz refleksja nad rolą ośrodków kształcących w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w kształtowaniu opinii publicznej i budowie prestiżu zawodu.

Ośmioletnie doświadczenie dowodzi, że przyjęta formuła konferencji – spotkania teoretyków i praktyków z Polski i krajów rozwiniętych – zdaje egzamin. Materiały z obrad publikowane są drukiem i częściowo w formie elektronicznej. Planowane są kolejne konferencje w latach następnych.

Remigiusz Sapa

Praca wpłynęła do redakcji 20 października 2002 r.

RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2002 z. 3
PL ISSN 0033-202X

BIBLIOGRAFIA W POLSCE

Marta Skalska - Zlat: *Bibliografia w Polsce 1945-1996*. Naukoznawcza analiza dyscypliny. Wrocław: Wydaw. Uniw. Wrocł. 2002, 401 s. Acta Universitatis Wratislaviensis, no 2337.

Ukazanie się pracy Marty Skalskiej-Zlat jest faktem znaczącym w dziejach polskiej bibliografii i księgoznawstwa. Wyrosła i stanowi ona zwieńczenie prowadzonych od kilku lat przez Autorkę badań nad wykorzystaniem bibliografii i jej metod w badaniu rozwoju nauki wynikających z zastosowania nowoczesnych technik komputerowych¹. Autorka podjęła temat z przekonaniem, że będzie stanowić „próbę odpowiedzi na formułowane przez polskich bibliologów postulaty pogłębienia refleksji teoretycznej nad teorią bibliografii oraz zastosowaniami bibliografii w badaniach nad współczesną nauką” (s. 7).

To pożyteczne i potrzebne dzieło usiłuje zrealizować 2 podstawowe zadania: z jednej strony Autorka przedstawia naukoznawczą analizę stanu i rozwoju bibliografii w Polsce w 52 powojennych latach, dokonana przez wieloaspektową ocenę jej piśmiennictwa; z drugiej zaś zmierza do ukazania możliwości bibliografii w badaniu piśmiennictwa naukowego i egzemplifikacji tych możliwości w kompleksowej charakterystyce najstarszej dyscypliny bibliologicznej – bibliografii.

Potrzeba oceny dorobku bibliografii w powojennej Polsce była bezsporna. Istniejące na ten temat publikacje mają charakter cząstkowy, fragmentaryczny i dotyczą okresu sprzed 1969 r. Od tego czasu, mimo wyraźnego postępu w pogłębianiu i rozszerzaniu problematyki bibliografii, nie powstała żadna rozprawa przedstawiająca istotne zmiany całości dziejów dyscypliny, jej osiągnięcia i perspektywy wobec wyzwań współczesnej nauki i możliwości nowoczesnej technologii. Tę dotkliwą lukę pragnie wypełnić omawiana publikacja. Koncepcja pracy wykracza poza tradycyjnie rozumiany stan badań, poszerzając pole badawcze o wszechstronną analizę naukometryczną piśmiennictwa z bibliografii. I w tym właśnie fakcie tkwi pionierski charakter i niezaprzeczalna wartość pracy.

¹ M. Skalska-Zlat: *Bibliometryczne badania rozwoju dyscypliny naukowej*. Wrocław 1993; *Bibliografia jako przedmiot i narzędzie badań*. W: *Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów*. Warszawa 7-9 czerwca 1995. Referaty i dyskusja. Warszawa 1996 s. 50-62; *Bibliografia jako odbicie rozwoju nauki*. „Zag. Naukozn.” 1999 nr 1 s. 55-63.

Podstawą źródłową do analizy piśmiennictwa z bibliografii stała się specjalnie w tym celu zbudowana baza danych obejmująca publikacje z l. 1945-1996; górną cezurę wyznacza rok opublikowania materiałów Czwartej Ogólnokrajowej Narady Bibliografów. Istotną rolę w budowaniu bazy odegrała *Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce* (od 1968 r. *Polska Bibliografia Bibliologiczna*), z której przejęto opisy publikacji z zakresu bibliografii. Baza posłużyła do przeprowadzenia badań empirycznych wykonanych za pomocą metody bibliometrycznej dotyczących struktury i właściwości piśmiennictwa bibliograficznego i środowiska autorskiego.

Treść książki została zamknięta w 4 rozdziałach. Podział ma swoje logiczne uzasadnienie i wynika z przyjęcia zasady wieloaspektowej analizy badanych publikacji (treść, cechy formalne, osoba autora). Rozdziały podzielono na podrozdziały, ułatwiające recepcję rozległego wachlarza spraw i problemów występujących w poszczególnych rozdziałach. Całość dopełnia indeks nazwisk, wykaz ważniejszych pojęć, nazw i zagadnień oraz obszerny aneks zawierający 43 tabele.

Rozdział pierwszy pt. *Naukoznawcze aspekty rozwoju bibliografii* zawiera pogłębioną refleksję teoretyczno-metodologiczną na temat potencjalnego wykorzystania metod bibliografii i jej swoistych odmian w realizacji celów poznawczych naukoznawstwa. Autorka, poprzez zaakcentowanie naukoznawczych funkcji bibliografii, analizuje związki i relacje bibliografii z innymi dyscyplinami naukowymi, przywołując liczne przykłady, co wydatnie pokazuje wzajemną ich współzależność i użyteczność. Metoda bibliografii wpływa na powstanie nowych specjalności (statystyka wydawnicza, bibliografia statystyczna, bibliometria, naukometria), z kolei dostosowanie jej do funkcji i zadań spokrewnionych z nią dyscyplin prowadzi do wykształcenia swoistych odmian spisu bibliograficznego np. w literaturoznawstwie. Szczególnie bliskie więzi łączą bibliografię z naukoznawstwem, któremu dostarcza zarówno narzędzia badawczego, jak i metody badań.

W dalszej części rozdziału skierowano uwagę na te aspekty bibliografii, w których występuje ona jako narzędzie różnorodnych badań naukoznawczych. Autorka prezentuje analizy naukoznawcze, jakich można dokonać, wykorzystując poszczególne elementy opisu publikacji, oraz daje przegląd kierunków badań naukoznawczych ilustrowany przykładami.

Przedmiotem dalszych rozważań jest niezwykle ważne zagadnienie stosunku bibliografii do treści i wartości dokumentu. Autorka wskazała etapy działalności bibliograficznej nierozzerwalnie łączące się z koniecznością oceny i wartości książki oraz przedstawiła możliwości wykorzystania nowych narzędzi bibliograficznych ułatwiających wykonanie tych czynności. Skuteczna i pomocna może okazać się w selekcji treściowej metoda analizy cytowań. Metoda ta jest o tyle cenna, iż daje pewne przesłanki do oceny wartości i żywotności publikacji, a przy tym cechuje ją obiektywizm. Daje się ona jednak z powodzeniem stosować w przypadku dyscyplin o dużym „umiędzynarodowieniu”, znacznie trudniej sprawdza się w odniesieniu do części nauk humanistycznych; nie znalazła też zastosowania przy ocenie wartości literatury pięknej².

² Między innymi R. Escarpit zakwestionował przydatność metod bibliometrycznych do badań odbioru literatury pięknej i sposobów interpretacji danych. Zob. R. Escarpit: *Metody badań*

Rozdział drugi zatytułowany *Analiza tematyki polskiego piśmiennictwa o bibliografii (1945-1996): jej dziejach, teorii, metodyce i organizacji* zawiera omówienie publikacji z zakresu bibliografii analizowanych w określonym porządku, ukazując jej pola badawcze, obszary o szczególnym natężeniu eksploracji, jak i białe plamy w ogólnym obrazie dyscypliny. Obok prac ściśle z zakresu bibliografii uwzględniono również publikacje zawierające ważne fakty i odniesienia dla bibliografii, np. z historii książki, literaturoznawstwa, informatologii.

Autorka zastrzega, że nie jest jej „celem zawarcie w tym rozdziale dziejów bibliografii, lecz tylko wskazanie wartościowych prac i zwrócenie uwagi na ważne w jej rozwoju momenty” (s. 8-9). To stanowisko wydaje się jak najbardziej słuszne. Stan badań, podobnie zresztą jak i historia bibliografii, nie powinien przekształcać się w bibliografię bibliografii, lecz raczej omawiać jedynie te publikacje, które wyraźnie znaczą szlak rozwoju dyscypliny.

Trzeba od razu zauważyć, że Autorka dała bardzo interesująco skreślony przegląd dorobku bibliografii, a sposób i forma prezentacji piśmiennictwa należą do niezaprzeczalnych zalet omówienia. Nie jest to tylko relacja o stanie wiedzy, lecz umiejętne połączenie narracji opisującej ze wskazaniem faktów ważnych dla bibliografii i krytyką, oceną pod kątem przydatności dla przedmiotu badań. Omawiane piśmiennictwo podzielono na grupy tematyczne dotyczące podstawowych zagadnień poszczególnych rodzajów i dziedzin bibliografii. W rezultacie tego podziału materiał zgrupowano w 4 podrozdziałach i punktach różnorodnej objętości. Podrozdział pierwszy i drugi poświęcone są bibliografii narodowej, wobec której zastosowany jest podział na 2 okresy: od pierwocin bibliografii do 1939 r. i po 1945 r., co zostało przez Autorkę należycie udokumentowane ich swoistością.

W pierwszym podrozdziale punktem wyjścia są dokonania poszczególnych bibliografów, przedstawione w porządku chronologicznym, poczynając od Sz. Starowolskiego, poprzez działalność J. A. Załuskiego, J. D. Janockiego, F. Bentkowskiego, K. Estreichera, aż do prac dotyczących bibliografii narodowej w okresie międzywojennym.

Można mieć jednak niedosyt z powodu marginalnego potraktowania w nim pewnych zagadnień. Bardzo pobieżnie i bez uwzględnienia nowych danych odbiegających od powszechnie obowiązujących potraktowano problem narodzin terminu „bibliografia” na gruncie polskim. Autorka, powołując się na J. Czachowską (na s. 62), pisze: „Załuski jako pierwszy w Polsce na oznaczenie spisu bibliograficznego użył terminu bibliografia, w miejsce używanego do tej pory biblioteka lub katalog (Bibliographia Zalusciana ... Warszawa 1763-1766)”, co nie jest zupełnie prawdziwe. Przez długi czas nie było zgody wśród bibliografów, co do autorstwa dzieła, a tym samym osoby, która jako pierwsza użyła terminu *bibliografia* w nowoczesnym znaczeniu. Jedni wskazywali na Załuskiego (K. Estreicher junior, J. Korpała, H. Hleb-Koszańska), drudzy na Jana D. Janockiego (W. Hahn). Wydaje się, że ostatecznie sprawę wyjaśnił J. Korpała, weryfikując swoje dotychczasowe stanowisko i uznając za twórcę dzieła J. D. Janockiego³. Problem nie jest błahy dla badacza zagadnień

czytelnictwa. W: *Książka i biblioteka w społeczeństwie*. Materiały międzynarodowego seminarium. Warszawa 1982.

³ J. Korpała: *Krótką historia bibliografii polskiej*. Wrocław 1986 s. 65.

bibliograficznych, dlatego też powinien znaleźć jakieś odbicie w omawianej pracy.

Także ustęp traktujący o bibliografii narodowej w okresie międzywojennym nie wyczerpuje w pełni istniejącej literatury przedmiotu. Nie ma choćby najmniejszej wzmianki o pracach Jana Muszkowskiego nad „Bibliografią polską” 1901-1925 i projekcie komasacji *Urzędowego Wykazu Druków* (1929-1939), stanowiących przedmiot rozważań J. Wilgat⁴. Wobec braku jakichkolwiek opracowań na temat bieżącej bibliografii ogólnej oraz jej twórców, niesłusznie zrezygnowano z publikacji omawiających działalność naukową, w tym także bibliograficzną, Władysława Tadeusza Wisłockiego⁵, redaktora *Przewodnika Bibliograficznego*; przy okazji należy sprostować, że czasopismo wychodziło w l. 1920-1928 (seria II) i 1928-1933 (seria III), a nie w l. 1920-1923. Zabrakło także artykułu Urszuli Paszkiewicz, który wnosi wiele nieznanych i ważnych informacji dotyczących zabiegów i starań Zygmunta Mocarskiego o publikację urzędowej bieżącej bibliografii narodowej⁶. Efektem tych działań, jak wiadomo, było powołanie do życia *Biuletynu Bibliograficznego*, wydawanego przez MSW w l. 1919-1920.

Drugi podrozdział omawia piśmiennictwo dotyczące problemów bibliografii narodowej po 1945 r. (Instytut Bibliograficzny, polska bieżąca i retrospektywna bibliografia narodowa, obce bibliografie narodowe). Tu z kolei zabrakło zagadnienia bibliografii wydawnictw drugiego obiegu i piśmiennictwa omawiającego jej stan, osiągnięcia i potrzeby. Problem ten, co prawda, przewija się na marginesie omawiania innych kwestii, jednak z uwagi na jego doniosłość i ważkość oraz znaczenie w systemie bibliografii narodowej należało mu poświęcić więcej uwagi.

Podrozdział trzeci ma budowę odmienną: punktem wyjścia są tu rodzaje bibliografii specjalnych (dziedzin, regionalna, zalecająca, księgarska, osobowa, bibliografia bibliografii). Łącznie omówiono prace dotyczące ich dziejów, teorii, metodyki i organizacji. Bibliografie dziedzinowe, które mają bogatą literaturę przedmiotu, uzyskały osobne podpunkty (np. bibliografia literacka, bibliologiczna) pozostałe omówiono łącznie. Słusznie Autorka zrezygnowała z omawiania niektórych bibliografii dziedzinowych (etnografia, archiwistyka, archeologia, psychologia, filozofia, prawo), ponieważ prace ich dotyczące mają charakter prezentacji, podsumowań i do samej bibliografii nic nowego nie wnoszą. Byłoby jednak dobrze przynajmniej wspomnieć o nich, bo stanowią przecież jedyne świadectwo, co prawda okazjonalnego, ale zawsze zainteresowania problemami tych bibliografii. Stało się to w sytuacji, gdy część analityczna dotycząca struktury piśmiennictwa przynosi na ten temat pewną podstawową informację (s. 207-208). Jednak takie bibliografie, jak np. archiwistyki, psychologii, prawa, pedagogiki, nie znalazły się w *Wykazie ważniejszych pojęć, nazw, zagadnień*, stąd – aby odszukać odpowiednie prace – należy przejrzeć całą książkę. Wydaje się, że stosunkowo marginalnie potraktowano bibliografię pedagogiczną, mimo że na jej temat istnieje, co prawda skromna,

⁴ J. Wilgat: *Szkic o historii i metodzie Bibliografii polskiej 1901-1939*. W: *Bibliografia polska 1901-1939*. T. 1. Wrocław 1986 s. XII-XVI, XVI-XVIII.

⁵ S. Vrtel-Wierczyński: *Władysław Tadeusz Wisłocki*. W: *Portrety ossolińskie*. Wrocław 1992 s. 171-175. – K. Remerowa: *Ossoliński bibliograf*, W: *Z warsztatu bibliografa*. Warszawa 1991 s. 67-72.

⁶ U. Paszkiewicz: *Zygmunt Mocarski – bibliograf, bibliotekarz, bibliolog*. „*Stud. o Książ.*” 1977 t. 7 s. 154-158.

ale godna odnotowania literatura⁷. Trudno natomiast zrozumieć brak 2 prac o podstawowym znaczeniu do dziejów bibliografii historycznej. Chodzi o szkic historyczny o pracach nad reedycją *Bibliografii historii polskiej* Ludwika Finkla w okresie międzywojennym autorstwa T. Kondrackiego oraz ciekawy artykuł koncepcyjny dotyczący z jednej strony analizy historycznego kształtowania układów rzeczowych w bibliografiach historycznych, a z drugiej – koncepcji zastosowania UKD w bibliografii historii Polski wieku XIX pióra B. Konarskiej⁸.

Czwarty i zarazem ostatni podrozdział poświęcony jest ogólnym problemom teorii i metodyce bibliografii. Daje on przegląd prac dotyczących przedmiotu, metod, funkcji i zadań bibliografii, jej związków z innymi naukami, metodyki oraz publikacji, które omawiają i ustosunkowują się do poglądów teoretyków i metodyków bibliografii. Szkoda, że autorka w tym miejscu nie podkreśliła i nie uwypukliła faktu, iż polska teoria bibliografii doby obecnej opiera się na zdobyczach i ustaleniach teorii bibliografii lat 50., której pomyślny rozwój został przerwany i zahamowany przez przemiany metodologiczne w nauce polskiej, sprowadzając bibliografię do roli służebnej w stosunku do innych nauk oraz narzędzia walki ideologicznej⁹. Nieprzychylny stosunek i krytyka prac teoretycznych bibliologów i bibliografów, mimo że była logicznie błędna, została jednak na jakiś czas przyjęta przez niektóre środowiska naukowe i zawodowe. Z ważniejszych prac pominięto w tym podrozdziale artykuły: K. Lewickiego traktujący o wykładach z bibliografii Jerzego Samuela Bandtkiego i M. Radwańskiej o działalności bibliotekarskiej i poglądach na bibliologię oraz bibliografię Stanisława Sierotwińskiego¹⁰.

Liczbę braków można by zapewne uzupełnić jeszcze innymi pracami, jednak nie chodzi tu o dołączenie listy publikacji opuszczonych, ani udowadnianie Autorce pewnych luk. I choć Autorka określiła jasne i wyraźne kryteria doboru materiału, to jednak nie zawsze wiadomo, co jest wynikiem świadomej selekcji, a co zwykłego przeoczenia.

Rozdziały trzeci i czwarty omawiają wyniki wieloaspektowej analizy nauko-metrycznej piśmiennictwa z zakresu bibliografii. Rezultatem badań jest duża liczba różnych zestawień i tabel oraz list rankingowych. Autorka nie poprzestaje na zreferowaniu danych, ale dokonuje wnikliwej interpretacji wyników, ocen jakościowych, często z odwoływaniem się do treści publikacji, zwłaszcza

⁷ A. Żukowska: *O metodzie i technice opracowywania bibliografii w zakresie nauk pedagogicznych*. „Nowa Szk.” 1954 nr 4 s. 399-411. – W. Słodkowski: *Istota i funkcje użytkownika dydaktycznych bibliografii przedmiotowych*. „Prz. Pedag.” 1974 nr 2 s. 48-54. – Dwie prace zostały odnotowane w części poświęconej strukturze i właściwościom piśmiennictwa. Są to: S. Możdżeń: *Warsztat bibliograficzny historyka oświaty*; W. Metodologia w badaniach naukowych historii wychowania. Łódź 1993 s. 290-294 (m. in. o historii bibliografii pedagogicznej). – W. Czerniewski W: *Organizacja warsztatu pracy pedagoga*. (Osiągnięcia i braki w zakresie służby dokumentacyjnej). W: *Rozwój pedagogiki w Polskiej Rzeczypospolitej*. Wrocław 1965 s. 66-102.

⁸ T. Kondracki: *Niefortunna reedycja*. (Prace nad reedycją Bibliografii historii polskiej Ludwika Finkla w latach 1928-1939). „Kwart. Hist.” 1988 nr 2 s. 149-171. – B. Konarska: *Próba konfrontacji dotychczas stosowanych systemów klasyfikacyjnych w wydawnictwach dokumentacyjnych i bibliografiach historycznych a problem wprowadzenia jednego z systemów międzynarodowych*. W: *Stan i potrzeby informacji naukowej w naukach społecznych*. Warszawa 1971 s. 99-110.

⁹ W. Bieńkowski: *O pseudonauce bibliologii i o najpilniejszych zadaniach bibliografii*. Warszawa 1953. – T. Margul: *Z obłoków bibliologii na ziemię bibliotekoznawstwa*. „Prz. Bibl.” 1953 z. 4 s. 342-358.

¹⁰ K. Lewicki: *Jerzy Samuel Bandtkie profesor bibliografii Uniwersytetu Jagiellońskiego*. „Rocz. Bibl.” 1972 z. 1/2 s. 225-228. – M. Radwańska: *Stanisław Sierotwiński jako bibliotekarz i bibliolog*. Tamże 1980 z. 1 s. 185-217.

przy omawianiu preferencji treściowych oraz formułuje szereg ogólnych wniosków. Prezentację wyników badań poprzedza wyczerpujący opis budowy, organizacji i metodyki bazy danych.

W rozdziale trzecim przedstawiono wyniki badań struktury i właściwości piśmiennictwa bibliograficznego. Analiza przyniosła odpowiedź na wiele pytań szczegółowych. Między innymi ujawniła takie właściwości piśmiennictwa z zakresu bibliografii jak: płynność rozwoju, lata jego wzrostu i zastoju, największych producentów literatury bibliograficznej i ich rozmieszczenie, rozmiar ekspansji zagadnień bibliografii na łamy czasopism z innych dziedzin. W oddaniu dynamiki zmian posłużono się chronologicznym uszeregowaniem z podziałem na lata i dziesięciolecia. Zaobserwować można znaczący i systematyczny wzrost liczby publikacji (książek i utworów bibliograficznych) po 1989 r., co dowodziłoby, że zmiany ustrojowe miały wpływ na ilościowy rozwój piśmiennictwa z zakresu bibliografii.

Interesującej lektury dostarcza podrozdział *Formy i treści książek*, który zawiera przegląd rozwoju liczbowego książek i ich form (monografie, pryzynki, syntezy, materiały konferencyjne, podręczniki, normy itp.), z zaznaczeniem preferencji treściowych w poszczególnych dekadach. W rozważaniach na temat pomocy dydaktycznych uwadze Autorki umknęła bardzo interesująca rozprawa A. Nowaka, która zawiera wnikliwą ocenę piśmiennictwa z dydaktyki bibliograficznej szkoły wyższej, nie tylko ze względu na faktografię i kompletność, ale zwłaszcza ze względu na nowatorstwo metod i ujęcie dyscypliny¹¹. Zauważył on słusznie, iż skrypty i podręczniki do nauki bibliografii traktują tę dyscyplinę ściśle (...) użytkowo, pragmatycznie, jako podstawowy cel zakładając wyrobienie i pogłębienie u odbiorcy umiejętności wyszukiwania informacji, zacieśniając problematykę bibliografii do wiedzy o spisach, (...) zaniedbując wyraźnie problemy teorii i organizacji¹².

Z kolei w rozdziale *Autorzy* podstawowy wysiłek skoncentrowała Autorka na rozpoznaniu środowiska autorów prac z zakresu bibliografii. Obserwacja ta umożliwiła poznanie wykształcenia, miejsca pracy (miejscowości i instytucji), aktywności i produktywności autorów. Badania dostarczyły wielu ciekawych materiałów. Dowiadujemy się m.in., że w l. 1945-1996 problematyką bibliografii zajmowało się 810 osób, które w sumie opublikowały 1643 prace, co daje średnio 2,03 publikacji na osobę. Jest to mało, zważywszy, że w wielu dyscyplinach taka jest średnia roczna (np. historycy publikują rocznie 3 artykuły). Ten stan rzeczy Autorka tłumaczy m.in. specyfiką bibliografii (interdyscyplinarność) i innymi czynnikami wpływającymi na wydajność autorów. Grupa autorów systematycznie uprawiających badania jest znacznie mniejsza. Wskaźnik systematyczności i produktywności pozwolił wydzielić grupę 22 osób najbardziej aktywnych badawczo. Najwyższe miejsca na liście rankingowej (tab. 39) zajmują: Maria Dembowska, Henryk Sawoniak, Helena Hleb-Koszańska, Janina Pelcowa, Józef Korpała. Niepokojącym zjawiskiem, które zapowiada szybkie i znaczne obniżenie intensywności badań bibliograficznych jest drastyczne zmniejszanie się grupy specjalistów o najwyższej aktywności publikacyjnej oraz znikomy przyrost liczby osób oddających się intensywnie i systematycznie uprawianiu bibliografii. Siłą napędową rozwoju bibliografii są

¹¹ A. Nowak: *Bibliografia*. „Prz. Bibl.” 1983 z. 2/3 s. 219-232.

¹² Tamże, s. 224-225.

filologowie, historycy i bibliotekoznawcy. Większość autorów było bądź jest związanych z instytucjami książki. Średnia aktywność publikacyjna zależy dość silnie od typu zatrudniających ich placówek. Pierwsze miejsce pod względem aktywności publikacyjnej w omawianych latach zdecydowanie zajmuje Biblioteka Narodowa, co nie jest zaskoczeniem.

Przeprowadzone badania pozwoliły Autorce na sformułowanie wielu wniosków, które zostały zamieszczone w *Uwagach końcowych*. Wskazują one na osiągnięcia i niedomagania bibliografii. W rejestrze potrzeb na pierwszym miejscu Autorka stawia pogłębioną refleksję teoretyczną, bardziej przystającą do nowej rzeczywistości naukowej, społecznej i technicznej, dotyczącą nowych funkcji i zadań bibliografii oraz wejrzenia w nową naturę jej związków z informacją naukową, kształtujących się pod wpływem nowoczesnej technologii. Postulaty innej kategorii dotyczą warsztatu dydaktycznego, szczególnie w odniesieniu do szkoły wyższej; brak m. in. zaktualizowanego wydania *Metodyki bibliograficznej*, uwzględniającego najnowsze osiągnięcia w tym zakresie oraz uwspółcześnionej wersji dziejów bibliografii w Polsce. Katalog potrzeb w tym zakresie należałoby rozszerzyć o wydanie podręcznika przedstawiającego aktualny stan bibliografii obcych i rozwój teorii bibliografii za granicą, skryptu-podręcznika dotyczącego problematyki historii bibliografii powszechnej. W dotychczasowej literaturze przedmiotu wysoce nierównomierny jest stopień opracowania poszczególnych rodzajów bibliografii: najpełniej przedstawia się obraz bibliografii narodowej i niektórych bibliografii dziedzin i zagadnień. Widoczne jest także wzmożone zainteresowanie problemami automatyzacji, konwersji, retrokonwersji itp., któremu nie towarzyszy refleksja teoretyczna nad skutkami tych działań dla rozwoju bibliografii.

Na koniec kilka słów o indeksie nazwisk (właściwie jest to indeks osobowy) zamieszczonym na końcu książki. Szkoda, że nie zastosowano wyróżnień graficznych nazw autorów i osób będących przedmiotem prac oraz nie dodano skrótów określeń funkcji poszczególnych osób (oprac., wyd., rec.), co wpłynęłoby na jego większą przejrzystość. Niewątpliwym uchybieniem metodycznym jest niekonsekwentne stosowanie odsyłaczy od części nazwiska złożonego nie stanowiącego początku hasła. Z innych usterek należy wskazać błędne przydziały, np. Wiesławowi Bieńkowskiemu przypisano pracę Władysława Bieńkowskiego (s. 276 przyp. 83), z kolei inny wskaźnik przy jego nazwisku kieruje do s. 60 przyp. 40 do artykułu Jana M. Małeckiego zamieszczonego w księdze dedykowanej W. Bieńkowskiemu, której opis pomija jego nazwisko. Błędna identyfikacja osoby sprawiła, że dr. Adamowi Nowakowi (z UMCS) przypisano błędnie autorstwo artykułu (s. 139 przyp. 379).

Przedstawione powyżej uwagi i zastrzeżenia nie przesłaniają zalet pracy. Książka zasługiwała na zwrócenia uwagi ze względu na rzadkość tej tematyki w pracach dotychczas publikowanych, jak również i na to, że jest pierwszą próbą całościowego spojrzenia na dorobek bibliografii z l. 1945-1996 z punktu widzenia nauki o nauce, w ważnym niejako momencie upowszechniającego się postulatu o refleksję teoretyczną. Dodajmy zaraz, że jest to próba udana. Prezentuje ona godny uznania wysiłek badawczy, atrakcyjne i skuteczne metody, nowatorskie ujęcie tematu i interesujące wyniki badań. Badania ujęte w aspekcie naukoznawczym i przy zastosowaniu metod ilościowych znakomicie ukazały drogę rozwojową bibliografii, wskazując na jej osiągnięcia, niedo-

magania i perspektywy. W świetle powyższych rozważań rozprawę M. Skalskiej-Zlat należy uznać za pozycję niezwykle cenną i ważną zarówno ze względów poznawczych, informacyjnych, jak i metodologicznych.

Alicja Matczuk

Praca wpłynęła do redakcji 4 listopada 2002 r.

BIBLIOGRAFIA CZASOPISM PODZIEMNYCH

Stefania Skwirowska, Joanna Podurgiel: *Bibliografia niezależnych wydawnictw ciągłych z lat 1976-1990*. Pod red. Stefanii Skwirowskiej. Przy współpr. Wojciecha Jankowernego i in. Warszawa: Bibl. Nar. 2001, 593 s. + Indeksy (131 s.).

Prawie każdy z nas ma osobisty stosunek emocjonalny do niezależnych wydawnictw z okresu „Solidarności” i związane z nimi wspomnienia. Nie sposób zatem, by ukazanie się tak oczekiwanej i bardzo potrzebnej bibliografii minęło bez echa w fachowych pismach bibliotekarskich. Wielu prywatnych kolekcjonerów, wiele instytucji, głównie bibliotek, skrzętnie gromadziło te druki i miało nadzieję opracować ich bibliografię. Biblioteka Narodowa potraktowała wykazy druków niezależnych jako uzupełnienie bibliografii narodowej. Przystąpiono oddzielnie do rejestracji wydawnictw zwartych i ciągłych. Bibliografię książek opublikowano w 1995 r.¹ Pracę nad bibliografią wydawnictw ciągłych kontynuowano jeszcze zespołowo przez dalszych 7 lat.

Jako źródła informacji wymieniono: 26 dokumentów (w tym kilka wykazów zamieszczonych w czasopismach), 40 instytucji (biblioteki, archiwa, muzea) oraz 10 osób prywatnych, od których zaczerpnięto informacje ustne. W sumie podano 76 wykorzystanych źródeł. Źródeł piśmienniczych ukazało się o wiele więcej. Pierwsze zestawienia bibliograficzne wydawnictw podziemnych pojawiły się równocześnie z falą powstawania czasopism. Do większych należą zestawienia publikowane w polskich czasopismach podziemnych oraz emigracyjnych. Spisy te i omówienia czasopism niezależnych, mimo że nie występują w rejestrze źródeł omawianej bibliografii, posłużyły z pewnością jako materiał wstępny do ustalenia liczby wydawnictw. Należałoby poszerzyć wykaz źródeł cytowanych o te nie wykazane, co umożliwiłoby właściwie ocenić skalę przedsięwzięcia.

Rozproszenie zbiorów czasopism podziemnych jest tak duże, że w największych bibliotekach w Polsce, np. w Bibliotece Narodowej i w Bibliotece Jagiellońskiej, zgromadzono nieco ponad połowę tych wydawnictw. W Bibliotece Jagiellońskiej katalog 7500 niezależnych książek, czasopism i dokumentów życia społecznego dostępny jest jedynie w sieci lokalnej w siedzibie Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego. W Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie niezależnych wydawnictw ciągłych zgromadzono ok. 1500 i ich opisy znajdują się w tradycyjnym katalogu kartkowym.

¹ G. Federowicz, K. Gromadzińska, M. Kaczyńska: *Bibliografia podziemnych druków zwartych z lat 1976-1989*. Warszawa 1995.

W Bibliotece Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego zebrano 1070 wydawnictw. Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego ma ich tylko 555, ale odpowiedni katalog jest dostępny w Internecie. Wszystkie biblioteki mają zasoby tych wydawnictw bardzo niekompletne, czasem wręcz fragmentaryczne, reprezentowane przez jeden, dwa zeszyty poszczególnych czasopism.

Bibliografia opracowana w Bibliotece Narodowej zawiera 4338 opisów niezależnych wydawnictw ciągłych. We wstępie określono kryterium doboru materiału: bibliografia obejmuje wydawnictwa ciągle ukazujące się poza cenzurą. Nie uwzględniano treści opisywanych dokumentów. Lata 1989-1990 to okres rozwoju nieco innego typu wydawnictw niezależnych redagowanych przez komitety obywatelskie. Niektóre czasopisma z tego okresu budzą wątpliwości, czy faktycznie podejmują tematykę charakterystyczną dla wydawnictw niezależnych (np. niektóre pisemka szkolne). Prawdopodobnie stosowano selekcję niektórych wydawnictw. Z katolickich czasopism wykazano tylko 33 wydawnictwa duszpasterstw akademickich, co wydaje się liczbą nader skromną.

Choć zasięg chronologiczny obejmuje l. 1976-1990, uwzględniono niekiedy wydawnictwa z lat wcześniejszych.

Bibliografia nie obejmuje serii wydawniczych. W bibliografii książek sporządzono indeks serii z numerami pozycji dotyczących poszczególnych zeszytów danej serii. Gdyby serie opracowano jako całość w bibliografii wydawnictw ciągłych, można byłoby wykazać liczbę ich zeszytów, daty ukazywania się i inne elementy opisu.

Uwzględniono przedruki 7 wydawnictw emigracyjnych.

Jednostką opisu jest w zasadzie wydawnictwo o określonym tytule. Większość tytułów to nazwy rodzajowe lub nazwy instytucji. Często tytuł jest nieczytelny (źle odbity) lub omyłkowo inaczej wydrukowany. Tytuły stanowiące nazwy rodzajowe oraz pośpiech w powielaniu sprzyjały nie zamierzonym przez wydawców zmianom. Wielokrotnie trudno jest jednoznacznie ustalić tytuł właściwy lub istotną zmianę tytułu, powodującą sporządzenie odrębnego opisu. Wiele tytułów wracało do swej pierwotnej postaci. Jeżeli zmiany tytułu były liczne, decydowano się na jeden opis wydawnictwa, podając odpowiednią uwagę o zmianie jego tytułu i odsyłać.

Opisy wydawnictw kontynuowanych po zniesieniu cenzury stanowią odrębne pozycje, choć nie są to już wydawnictwa podziemne (np.: *Wola* poz. 4064 i 4065).

Różne wydania tego samego wydawnictwa opisano w zasadzie w odrębnych pozycjach. Jeżeli czasopismo ukazywało się krótko w kilku wydaniach, podano tylko odpowiednią informację w uwagach. Uwzględniono bardzo dużo informacji o zmianach tytułu i innych związkach bibliograficznych. Rozwiązano wiele pseudonimów redaktorów, ustalono miejsca wydania, liczbę zeszytów całości wydawnictwa i w poszczególnych latach.

Okolo 75 % opisów sporządzono z autopsji zgodnie z Polską Normą opisu bibliograficznego wydawnictwa ciągłego, przyjmując trzeci stopień szczegółowości. Szczegółowe opisy z dużą liczbą nietypowych uwag, połączone z wykazami zasobu i źródeł danych, rosną częstokroć do niespotykanych rozmiarów. Przyczyną takiej sytuacji jest wyjątkowy przedmiot bibliografii: wydawnictwa niezależne, redagowane przez zapalonych amatorów nie mających doświad-

czenia w pracy redakcyjnej, powielających swoje dokumenty nietypowymi technikami.

Najważniejszą częścią opisu bibliograficznego jest strefa tytułu i oznaczenia odpowiedzialności. Wiele tytułów decydujących o umiejscowieniu pozycji w Bibliografii ma takie samo brzmienie. Następnym elementem uwzględnionym w szeregowaniu jest nazwa instytucji sprawczej, a po niej kolejno: podtytuł i miejsce wydania.

W strefie numeracji podano dokładne daty ukazywania się pierwszego i – co trudniejsze do ustalenia – ostatniego zeszytu, przerwy w ukazywaniu się wydawnictwa, daty przybliżone w przypadku zeszytów nie datowanych oraz numerację zeszytów. W strefie opisu fizycznego podana jest zawsze liczba zeszytów (często z dopowiedzeniem w nawiasie kwadratowym: bez braków), informacja o występowaniu ilustracji w tekście i o rodzaju techniki powielania (np. technika offsetowa, kserograficzna, sito, rękopis). Strefa uwag zawiera wiele informacji: częstotliwość, początkową datę legalnego ukazywania się czasopisma, dane o związkach bibliograficznych z innymi wydawnictwami (o innych wydaniach, przedrukach, fałszywkach, zmiany tytułu itp.), adres redakcji, charakterystyczne dla tych wydawnictw motto, wysokość nakładu, język tekstu. Wyodrębniono graficznie wyszczególnienie zeszytów opublikowanych w poszczególnych latach i daty ich ukazywania się w kolejnych rocznikach. Następny blok uwag to informacje o zmianach poszczególnych elementów opisu bibliograficznego w kolejnych zeszytach, daty ukazania się pierwszego i ostatniego zeszytu wydawnictwa, daty zawieszenia, liczba zeszytów w poszczególnych latach, uwagi dotyczące poszczególnych zeszytów. Kolejny blok uwag to wyszczególnienie wszystkich dodatków samoistnych, także do poszczególnych zeszytów oraz cena zeszytu. Na końcu zamieszczono uwagi o podstawie opracowania (sigla bibliotek, których egzemplarze posłużyły za podstawę opisu, sygnatury lub pozycja źródła bibliograficznego, jeżeli opisu nie sporządzono z autopsji). Podano również braki poszczególnych zeszytów w zasobach cytowanych bibliotek.

Mimo tak szczegółowego opisu, trudno jest znaleźć odpowiednie wydawnictwo bez pomocy indeksów, zwłaszcza gdy poszukiwania dotyczą zdekompletowanych, pojedynczych jego zeszytów. Najtrudniej jest wyszukiwać czasopisma o tytule *Solidarność* (jest ich 72 i zaczynających się od tej nazwy 254). W takich przypadkach o szeregowaniu decyduje najczęściej nazwa jednostki podrzędnej „Solidarności”, która to nazwa w kolejnych zeszytach może występować w różnej formie. Wydaje się, że korzystniejsze dla poszukujących byłoby wprowadzenie do bibliografii większej liczby odsyłaczy.

Tytuły czasopism niezależnych dość często zaczynają się od akronimów. Polska Norma rozstrzygnęła ten problem inaczej niż międzynarodowe zalecenia ISBD(S): uznano akronim za początek tytułu właściwego, niezależnie od jego miejsca na stronie tytułowej. W *Bibliografii* autorzy stosują się do Polskiej Normy, ale dodanie akronimu do tytułu lub jego brak w następnych zeszytach uznano za nieistotną zmianę i nie sporządza się w takiej sytuacji odrębnego opisu (np. *Toruński Informator Solidarności* i odsyłacz od *TIS Toruński Informator Solidarności*, *PWA Przegląd Wiadomości Agencyjnych*) i odsyłacz od *Przegląd Wiadomości Agencyjnych* dodawany jest również odsyłacz od wariantu tytułu bez akronimu (np. *OKNO Oświata, Kultura, Nauka, Opór*, odsyłacz od: *Oświata, Kultura, Nauka, Opór*).

Wyszukiwanie znakomicie ułatwia opublikowany oddzielnie tom indeksów. Bez nich nie udałooby się dotrzeć do wielu opisów, mając w zbiorach tylko pojedynczy zeszyt czasopisma. Opracowano wszystkie potrzebne indeksy: przedmiotowy, instytucji sprawczych, osobowy oraz indeks miejsc wydania. Indeks przedmiotowy zawiera wiele tematów formalnych (np. określających rodzaj wydawnictwa, jak: kalendarze, fałszywki, lub przeznaczenie czytelnicze, jak: czasopisma studenckie, czasopisma dziecięce). Klasyfikacja taka może być również dla czytelników wielce przydatna. Sporządzenie indeksu instytucji sprawczych było bardzo trudnym zadaniem, gdyż jest on w przeważającej części odzwierciedleniem struktur „Solidarności”. Nazwy instytucji podane są w formie ujednoliconej, z zachowaniem stopni hierarchicznego podziału. Wariantów nazw w indeksie nie umieszczono. Indeks osobowy zawiera wykaz redaktorów, tłumaczy, ilustratorów, a nawet autorów dodatków i motta. Podano nazwy osobowe ujednolicone, od pseudonimów dano odsyłacze do odpowiednich pozycji. Indeks nazw miast pozwala dodatkowo zorientować się, jak bardzo rozproszone są ośrodki wydawania prasy podziemnej. Oficjalne czasopisma prawie w połowie publikowane były w Warszawie. Ogółem wydawnictw niezależnych publikowanych w Warszawie wymieniono w indeksie ok. 800, co stanowi ok. 17% wszystkich opisanych wydawnictw. Tylko dla 38 czasopism nie ustalono miejsc wydania; w indeksie miast zgrupowano ich tytuły pod skrótem: „S. l.”

Zapewne znajdują się jeszcze nieliczne czasopisma niezależne, które umknęły uwadze autorów. W trakcie sprawdzania w katalogu Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie udało mi się znaleźć tylko 3 nie uwzględnione w *Bibliografii*. Znalezione także kilka drobnych uzupełnień do opisów zamieszczonych w omawianej publikacji. Zostaną one zgłoszone autorom bibliografii zgodnie z ich życzeniem wyrażonym we wstępie do tej pracy.

Większość opisów czasopism niezależnych znajdujących się w bibliotekach będzie można zmelirować, np. łącząc opisy lub uzupełniając je o dodatkowe elementy.

Bibliografia jest dostępna w Internecie w postaci bazy danych w systemie MAK. Nie opracowano do niej jeszcze rekordów haseł wzorcowych, by mogła być prowadzona w systemie INNOPAC. Ten problem był również przyczyną blokującą wprowadzenie odpowiednich pozycji do bazy Centralnego Katalogu Czasopism zespołu bibliotek VTLS.

Bibliografia opracowana w Bibliotece Narodowej przez zespół pod kierunkiem Stefanii Skwirowskiej jest niewątpliwie najpełniejszym zestawieniem czasopism niezależnych. Zebranie tak ogromnego materiału bibliograficznego, ustalenie prawdziwej historii poszczególnych wydawnictw, rzetelne ustalenie opisu, bez przekłamań, to trud godny podziwu. Na sukces złożyły się: dobry warsztat bibliograficzny, doświadczenie czasopiśmiennicze oraz ogromny wkład pracy. *Bibliografia* posłuży do uporządkowania zbiorów w poszczególnych bibliotekach, co wreszcie ułatwi czytelnikom wykorzystywanie tych cennych wydawnictw jako źródeł historycznych.

Barbara Nałęcz

Praca wpłynęła do redakcji 13 września 2002 r.

KALISKA KSIĄŻKA ZAWÓD BIBLIOTEKARZA

Danuta Wańka: *Świat kaliskiej książki pod zaborem rosyjskim (1815-1914)*. Kalisz: Kaliskie Tow. Przyjaciół Nauk 2002, 246 s., tab., bibliogr.

Zdzisław Gębolyś: *Zawód bibliotekarski na ziemiach niemieckich w latach 1789-1871*. Teoria i praktyka. Katowice: Wydaw. Uniw. Śl. 2002, 201 s., bibliogr.

Spośród wydanych w 2002 r. książek z zakresu bibliografii na dwie chciałabym zwrócić uwagę; powstały w różnych ośrodkach akademickich, różni je podjęta tematyka badawcza, łączy natomiast wysoki stopień merytorycznej wiedzy Autorów i staranność opracowania doktorskich dysertacji.

Pierwsza, pióra dr Danuty Wańki – absolwentki Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej we Wrocławiu – nosi tytuł *Świat kaliskiej książki pod zaborem rosyjskim*. Autorka pracuje w Książnicy Pedagogicznej im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu, nie dziwi więc, że zainteresowała się historią książki w tym mieście. Publikacja wydana przez Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, którego D. Wańka jest aktywnym członkiem, obejmuje 100 lat dziejów kaliskiej książki – od utworzenia Królestwa Polskiego w 1815 r. do spalenia Kalisza podczas pierwszej wojny światowej w 1914 r. Autorka, mająca już na swym koncie wiele prac dotyczących regionu, podjęła się w miarę możliwości pełnej prezentacji dziejów książki w tym okresie w mieście nad Prosną, uwzględniając aktualny stan wiedzy i podejmując dalsze własne poszukiwania źródłowe, szczególnie szeroko potraktowała przy tym badania archiwalne.

Dotychczasową wiedzę o kaliskiej książce pod zaborem rosyjskim przedstawiła D. Wańka we *Wstępie*, stwierdzając, iż kaliska książka nie doczekała się dotąd całościowego opracowania, a te prace, które są, odnoszą się do pewnych tylko okresów, instytucji, ludzi, w wielu nie brak omyłek lub błędnych interpretacji. Nie konieczne było, moim zdaniem, biorąc pod uwagę adresata, tłumaczenie użytego w tytule określenia „świat książki”, bowiem rozumie się, że ów „świat” to produkcja, obieg i recepcja książek, czasopism, gazet i wszelkich dokumentów życia społecznego. Ogłoszona publikacja jest więc pierwszą próbą opracowania i zaprezentowania bogatych dziejów książki w Kaliszu w l. 1815-1914 i trzeba powiedzieć – próbą udaną.

Autorka wprowadza czytelnika najpierw w sytuację polityczną Polski i Kalisza w czasach Królestwa Kongresowego (1815-1830), okresu między-powstaniowego (1830-1863) i Kraju Przywiślańskiego (1864-1914), posługując się sprawnie wiedzą zaczerpniętą z prac historyków, na które powołuje się w licznych przypisach. Sporo miejsca poświęciła w tej części pracy ukazaniu Kalisza jako ośrodka kultury, uwzględniając szkolnictwo, teatr, towarzystwa kulturalne, stowarzyszenia oświatowe, salony literackie i inne pozainstytucjonalne formy kultury. Bardzo ciekawie wypadła prezentacja tradycji drukarstwa kaliskiego z zasłużoną firmą typograficzną Karola Wilhelma Mehwalda na czele, rozwoju handlu książką, dziejów różnego typu bibliotek od drugiej połowy XVI w. do czasu, kiedy Kalisz znalazł się pod zaborem rosyjskim.

Główny trzon książki – efekt samodzielnych studiów D. Wańki – stanowią rozdziały trzeci i czwarty traktujące o interesującym Autorkę stuleciu. Na około 120 stronach zaprezentowała produkcję i obieg książki w l. 1815-1914,

uwzględniając nie tylko działające wówczas drukarnie, księgarnie, wydawnictwa i biblioteki, ale także warsztaty introligatorskie oraz takie niekonwencjonalne formy obiegu książki, jak cukiernie, kawiarnie, hotele, gdzie prenumerowano prasę polską i obcą, udostępniając ją bywalcom. Książka w Kaliszu w okresie zaboru rosyjskiego stanowiła, jak stwierdziła dr D. Wańka, „jeden z podstawowych elementów kultury”, mimo iż władze carskie utrudniały wszelką działalność w sferze kultury polskiej, a kaliska książka i instytucje z nią związane rozwijały się głównie dzięki pracy osób prywatnych i społecznej inicjatywie, co doprowadziło do tak ważnych wydarzeń, jak np. otwarcie w 1907 r. polskiej biblioteki publicznej w mieście, powstania nowych zakładów typo-litograficznych i księgarni oraz aktywizacji ludzi książki.

Autorka nie pominęła w pracy ważnego zagadnienia recepcji książki w Kaliszu i jej funkcji społecznej w okresie Królestwa Polskiego. Píše więc o recepcji i roli księgozbiorów szkół różnych typów i poziomów, o recepcji literatury naukowej i pięknej, wydawnictw kaliskich (np. firmy Mehwalda). Przypomina o znanym Towarzystwie Czytania braci Wincentego i Bonawentury Niemojowskich w Marchwaczu – kolebce kaliskiej „opozycji liberalnej”, analizuje czytelnictwo uczniów i nauczycieli, czytelnictwo gazet i czasopism, publikacji zakazanych, wykorzystanie druków muzycznych. Do rozwoju czytelnictwa przyczyniły się też czytelnie funkcjonujące przy księgarniach, różne akcje okolicznościowe takie, jak jubileusze pisarzy i uczonych (np. Józefa Ignacego Kraszewskiego), wykorzystanie bibliotek działających w mieście (np. Biblioteki i Czytelnia im. Adama Mickiewicza).

Każdy rozdział kończy zwięzłe podsumowanie – zabieg autorski pożyteczny dla odbiorcy.

Z przeprowadzonych przez D. Wańkę badań można wyprowadzić wniosek, iż na funkcję książki w interesującym ją okresie wpłynęła sytuacja polityczna, społeczna i gospodarcza, w jakiej żyli mieszkańcy Kalisza pod rosyjskim zaborem. Zaciążyły również na kulturze książki próby odzyskania niepodległości oraz rozwój społeczny i cywilizacyjny miasta. Wielką rolę odegrała także miejscowa inteligencja polska oraz niektórzy carscy urzędnicy życzliwi podejmowanym inicjatywom mieszkańców.

W *Zakończeniu* D. Wańka konkluduje: „książka odegrała w Kaliszu doniosłą rolę w umacnianiu kultury polskiej i polskości w latach 1815-1914, w warunkach zaboru rosyjskiego” (s. 194).

Publikację uzupełnia 17 tabel, pracowicie sporządzonych, zawierających dane liczbowe dotyczące m.in. ludności i struktury społecznej Kalisza, podziału treściowego produkcji drukarni, księgozbiorów poszczególnych typów bibliotek, czytelnictwa, ważniejszych instytucji książki, prenumeratorów wydawnictw periodycznych. Wiele tabel powstało na podstawie własnych obliczeń Autorki, które będą ogłoszone w bibliografii druków kaliskich XIX i pierwszej połowy XX w. Tabele stanowią dodatkową dokumentację pracy.

Zestawiona bibliografia przedmiotowa obejmuje źródła archiwalne i biblioteczne, źródła drukowane (bibliografie, dzienniki, czasopisma, katalogi, pamiętniki i in.), opracowania, encyklopedie i słowniki; liczy ogółem ponad 360 pozycji i wraz z tabelami podnosi wartość poznawczą omawianej publikacji, a załączony indeks osobowy ułatwia wykorzystanie zawartych w niej informacji. *Świat kaliskiej książki...* pióra D. Wańki to wynik żmudnych studiów

adresowanych przede wszystkim do zainteresowanych życiem książki i szerzej – kultury – w ważnych ośrodkach regionalnych kraju.

Wydawca – Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk dołożyło wysiłków, aby szata graficzna jego 66. pozycji prezentowała się bardzo estetycznie.

Druga z rekomendowanych książek nosi tytuł *Zawód bibliotekarski na ziemiach niemieckich w latach 1789-1871.*, a jej autorem jest dr Zdzisław Gębołyś, pracownik naukowy Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Katowicach. Pracę opublikowało starannie Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Zdzisław Gębołyś podjął problem kształtowania się zawodu bibliotekarza na terytorium Związku Państw Niemieckich z wyłączeniem Cesarstwa Austrii; uwzględnił w swych badaniach tylko bibliotekarzy niemieckiego pochodzenia oraz obcokrajowców przez dłuższy czas pracujących w bibliotekach niemieckich. Zasięg chronologiczny książki obejmuje okres między Wielką Rewolucją Francuską a powstaniem Cesarstwa Niemieckiego, wyznaczają go więc l. 1789-1871. Obydwa te ważne wydarzenia polityczne ówczesnej Europy wywarły przemożny wpływ na historię bibliotekarstwa europejskiego. Autor w swoich studiach uwzględnił całą społeczność bibliotekarzy niemieckich, niezależnie od typu książnicy, w jakiej byli zatrudnieni, pełnionej funkcji w hierarchii służbowej oraz rzeczywiście wykonywanych prac bibliotekarskich.

Wstępna partia rozprawy przynosi przegląd bardzo starannie dobranych wypowiedzi niemieckich autorów podręczników i rozpraw bibliotekarskich oraz innych tekstów na temat zawodu bibliotekarskiego i kwestii z nim związanych; ważnym źródłem wiedzy były również wydawnictwa o charakterze encyklopedycznym i słownikowym, zwłaszcza słowniki biograficzne. Autor wykorzystał nadto liczne opracowania pochodzące z XIX i XX stulecia, m.in. monografie, historie bibliotek, życiorysy bibliotekarzy oraz kilka niemieckich czasopism bibliologicznych, które przynosiły wiadomości dotyczące profesji bibliotekarza. Poza źródłami drukowanymi (153 poz.) i opracowaniami (194 poz.) Z. Gębołyś zapoznał się z materiałami archiwalnymi przechowywanymi w Bibliotece Księcia Augusta w Wolfenbüttel. Literaturę przedmiotu w wyborze zestawiał Autor w załączonej do książki bibliografii, liczącej w sumie ok. 350 pozycji; to imponujący rejestr sporządzony po raz pierwszy, stanowiący cenne uzupełnienie pracy; warto podkreślić, iż jest to głównie literatura niemiecka, jej studiowanie wymagało więc dobrej znajomości języka niemieckiego.

Zasadniczą część książki poprzedza fragment wprowadzający w problematykę, w którym został nakreślony rozwój poglądów na zawód bibliotekarza w niemieckim obszarze językowym do 1789 r. Autor sięgnął aż do odległej historii bibliotek świata starożytnego, słusznie dopatrując się związku między kształtowaniem się profesji bibliotekarza i rozwojem książki od czasów starożytnych do nowożytnych. Ten zwięzły rozdział omawia wypowiedzi różnych autorów na temat wymaganej od bibliotekarzy wiedzy i predyspozycji; były one zamieszczane zwykle na marginesach publikacji traktujących o innych sprawach i jedynie tekst Johanna Matthiasa Gesnera, bibliotekarza uniwersytetu w Getyndze z 1748 r., został w całości poświęcony wizerunkowi bibliotekarza.

Kolejną część pracy Z. Gębołyś przeznaczył na scharakteryzowanie różnego typu bibliotek istniejących na ziemiach niemieckich w l. 1789-1871. Stwierdził w wyniku przeprowadzonych studiów, iż wpływ na rozwój tych książnic miały

czynniki natury politycznej i ekonomicznej (m.in. trwające w tym czasie wojny, reformy administracyjne, likwidacja barier celnych w handlu książką, zniesienie cenzury, wydanie ustawy o wolności prasy). Autor przedstawił też nomenklaturę zawodową, opisał pewne zamieszanie terminologiczne w tej kwestii, które dotyczyło nazewnictwa wielu grup w hierarchii zawodowej bibliotekarzy: stanowisk kierowniczych, niższych urzędników, sił pomocniczych, obsługi; zwrócił uwagę na używane nazwy dodatkowo określające zajęcia bibliotekarzy: bibliotekarze-profesorzy, bibliotekarze-poeci, bibliotekarze-księża itp.

Podstawowa część książki Z. Gębołysia obejmuje szczegółową analizę struktury organizacyjnej bibliotek różnych typów oraz prezentację poglądów na temat kwalifikacji zawodowych i predyspozycji moralnych bibliotekarzy, takich jak np. wiedza, zdolności, przymioty moralne. Następnie przedstawił Autor drogi przygotowania do pełnienia funkcji bibliotekarza i kwalifikowanie na ten urząd w książnicach uniwersyteckich, dworskich, miejskich, a także prywatnych. Zbadanie zajęć bibliotekarzy pokazało, że praca w bibliotece była zazwyczaj zajęciem ubocznym, sprawowanym obok głównego urzędu, a kierowanie biblioteką z reguły powierzano takim grupom zawodowym, jak nauczyciele gimnazjalni, profesorowie uniwersytetów, uczeni, duchowni. Z literatury wynika, że pierwszym zawodowym bibliotekarzem był bibliotekarz książnicy dworskiej w Oldenburgu – Wilhelm Christian Halem, który nominację na to stanowisko otrzymał w 1792 r.

Kluczowy problem samodzielności zawodu bibliotekarskiego i długą drogę niełatwego dochodzenia do usamodzielnienia się tej profesji zaprezentował Autor w obszernym rozdziale książki, cytując wypowiedzi w licznych publikacjach pochodzących z XIX i XX w. Ostatni fragment pracy traktuje o zawodzie bibliotekarza w Europie, Z. Gębołyś omówił poglądy na ten temat, słusznie twierdząc, iż poglądów „formułowanych przez bibliotekarzy niemieckich nie sposób rozpatrywać w oderwaniu od opinii wygłaszanych w innych krajach” (s. 131), przytoczył więc wypowiedzi autorów z Austrii, Danii, Francji, Belgii, Anglii, Rosji i Polski. Tym ostatnim poświęcił najwięcej miejsca, m.in. pisząc o prowadzonych przez bibliotekarzy wykładach z bibliografii na uniwersytetach i w liceach, przypuszczając że to może Polsce należy się prymat w nauczaniu tego przedmiotu w XIX stuleciu.

Zakończenie książki przynosi jasno wypunktowane wyniki studiów na temat profesji bibliotekarskiej w świetle wypowiedzi bibliotekarzy w l. 1789-1871, skupiających się wokół trzech zasadniczych kwestii: samodzielności zawodu, kwalifikacji zawodowych i predyspozycji do jego wykonywania.

Książka Z. Gębołysia ma niewątpliwie pionierski charakter, przynosi konstatacje naukowe w kwestiach dotąd nie zbadanych, na temat których zyskał Autor rzetelną wiedzę i potrafił ją przekazać w sposób uporządkowany, posługując się precyzyjnym językiem, pisząc dobrą polszczyzną, dzięki czemu tę pracę o niełatwych sprawach czyta się z prawdziwą przyjemnością. Obydwie książki, z konieczności pobieżnie omówione, pióra dr D. Wańki i dr Z. Gębołysia posuwają naprzód wiedzę o książce, bibliotece i bibliotekarskim zawodzie, dobrze świadcząc o rozległych zainteresowaniach młodych naukowców podejmujących tematy warte badawczego trudu, a wyniki przeprowadzonych studiów można polecić zainteresowanym życiem polskiej i obcej książki od XVIII do XX w.

Hanna Tadeusiewicz

Recenzja wpłynęła do redakcji 16 września 2002 r.

NIEPOKORNE NOWOŚCI

Dariusz Grygrowski: *Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece*. Warszawa: Wydaw. SBP 2001, 224 s. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 46.

Z chwilą wprowadzenia technologii cyfrowej do automatyzacji procesów bibliotecznych w bibliotekach światowych pojawiły się nowe rodzaje zasobów materialnych oraz przemysłowe metody pracy rodem ze świata wolnego rynku. Do niedawna biblioteki były traktowane właściwie wyłącznie jako usługodawcy. Peter Lyman, analizując rolę bibliotek naukowych, wypowiada sąd, że wspólnota akademicka wprowadziła do obiegu nową jakość, którą jest dokument cyfrowy (np. pojedynczy rekord w bibliograficznej bazie danych)¹, który z kolei stał się dla tej wspólnoty nowym pieniądzem, a równowaga pomiędzy produkcją i konsumpcją jest osiągana na zasadzie wymiany darów. Zatem oprócz usług w bibliotekach zaczyna się wyróżniać wartość dodaną przez produkcję. Już w tej chwili o swoje miejsce w bibliotekach zaczynają się upominać metody zarządzania jakością². Jednak prognozowanie szybko zachodzących przemian należy zaczynać od uaktualnienia formalnego opisu organizmu instytucji. I takiego bardzo niewdzięcznego zadania podjął się, jak się wydaje, w pewnym wycinku Autor recenzowanej książki.

Książka Dariusza Grygrowskiego pojawiła się u nas we właściwym momencie i stanowi wartościowe uzupełnienie różnego rodzaju publikacji wydanych zarówno w Polsce, jak i za granicą. Omówienie jej warto zacząć od niezbyt fortunnie wybranego i w konsekwencji mylącego czytelnika tytułu. Sam Autor jest tego całkowicie świadomy, tak więc czytelnik nie powinien oczekiwać, że znajdzie w tej książce jakieś komentarze na przykład na temat katalogowania misternych ptasich gniazdek, zapakowanych do ufryzowanych na kształt książki drewnianych pudełek, eksponowanych w bibliotece praskiego klasztoru O.O. Norbertanów na Strahovie. Z tych samych względów jeśli w książce wymieniono mapy, fotografie czy grafikę, to raczej w kontekście omawiania cudzych prac. Nie polemizując z racjami, dla których Autor uczynił taki właśnie wybór, warto przyrzeć się bliżej treści dzieła.

Poprzedzona obszernym wstępem, za którym Autor umieszcza krótki słownik stosowanych akronimów, książka zawiera 4 rozdziały. Pierwszy to rezultat zmagania Autora z terminologicznym dziedzictwem ostatnich dziesięcioleci. Będąc świadomym, że próba stworzenia poprawnej klasyfikacji skazana jest raczej na niepowodzenie (s. 26), D. Grygrowski przeprowadził obszerne badania stosowanej w bibliotekarstwie terminologii, poczynając od książek i artykułów, po rozporządzenia Ministra Kultury i Sztuki RP. Badania te dotyczyły głównie przymiotników („nieksiążkowy”, „audiowizualny”, „wizualny”, „oglądowy”, „audialny”, „dźwiękowy”, „słuchowy”, „elektroniczny”, „cyfrowy”), zestawianych w różnych kombinacjach z rzeczownikami „dokument”, „materiał” i „środek”. Praca to niewdzięczna, acz wielce pożyteczna. Skoro jednak nazwa „dokument” występuje w tytule książki, szkoda że nie znalazło się miejsce na odsyłacz do cenionej przeglądowej pracy Michaela Bucklanda

¹ P. Lyman: *Digital documents and the future of the academic community*. W: *Technology and scholarly communication*. Richard Ekman and Richard E. Quandt (eds). Berkeley 1999.

² J. A. Siess: *Time management, planning, and prioritization for librarians*. Scarecrow 2002.

się miejsce na odsyłacz do cenionej przeglądowej pracy Michaela Bucklanda *What is a „document”*³.

Znacznie gorzej jest z formalnymi definicjami. Przegląd przeprowadzony przez Autora wyraźnie go nie satysfakcjonuje. Niestety, próby sformułowania poprawnej definicji „dokumentu elektronicznego” na podstawie ISBD oraz PN-N-01152.13 są skazane na niepowodzenie. Autor widzi tu liczne niekonsekwencje i sprzeczności – i trudno się temu dziwić. Bibliotekarz próbujący skorzystać z drukowanej wersji zaleceń ISBD(ER) po 5 latach od chwili ich opublikowania może mieć poważne kłopoty z dopasowaniem słowa drukowanego do rzeczywistości, co wcale nie musi pociągać za sobą dezaktualizacji opublikowanych drukiem zaleceń ISBD. Forma publikacji winna być dopasowana do natury opisywanej materii; ISBD (ER) winno mieć swoją mutację online tak jak MARC 21, czy standard Unicode. Aby spośród materiałów na temat dokumentu elektronicznego wyłuskać coś w miarę sensownego, Autor musiałby wyjść z narzuconego sobie kręgu problematyki bibliotekoznawstwa i sięgnąć do technologii zapisu oraz amerykańskich ustaw z otoczenia ustawy o podpisie elektronicznym (np. H. R. 2626). Ten złożony i obszerny temat analizuję szczegółowo w mojej książce *Cyfrowe środowisko współczesnej biblioteki*⁴.

W drugim rozdziale zatytułowanym *Przetom analogowo-cyfrowy* Autor dołożył wszelkich starań, by oszczędzić czytelnikowi informacji technologicznej. Przypuszczam, że nie docenił on stopnia złożoności podjętego tematu. Wiele użytych tam sformułowań jest uproszczonych, a niektóre są wręcz nieprawdziwe.

Pierwsza sprawa wymagająca korekty to niefortunne kojarzenie technologii analogowej lub cyfrowej z nośnikiem (s. 19, 63, 80, 82 i in.). Od dawna wiadomo, że na ogół zawsze na tym samym nośniku można zrealizować zarówno zapis analogowy, jak i cyfrowy. Nośnik bardziej bywa dostosowywany do mechanicznych cech urządzenia nagrywającego i odtwarzającego (wytrzymałość na uszkodzenia mechaniczne) niż do technologii zapisu – choć i tu wprowadzano często ulepszenia dedykowane konkretnej technologii.

Po drugie: nie należy mniemać, że dokument cyfrowy musi być dokumentem elektronicznym. Typowymi przykładami dokumentów cyfrowych, które nie są dokumentami elektronicznymi są perforowane taśmy papierowe lub perforowane karty papierowe. Jest rzeczą zabawną, że do odczytania taśmy perforowanej wcale nie były potrzebne specjalne urządzenia. Wprawni operatorzy i programiści znali na pamięć tych kilkadziesiąt kodów i podczas korygowania czytali te taśmy „w palcach”.

Jeśli klasyfikować dokumenty pod kątem widzenia kwantyzacji zapisywanych wielkości, to terminowi „dokument cyfrowy” należało by przeciwstawić termin „dokument analogowy”. Natomiast przymiotniki takie jak: „mechaniczny”, „optyczny”, „magnetyczny”, „elektryczny” winny tworzyć pulę atrybutów, określających technologię odczytywania lub zapisywania. Tak np. perforowane taśmy papierowe początkowo odczytywane były przez czytniki mechaniczno-elektryczne, które później ustąpiły miejsca szybszym czytnikom optyczno-

³ M. Buckland: *What is a „document”?* „*Journal of the American Society for Information Science*” 1997 Vol. 48 nr 9 s. 804-809.

⁴ J. B. Czermański: *Cyfrowe środowisko współczesnej biblioteki*. Gdańsk 2002.

NIEPOKORNE NOWOŚCI

Dariusz Grygrowski: *Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece*. Warszawa: Wydaw. SBP 2001, 224 s. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 46.

Z chwilą wprowadzenia technologii cyfrowej do automatyzacji procesów bibliotecznych w bibliotekach światowych pojawiły się nowe rodzaje zasobów materialnych oraz przemysłowe metody pracy rodem ze świata wolnego rynku. Do niedawna biblioteki były traktowane właściwie wyłącznie jako usługodawcy. Peter Lyman, analizując rolę bibliotek naukowych, wypowiada sąd, że wspólnota akademicka wprowadziła do obiegu nową jakość, którą jest dokument cyfrowy (np. pojedynczy rekord w bibliograficznej bazie danych)¹, który z kolei stał się dla tej wspólnoty nowym pieniądzem, a równowaga pomiędzy produkcją i konsumpcją jest osiągana na zasadzie wymiany darów. Zatem oprócz usług w bibliotekach zaczyna się wyróżniać wartość dodaną przez produkcję. Już w tej chwili o swoje miejsce w bibliotekach zaczynają się upominać metody zarządzania jakością². Jednak prognozowanie szybko zachodzących przemian należy zaczynać od uaktualnienia formalnego opisu organizmu instytucji. I takiego bardzo niewdzięcznego zadania podjął się, jak się wydaje, w pewnym wycinku Autor recenzowanej książki.

Książka Dariusza Grygrowskiego pojawiła się u nas we właściwym momencie i stanowi wartościowe uzupełnienie różnego rodzaju publikacji wydanych zarówno w Polsce, jak i za granicą. Omówienie jej warto zacząć od niezbyt fortunnie wybranego i w konsekwencji mylącego czytelnika tytułu. Sam Autor jest tego całkowicie świadomy, tak więc czytelnik nie powinien oczekiwać, że znajdzie w tej książce jakieś komentarze na przykład na temat katalogowania misternych ptasich gniazdek, zapakowanych do ufryzowanych na kształt książki drewnianych pudełek, eksponowanych w bibliotece praskiego klasztoru O.O. Norbertanów na Strahovie. Z tych samych względów jeśli w książce wymieniono mapy, fotografie czy grafikę, to raczej w kontekście omawiania cudzych prac. Nie polemizując z racjami, dla których Autor uczynił taki właśnie wybór, warto przyrzeć się bliżej treści dzieła.

Poprzedzona obszernym wstępem, za którym Autor umieszcza krótki słownik stosowanych akronimów, książka zawiera 4 rozdziały. Pierwszy to rezultat zmagania Autora z terminologicznym dziedzictwem ostatnich dziesięcioleci. Będąc świadomym, że próba stworzenia poprawnej klasyfikacji skazana jest raczej na niepowodzenie (s. 26), D. Grygrowski przeprowadził obszerne badania stosowanej w bibliotekarstwie terminologii, poczynając od książek i artykułów, po rozporządzenia Ministra Kultury i Sztuki RP. Badania te dotyczyły głównie przymiotników („nieksiążkowy”, „audiowizualny”, „wizualny”, „oglądowy”, „audialny”, „dźwiękowy”, „słuchowy”, „elektroniczny”, „cyfrowy”), zestawianych w różnych kombinacjach z rzeczownikami „dokument”, „materiał” i „środek”. Praca to niewdzięczna, acz wielce pożyteczna. Skoro jednak nazwa „dokument” występuje w tytule książki, szkoda że nie znalazło się miejsce na odsyłacz do cenionej przeglądowej pracy Michaela Bucklanda

¹ P. Lyman: *Digital documents and the future of the academic community*. W: *Technology and scholarly communication*. Richard Ekman and Richard E. Quandt (eds). Berkeley 1999.

² J. A. Siess: *Time management, planning, and prioritization for librarians*. Scarecrow 2002.

się miejsce na odsyłacz do cenionej przeglądowej pracy Michaela Bucklanda *What is a „document”*³.

Znacznie gorzej jest z formalnymi definicjami. Przegląd przeprowadzony przez Autora wyraźnie go nie satysfakcjonuje. Niestety, próby sformułowania poprawnej definicji „dokumentu elektronicznego” na podstawie ISBD oraz PN-N-01152.13 są skazane na niepowodzenie. Autor widzi tu liczne niekonsekwencje i sprzeczności – i trudno się temu dziwić. Bibliotekarz próbujący skorzystać z drukowanej wersji zaleceń ISBD(ER) po 5 latach od chwili ich opublikowania może mieć poważne kłopoty z dopasowaniem słowa drukowanego do rzeczywistości, co wcale nie musi pociągać za sobą dezaktualizacji opublikowanych drukiem zaleceń ISBD. Forma publikacji winna być dopasowana do natury opisywanej materii; ISBD (ER) winno mieć swoją mutację online tak jak MARC 21, czy standard Unicode. Aby spośród materiałów na temat dokumentu elektronicznego wyłuskać coś w miarę sensownego, Autor musiałby wyjść z narzuconego sobie kręgu problematyki bibliotekoznawstwa i sięgnąć do technologii zapisu oraz amerykańskich ustaw z otoczenia ustawy o podpisie elektronicznym (np. H. R. 2626). Ten złożony i obszerny temat analizuję szczegółowo w mojej książce *Cyfrowe środowisko współczesnej biblioteki*⁴.

W drugim rozdziale zatytułowanym *Przetom analogowo-cyfrowy* Autor dołożył wszelkich starań, by oszczędzić czytelnikowi informacji technologicznej. Przypuszczam, że nie docenił on stopnia złożoności podjętego tematu. Wiele użytych tam sformułowań jest uproszczonych, a niektóre są wręcz nieprawdziwe.

Pierwsza sprawa wymagająca korekty to niefortunne kojarzenie technologii analogowej lub cyfrowej z nośnikiem (s. 19, 63, 80, 82 i in.). Od dawna wiadomo, że na ogół zawsze na tym samym nośniku można zrealizować zarówno zapis analogowy, jak i cyfrowy. Nośnik bardziej bywa dostosowywany do mechanicznych cech urządzenia nagrywającego i odtwarzającego (wytrzymałość na uszkodzenia mechaniczne) niż do technologii zapisu – choć i tu wprowadzano często ulepszenia dedykowane konkretnej technologii.

Po drugie: nie należy mniemać, że dokument cyfrowy musi być dokumentem elektronicznym. Typowymi przykładami dokumentów cyfrowych, które nie są dokumentami elektronicznymi są perforowane taśmy papierowe lub perforowane karty papierowe. Jest rzeczą zabawną, że do odczytania taśmy perforowanej wcale nie były potrzebne specjalne urządzenia. Wprawni operatorzy i programiści znali na pamięć tych kilkadziesiąt kodów i podczas korygowania czytali te taśmy „w palcach”.

Jeśli klasyfikować dokumenty pod kątem widzenia kwantyzacji zapisywanych wielkości, to terminowi „dokument cyfrowy” należało by przeciwstawić termin „dokument analogowy”. Natomiast przymiotniki takie jak: „mechaniczny”, „optyczny”, „magnetyczny”, „elektryczny” winny tworzyć pulę atrybutów, określających technologię odczytywania lub zapisywania. Tak np. perforowane taśmy papierowe początkowo odczytywane były przez czytniki mechaniczno-elektryczne, które później ustąpiły miejsca szybszym czytnikom optyczno-

³ M. Buckland: *What is a „document”?* „*Journal of the American Society for Information Science*” 1997 Vol. 48 nr 9 s. 804-809.

⁴ J. B. Czermiński: *Cyfrowe środowisko współczesnej biblioteki*. Gdańsk 2002.

przykład „optyczny”, „magnetyczny” i „elektryczny” są elementami klasy „elektromagnetyczny”.

Zdanie „Zapis analogowy daje się zawsze odczytać” (s. 64) jest nieprawdziwe, a przyczyną tego są użyte przez Grygrowskiego słowa: „zawsze” (które zakłada domniemanie nieograniczonej trwałości każdego zapisu analogowego)⁵, oraz „odczytać” (które nie jest odpowiednie w tym miejscu). Zapis można często formalnie „odczytać”, nie mogąc uzyskanemu obrazowi przypisać tego znaczenia, jakie miał oryginał podczas zapisu. W swej książce D. Grygrowski odwołuje się do przykładu fotografii białą-czarnej na materiałach srebrnych: „Z mikrofilmu zrobionego przed półwieczem można również zrobić dziś kopię” (s. 64). Należy przypuszczać, że nie zaryzykowałby on podobnej opinii w stosunku do współczesnej kolorowej fotografii opartej na procesie subtraktywnym, która na świetle straciła barwy. Odtworzenie trzech pierwotnych barw składowych z produktów foto- i hydrolitycznej degradacji barwników obecnie graniczy nieledwie z cudem. Jednak Autor nie w pełni to rozumie pisząc: „Burkel słusznie jednak robi, w pełni ufając nośnikom analogowym. Zasługują na to dzięki ich trwałości. Całkowita z nich rezygnacja byłaby więc błędem jeszcze większym” (s. 77). Ufanie „w pełni” nie jest właściwe. Zależy komu/czemu i w jakiej sprawie. Poważniejszy jest aspekt drugi – wierność (semantyka zapisu a semantyka odtwarzania). Czy to, co odczytujemy jest poprawnym obrazem oryginału, czy bardziej cech technologicznych używanych urządzeń lub intencją tego, kto zapisywał? Czy białą-czarna fotografia, na której jest czarne niebo i biały las zostało wykonane w nocy przy świetle księżyca, czy w dzień na filmie podczerwonym? Czy to, co słyszymy na archiwalnym fonogramie edisonowskim, to głos kobiecy nagrany przy poprawnej prędkości obrotowej, czy też głos męski nagrany przy prędkości obniżonej⁶, a tylko my odtwarzamy nagranie z prędkością domyślną. Czy pytanie Piłata: „Cóż to jest prawda?” (J. 18, 38) w jakiejś dramatycznej skali nie oddaje naszej niemocy wiernego odwzorowania rzeczywistości? Tych kilka zaledwie pytań, bez wchodzenia w szczegóły, w równej mierze odnosi się do cyfrowej, jak i analogowej technologii zapisu. A więc toczy się często walka, w której jedna strona dzierży w ręku bity a druga continuum, a tu być może chodzi o coś zupełnie innego?

Robiąc kolejny krok w kierunku miniaturyzacji pola zapisu – przechodząc do zapisu magnetycznego, a dalej do optycznego – uzależniamy się coraz bardziej od sprzętu. Na marginesie sporu o przewagę technologii analogowej nad cyfrową czy też odwrotnie warto zwrócić uwagę na fakt, że w miarę miniaturyzacji zapisu coraz bardziej zaczynamy postrzegać ziarnistość: zrazu pigmentu, potem podłoża. W technologii zapisu molekularnego, nad którą trwają obecnie prace, mamy po prostu agregaty cząstek elementarnych i pojęcie continuum zupełnie zanika. Wynika z tego nieubłagana konieczność zapisu cyfrowego w skali molekularnej, a przedtem prawdopodobnie i w nanoskali. Przyczyną tego jest po prostu kwantowanie. Ponieważ dopiero skala molekularna oferuje prawdziwie wielką gęstość zapisu, więc docelowo raczej należy pożegnać się ze stosowaniem technologii analogowej do celów archiwizacji.

⁵ W przeświadczeniu takim zdają się utwierdzać Autora znane i cytowane przez niego na s. 75 oceny trwałości klasycznej fotografii opartej na halogenkach srebra.

⁶ Taka praktyka była częsta wśród wielu etnografów i muzykologów.

Po tej garści sprostowań, polemik i uzupełnień do rozdziału drugiego warto odnotować, że prawie 43% całej treści tego rozdziału Autor poświęcił przyszłości mikroform. Znaleźć tam można zarówno przegląd opinii innych badaczy przedmiotu, jak i wiele własnych spostrzeżeń. Dariusz Grygrowski podkreśla, że czytelnik nie lubi mikroform, oraz że tendencje i prognozy światowe zdają się wskazywać na regres w oferowaniu i stosowaniu tej technologii. Dodaje jednak na pocieszenie, że ten proces migracji technologicznej może być prowadzony z umiarem i przebiegać bezboleśnie. Cały ten tekst z pewnością spotka się z ogromnym zainteresowaniem bibliotekarzy.

Pisząc w następnym paragrafie o zastosowaniach płyty kompaktowej, poświęcił Autor nieco miejsca sprawie książki mówionej i problematyce jej cyfryzacji – a więc zagadnieniu bardzo ważnemu dla niewidomego czytelnika. Tamże zapoznać się można z dyskusją kosztów, czasu dostępu do zasobów, oraz relacji do dostępu online. Rozdział zamyka krótki paragraf *Wideo analogowe i cyfrowe*; w nim oprócz rozważań na temat tendencji rozwojowych popularnych standardów przemysłowych znaleźć można cierpki komentarz na temat przestarzałych definicji w zaleceniach ISBD(NBM) oraz polskiej normie PN-01152-12.

Rozdział trzeci: *Biblioteka na usługach społeczeństwa informacyjnego* próbuje uzmysłowić czytelnikowi, jaką rolę mogłaby odegrać biblioteka w społeczeństwie o narastających potrzebach informacyjnych. Rozmiary jego (ponad 40% tekstu) wskazują, że Autor przypisuje mu specjalną rolę. Podstawą rozważań tu jest analiza natury sporów na temat spodziewanego wpływu rewolucji technologicznej na przyszłość bibliotek i przemiany społeczne. Zauroczony wizją Tofflera, D. Grygrowski stara się przekonać bibliotekarzy, że biblioteka „trzeciej fali” będzie ich potrzebować – a dokładnie mówiąc – będzie potrzebować ludzi wykształconych i zaangażowanych. Dobór cytatów nie jest stronniczy, a to obiektywne podejście przenosi się i na dalsze paragrafy rozdziału trzeciego, który jest zdecydowanie bardzo dobry. Bogactwo dyskutowanych postaw, szczegółowy rozbiór opinii i przejrzyste rozumowanie czynią z tego rozdziału tekst znakomity w czytaniu. Gwoli uzupełnienia warto odnotować tylko, że komentarz Tofflera dotyczący zmniejszenia obrotu papierem (s.118) nadal jest bardzo aktualny, ale podstawy prawne do wprowadzenia go w obrębie administracji państwowej stworzyły dopiero ostatnio wprowadzone akty prawne z otoczenia amerykańskiej ustawy o podpisie elektronicznym (S 761):

i. *Paperwork reduction act of 1995 (PRA)*

ii. *Government paperwork elimination act of 1998 (GPEA)*

Rząd Stanów Zjednoczonych nałożył na agencje rządowe obowiązek do pełnego wprowadzenia tych ustaw i rozporządzeń przed 23.10.2003 r.. Zatem na realizację marzeń wielu analityków (Toffler użył terminu „nadzieja”) jeszcze należy czekać ok. roku. Pamiętać tylko trzeba, że te rozporządzenia nie zakazują nadsyłania wniosków i oświadczeń do instytucji rządowych na papierze. One tylko określają sposób konwersji takich papierowych dokumentów do cyfrowej postaci elektronicznej, potem uwierzytelnienia obrazu (do tego była potrzebna ustawa o podpisie elektronicznym) i dopiero wtedy zniszczenia papierowego oryginału.

Próbując walczyć z wrogiem, który wieszczy koniec książki drukowanej, wielu bibliotekarzy i bibliotekoznawców zdaje się nie spostrzegać faktu, że szybciej znika personel z pomieszczeń bibliotek niż książki z ich półek. Dariusz Grygrowski kwituje ten problem słowami: „Według najgorszych scenariuszy człowiek w bibliotece przyszłości byłby w ogóle rzadkością” (s. 190). Ale u niego problem ten pojawia się w kontekście biblioteki wirtualnej. Tymczasem przeszukując sieć w lipcu 2002 r. znajdujemy 1100 dokumentów dostępnych poprzez frazę „one person library” – w skrócie OPL, (oczywiście do wyszukiwania fraza jest podawana wraz z cudzysłowem). Nie chodzi tu bynajmniej o bibliotekę bez zasobów materialnych! Więcej informacji na ten temat można znaleźć poprzez URL: <http://www.ibi-opl.com/>. Składający się na frazę wyszukiwawczą termin wprowadził Guy St. Clair w 1976 r., by opisać bibliotekę „w której cała praca jest wykonywana przez jednego bibliotekarza”. Wynika z tego, że rewolucja technologiczna pociąga za sobą rewolucję organizacyjną, która zmieni oblicze bibliotek daleko bardziej, niż obecność czytelników płyt kompaktowych i stacji roboczych. To nie zarządzenia władz, ale dostępne w sieci rekordy bibliograficzne, błyskawicznie sporządzane przez BJ, BN i BUW, stają się przyczyną degradacji zawodu bibliotekarza. Kopiowanie rekordów nie wymaga już takich kwalifikacji jak ich przygotowanie. Ilu takich specjalistów będzie potrzebnych w Polsce? Amerykańskie doświadczenia wskazują, że przy pobieraniu opisów online przeciętne biblioteki same katalogują tylko ok. 2% zasobów! A więc? Zacytuję jeszcze raz D. Grygrowskiego: „Dla jednych nadchodzące lata będą zmierzchem tej profesji, dla innych okresem jej rozkwitu i wzrostu prestiżu” (s. 183-184).

Rozdział czwarty stanowi szczegółowe omówienie założeń i wyników zaprojektowanych i przeprowadzonych przez Autora badań ankietowych na temat: „Dokumenty nieksiążkowe w bibliotekach publicznych”. Ankieta realizowana drogą pocztową objęła 102 biblioteki publiczne szczebla wojewódzkiego i powiatowego, przynosząc Autorowi prawie 2/3 odpowiedzi. W konkluzji Autor ocenia wyniki ankiety jako pozytywne, a jako pocieszający fakt podaje, że biblioteki powiatowe nie wypadły w badaniu wyraźnie gorzej od wojewódzkich.

Po dwustronicowym *Zakończeniu* książkę zamyka bogata bibliografia licząca 229 pozycji. Przytłaczająca większość cytowanych pozycji pochodzi z l. 1992-1999.

Potknięcia redakcyjne są nieliczne, choć pierwsze pojawia się już na pierwszej stronie *Wstępu*. W czwartym przypisie na s. 10 Autor kieruje czytelnika do oficjalnej strony internetowej IFLA w domenie unesco.org (!). Podany URL jest poprawny i aktywny, ale jest to dokument na oficjalnej stronie UNESCO, a nie IFLA.

Autor jest niekonsekwentny w opisie ilustracji. W rozdziale pierwszym zupełnie brak jest podpisów pod rysunkami (s. 27, 46), w rozdziale drugim są podpisy bez numeracji (s. 84, 90), w rozdziale trzecim brak jest opisu tablic (s. 115 i 116). Tylko w rozdziale czwartym mamy zarówno symbol oznaczenia porządku ilustracji (litera po zewnętrznej stronie ramki okalającej wykresy), jak i legendę (wpisaną nad wykresem wewnątrz ramki).

Książka jest napisana ze swadą i czyta się ją lekko. Czytelnik może ją traktować jako swego rodzaju pomost stawiany przez Autora pomiędzy światem tradycyjnego bibliotekarza, a światem niedawno zatrudnionych w biblio-

tekach administratorów serwerów. Rozprawa D. Grygrowskiego stara się przekonać czytelnika, że postawy skrajne w prognozach na temat przyszłości bibliotek są marginalne; wypłoszonym depozytariuszom tradycji niesie posłanie pokoju i nadziei, że obecność nowych technologii w bibliotekach pozwoli podnieść ich prestiż: „Budowanie aury konkurencji między książkami i nowymi mediami nikomu więc nie służy, zadaniem bibliotekarzy powinno być umożliwienie pożytecznej koegzystencji starych i nowych mediów” (s. 19). Obecność nowych mediów w bibliotekach postrzega jako szansę podniesienia „niezasłużenie niskiego prestiżu (...) profesji” (s. 19). Wraca do tej myśli pod koniec książki: „Wzrost prestiżu i uznania społecznego jest tej grupie zawodowej rzeczywiście bardzo potrzebny” (s. 184). Z nutką nostalgii odnotowuje jednak przypadki wskazujące na niezrozumienie wagi tego problemu wśród polskich bibliotekarzy: „(...) bibliotekarze i bibliografowie nie są pozbawieni unormowań pomocnych w opisie bibliograficznym nowych źródeł informacji. Nic zatem nie powinno tłumaczyć sytuacji, gdy płyty, kasety audio i kasety video pozostają w bibliotece nieopracowane” (s. 61). Czas pokaże, czy bibliotekarze skorzystają z tej garści pomysłów i serdecznych rad, jakie im podsuwa Autor tej pożytecznej i mądrej książki, czy też po prostu je zlekceważą. Zapewne znajdą się i jedni, i drudzy.

Jurand B. Czermiński

Praca wpłynęła do redakcji 30 czerwca 2002 r.

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

W 2002 r. przypada 50-lecie śmierci Adama Łysakowskiego, wybitnego bibliotekoznawcy i bibliologa, autora pierwszego polskiego podręcznika katalogu przedmiotowego. Dla uczczenia tej rocznicy SBP pięknie wydało pamiętnik A. Łysakowskiego z l. 1911-1919; fragmenty wybrała i przygotowała do druku prof. Maria Dembowska [1]. Drugą publikacją wydaną z tej samej okazji jest wznowienie dzieła A. Łysakowskiego: *Katalog przedmiotowy*. Cz. 1, *Teoria* [2]. Jak pisze we wstępie Jadwiga Woźniak książka ta „miała stanowić pierwszą część monografii katalogu przedmiotowego. Za część drugą – instrukcję katalogu – której publikację Łysakowski zapowiedział na rok 1929 – uważa się obecnie *Katalog przedmiotowy: podręcznik*. Część trzecia – słownik tematów – nigdy nie ukazał się drukiem” (s. 11-12).

Ważne i aktualne dla środowiska bibliotekarskiego zagadnienia znajdują swoje odbicie w organizowanych zjazdach i konferencjach; pamięć o tych imprezach często utrwalają drukowane materiały pokonferencyjne

Na temat miejsca bibliotek polskich w Unii Europejskiej debatowano na konferencji, która odbyła się w ramach Krajowego Zjazdu Delegatów SBP (czerwiec 2001) [3].

„Biblioteki publiczne wobec Unii Europejskiej” to temat następnej konferencji, która staraniem Polskiego Związku Bibliotek odbyła się we wrześniu 2001 r., a materiały pokonferencyjne zostały opublikowane [4]. O przebiegu

obu tych spotkań związanych z Unią Europejską informowała *Kronika krajowa* („Prz. Bibl.” 2002 z. 1/2 s. 156; 2001 z. 3 s. 291).

Równie aktualnym tematem okazała się działalność bibliotek akademickich, ich stan potrzeby i rola usług; zagadnieniom tym poświęcono kilka konferencji. Trzy biblioteki główne – Uniwersytetu Śląskiego (Katowice), Akademii Ekonomicznej w Katowicach oraz Uniwersytetu Opolskiego utworzyły Górnośląskie Konsorcjum w celu zmodernizowania działalności informacyjnej. Ukazały się materiały II konferencji owego Konsorcjum, która odbyła się w kwietniu 1999 r., a jej temat to: „Elektroniczna biblioteka dzisiaj. Efektywne wykorzystanie baz CD-ROM w sieciach komputerowych” [5]. Referaty prezentują doświadczenia w zakresie sieciowego udostępniania baz danych na dyskach optycznych.

Z okazji 50-lecia działalności Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego zorganizowano konferencję nt. „Unowocześnianie organizacji i metod pracy bibliotek w świetle zmieniających się potrzeb czytelników” [6]. Opublikowane materiały zawierają kilkanaście prac – część dotyczy sytuacji bibliotek uniwersyteckich – w Opolu (Wanda Matwiejczuk), Poznaniu (Artur Jazdon), Warszawie (Henryk Hollender, Teresa Łapacz) i Wrocławiu (Andrzej Ładomirski).

Jubileusz 50-lecia obchodziła również Akademia Techniczno-Rolnicza w Bydgoszczy i Biblioteka uczelni. W maju 2002 r. zorganizowano z tej okazji konferencję: „Udział bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce : potencjał, możliwości, potrzeby”. W opublikowanych materiałach [7] znajdują się prace, których tytuły opatrzone są znakiem zapytania, np. Henryk Hollender: *Proces dydaktyczny i badania naukowe: hop, hop, czy ktoś czeka na wsparcie?* (s. 55-62); Błażej Feret, Piotr Szepliński: *Biblioteka i Centrum Komputerowe – czy te „dwa światy” mogą współpracować?* (s. 56-72); Mirosław Górny: *Czy społeczeństwo informacyjne w Polsce będzie potrzebowało bibliotek naukowych?* (s. 109-117). Referaty te budzą w czytelnikach zrozumiałe zainteresowanie. Nadmienić wypada, że notatka o tej konferencji zamieszczona była w *Kronice krajowej* („Prz. Bibl.” 2002 z. 1/2 s. 155).

Dużą aktywność zawodową wykazują biblioteki niepaństwowych szkół wyższych. Czwartą już konferencję zorganizowała Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji TWP we Wrocławiu wraz z Sekcją Bibliotek Niepaństwowych Szkół Wyższych działającą przy Zarządzie Głównym SBP. Spotkanie nt. „Marketing i jakość usług bibliotek akademickich” [8] odbyło się w dn. 9-11.05.2002 r. we Wrocławiu. Warto zaznaczyć, że wydrukowane wystąpienia prelegentów czekały już na uczestników konferencji; niektóre referaty dotyczyły działalności konkretnych bibliotek, inne miały charakter ogólny, np. *Personel biblioteczny a tworzenie usług wysokiej jakości. Metody zwiększania efektywności personelu małej biblioteki uczelnianej* (Beata Antczak); *„Praca na froncie” jako droga do tworzenia wizerunku biblioteki* (Anna Andrejów-Kubów, Małgorzata Podgórska); *Czytelnik w nowoczesnej bibliotece czyli marketing usług bibliotecznych* (Hanna Kalinowska); *Wizerunek biblioteki szkoły wyższej w jej bezpośrednim otoczeniu* (Stefan Kubów).

I jeszcze jeden jubileusz – 100-lecie istnienia gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. W jego murach funkcjonowała początkowo niemiecka

Biblioteka Cesarza Wilhelma, a od 1918 r. Biblioteka Uniwersytecka. Jubileusz ten uczczono ogólnopolską konferencją w dn. 13-15.11.2002 r.; jej tematem był „*Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych*” [9]. Materiały konferencyjne – teksty referatów – rozesłane zostały wcześniej, a dotyczyły one najważniejszych problemów związanych z działalnością bibliotek szkół wyższych – ich organizacji i normalizacji działalności biblioteczno-informacyjnej, komputeryzacji, zbiorów specjalnych, pracy naukowej i dydaktycznej, współpracy bibliotek, głównych tendencji w budownictwie, a zamykał te rozważania referat Henryka Hollendra o wiele mówiącym tytule: *Te nieprzewidywalne biblioteki akademickie*.

Materiały pokonferencyjne publikowane są również w serii *Propozycje i Materiały* wydawanej przez SBP. Ostatnio ukazały się następujące tomy tego wydawnictwa: *Obsługa informacyjna w bibliotekach warszawskich* [10], *Biblioteka otwarta dla czytelników niepełnosprawnych* [11] oraz *Wypożyczenia międzybiblioteczne. Stan i perspektywy* [12]. W *Kronice krajowej* („Prz. Bibl.” 2002 z. 1/2 s. 156, 158, 159) znaleźć można informacje o tych konferencjach, ograniczam się zatem tylko do zasygnalizowania druku materiałów.

W listopadzie 2001 r. odbyło się II Forum Naukowej Informacji Wojskowej poświęcone działalności resortowego systemu informacji naukowej w dobie społeczeństwa informacyjnego. Materiały z tego spotkania zostały niedawno opublikowane przez Centralny Ośrodek Naukowej Informacji Wojskowej [13]. Część pierwsza konferencji poświęcona była użytkowaniu baz danych w resortowym systemie informacji, tematyka części drugiej dotyczyła środowiska wojskowego w społeczeństwie informacyjnym.

Problemy nurtujące bibliotekarzy zajmujących się dokumentami życia społecznego gromadzonymi w bibliotekach znalazły swój wyraz na konferencji zorganizowanej przez Wojewódzką i Miejską Bibliotekę Publiczną we Wrocławiu przy współudziale ZG SBP. Informacja o tym spotkaniu została podana w *Kronice krajowej* („Prz. Bibl.” 2001 z. 3 s. 292). Materiały z konferencji opublikowano w 2002 r. [14].

Na temat dokumentów życia społecznego ukazało się również obszerne opracowanie pióra Anety Firlej-Buzon [15], która we wstępie pisze: „O wyborze tematu tej książki zdecydował brak w Polsce literatury podejmującej całość zagadnień teoretyczno-praktycznych związanych z niekonwencjonalnymi materiałami bibliotecznymi” (s. 7). „Celem pracy jest zebranie, przegląd oraz uporządkowanie dotychczasowych ustaleń (...) odpowiedź na pytania: czy druki ulotne są niezbędne i przydatne w zbiorach bibliotecznych, czy skuteczne są działania bibliotek w odniesieniu do opisywanego zagadnienia oraz kto korzysta ze zgromadzonych do tej pory zbiorów dokumentów życia społecznego” (12). Aneks zawiera: *Rodzaje dokumentów życia społecznego gromadzone w polskich bibliotekach*; *Schemat klasyfikacji bibliografii regionalnej*; *Schemat klasyfikacji Ossolineum*; *Format allegro for the John Johnson Collection of Printed Ephemera* (z Biblioteki Bodlejańskiej).

O dokumentach nieksiążkowych pisał również Dariusz Grygrowski [16]. We Wstępie Autor informuje: „praca otrzymała tytuł ogólny, mimo że nie poświęciłem uwagi całemu spektrum dokumentów nieksiążkowych, a jedynie tej grupie, której potencjał informacyjny jest największy. Są to dokumenty,

z których korzystanie wymaga urządzeń odczytujących. Najbliższymi im określeniami są więc pojęcia: dokumenty audiowizualne, dokumenty elektroniczne i multimedia” (s. 21).

Refleksje na temat bibliotekarstwa snuje Jacek Wojciechowski w książce *Idee i rzeczywistość* [17]. „Liczne są zatem rozdroża współczesnego, szeroko pojmowanego bibliotekarstwa. Ten swoisty chaos utrudnia lub wręcz uniemożliwia produktywną refleksję teoretyczną i rozwiązania praktyczne. Potrzebna jest więc, klamra, zespalaająca różne koncepcje i wątki myślowe w całość. Intencją moich rozważań jest m.in. uświadomienie tej potrzeby” – pisze Autor (s. 15).

Ukazały się ostatnio 2 publikacje informujące o zasobach Biblioteki Śląskiej. Droga Lwów – Katowice to po II wojnie światowej trasa ludzi i książek; wpłynęły wówczas do zbiorów biblioteki lwowskie i kresowe księgozbiory Ludwika Bernackiego, Oswalda Balzera, Józefa Brodowicza [18].

Publicysta i pisarz polityczny, Kazimierz Smogorzewski (1896-1992) ofiarował Bibliotece Śląskiej kilkutysięczny księgozbiór, którego katalog opracowały Barbara Zgryzek i Joanna Pracka [19]. Warto nadmienić, że publikacja ta zawiera 52 karykatury autorstwa Ralpa Sallona przedstawiające wybitnych polityków i mężów stanu krajów alianckich z okresu II wojny światowej.

W tym miejscu zasygnalizować również trzeba tom 5 wydawnictwa *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w.* pod redakcją Jerzego Jarowieckiego [20].

Ukazało się polskie tłumaczenie wytycznych IFLA/UNESCO dotyczących działalności bibliotek publicznych [21]. Jak pisze redaktor tej publikacji, Małgorzata Kisilowska: „powinny powstać (...) konkretne standardy określające minima konieczne do spełnienia w dobie cywilizacji informacyjnej, zbudowane na podstawie doskonałej znajomości potrzeb polskiego społeczeństwa” (s. 12).

Reforma systemu kształcenia w Polsce jest wyzwaniem dla bibliotek szkolnych. Adresatami publikacji *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym* [22] są przede wszystkim bibliotekarze szkolni. W 11 rozdziałach zawarto rozważania na temat etyki zawodu bibliotekarza szkolnego, podręczników szkolnych, edukacji czytelniczej i medialnej, metodyki pracy bibliotekarza szkolnego. Autorami poszczególnych rozdziałów są: Dorota Grabowska, Dariusz Grygowski, Jerzy Franke, Małgorzata Kisilowska, Joanna Papuzińska, Wojciech J. Podgórski, Anna Radziejowska-Hilchen, Michał Zajac i Elżbieta Barbara Zybert.

Wynikiem wieloletnich badań nad historią książki w Królestwie Polskim prowadzonych przez Elżbietę Słodkowską jest rozprawa *Produkcja i rozpowszechnianie wydawnictw w Królestwie Polskim 1815-1830* [23], składająca się z następujących rozdziałów: 1. *Sytuacja książki polskiej na przełomie XVIII i XIX wieku*; 2. *Kontrola oraz stymulowanie działalności wydawniczej i księgarskiej w Królestwie Polskim*; 3. *Wydawcy nieprofesjonalni*; 4. *Wydawcy profesjonalni*; 5. *Baza materiałowa i techniczna oraz wielkość produkcji wydawniczej*; 6. *Księgarstwo*; 7. *Pozaksięgarskie drogi rozprowadzania publikacji*; 8. *Kilka uwag o drukarzach i księgarzach jako grupach zawodowych*. Obszerny aneks przedstawia firmy wydawnicze, księgarnie i drukarnie (s. 187-257).

Ostatnią publikacją zmarłego w 2002 r. Konrada Zawadzkiego, wybitnego znawcy polskiego czasopiśmiennictwa, jest studium prasoznawcze *Początki prasy polskiej. Gazety ulotne i seryjne XVI-XVIII wieku* [24]. Autor omawia ok. 650 gazet, które ukazały się w l. 1514-1728 na terenie Polski, a także ich przekłady na języki obce. Materiały zostały zgrupowane w 3 działach: *Gazety ulotne*, *Gazety seryjne*, *Teksty źródłowe*. Autorka dzieła o klasyfikacji – Barbara Sosińska-Kalata – tak scharakteryzowała we Wstępie cel swojej pracy [25]: „... podjęłam (...) próbę nowego, komparatywnego spojrzenia na ewolucję klasyfikacji (...). Celem tej porównawczej analizy dziejów klasyfikacji wiedzy i nauki oraz piśmiennictwa jest przede wszystkim prześledzenie zachodzących między nimi interakcji”.

Nowelizacji ustawy o prawie autorskim z 1994 r. domaga się Andrzej Chrzanowski w pracy *Reprografia. Legislacja i praktyka* [26], przedstawiając prawne i praktyczne aspekty wynikające z masowego wykonywania odbitek kserograficznych książek i artykułów z czasopism.

W serii *Formaty, Kartoteki* ukazała się kolejna instrukcja stosowania formatu MARC 21 opisu dokumentów specjalnych, tym razem chodzi o dokumenty dźwiękowe. Instrukcję opracowali Andrzej Drożdż i Marek Stachyra [27].

WYKAZ OMÓWIONYCH PUBLIKACJI

1. Adam Ł y s a k o w s k i: *Mój pamiętnik 1911-1919*. Fragmenty. Wybr. i do dr. przygot. Maria D e m b o w s k a. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 79 s., il.
2. Adam Ł y s a k o w s k i: *Katalog przedmiotowy*. Cz. 1, *Teoria*. Wyd. 2. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 199 s. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 58.
3. *Polskie bibliotekarstwo w perspektywie wejścia do Unii Europejskiej*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji towarzyszącej Krajowemu Zjazdowi Delegatów SBP, Warszawa – Miedzeszyn, 8-9 czerwca 2001 r. Red. Mieczysław S z y s z k o. Warszawa: Wydaw. SBP 2001, 123 s. Propozycje i Materiały, 48.
4. *Biblioteki publiczne wobec Unii Europejskiej*. Materiały pokonferencyjne. Przysiek, Chełmża, 17-19 września 2001 r. Oprac. red. Jan K r a j e w s k i, Dorota S a w i c k a. Toruń: A. Marszałek 2002, 129 s.
5. *Elektroniczna biblioteka dzisiaj*. Efektywne wykorzystanie baz CD-ROM w sieciach komputerowych. Materiały II Konferencji Górnośląskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych, Katowice – Opole, 21-23 kwietnia 1999 r. Pod red. Barbary Z a j ą c z k o w s k i e j. Katowice: Wydaw. Uczelniane Akad. Ekon. 2000, 241 s.
6. *Unowocześnianie organizacji i metod pracy bibliotek w świetle zmieniających się potrzeb czytelników*. Materiały z konferencji (Opole, 8 listopada 2001). Red. Władysław H e n d z e l, Wanda M a t w i e j c z u k. Opole: Wydaw. Uniw. Opolskiego 2002, 126 s.
7. *Udział bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce – potencjał, możliwości, potrzeby*. Materiały z konferencji naukowej z okazji 50-lecia Akademii Techniczno-Rolniczej im. Jana i Jędrzeja

Śniadeckich, Bydgoszcz – Klonowo, 15-17 V 2002. Oprac. red. Lidia Derfert-Wolf. Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane Akad. Tech.-Rol. 2002, 223 s.

8. *Marketing i jakość usług bibliotek akademickich*. Pod red. Stefana Kubowa. Ogólnopolska IV Konferencja Bibliotek Niepublicznych Szkół Wyższych, Wrocław, 9-11 maja 2002 roku. Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji TWP 2002, 146 s.

9. *Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Poznań, 13-15.11.2002. Red. Artur Jazdon, Aldona Chachlikowska. Poznań: Bibl. Uniw. 2002, 216 s., tabl.

10. *Obsługa informacyjna w bibliotekach warszawskich*. Materiały z konferencji: „Problemy obsługi informacyjnej w bibliotekach warszawskich”, Warszawa, Biblioteka Narodowa, 9 V 2001 r. Oprac. red. Jolanta Kosim, Halina Fedyna. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 115 s. Propozycje i Materiały, 49.

11. *Biblioteka otwarta dla czytelników niepełnosprawnych*. Materiały z konferencji, Grudziądz 2001 – Warszawa 2002. Oprac. red. Ewa Stachowska-Musiał, Franciszek Czajkowski. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 128 s., il. Propozycje i Materiały, 50.

12. *Wypożyczenia międzybiblioteczne*. Stan i perspektywy. Red. Janusz Nowicki. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 65 s. Propozycje i Materiały, 52.

13. *Działalność resortowego systemu informacji naukowej w dobie społeczeństwa informacyjnego*. Materiały II Forum Naukowej Informacji Wojskowej, 20-21 listopada 2001. Warszawa: Centr. Ośr. Nauk. Inf. Wojsk. 2002, 132 s., il.

14. *Dokumenty życia społecznego w bibliotece*. Materiały konferencyjne, Osola 2001. Wrocław: WMBP 2001, 83 s.

15. Aneta Firlej-Buzon: *Dokumenty życia społecznego w teorii i praktyce bibliotekarskiej w Polsce*. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 205 s. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 53.

16. Dariusz Grygrowski: *Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece*. Warszawa: Wydaw. SBP 2001, 222 s. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 46.

17. Jacek Wojciechowski: *Idee i rzeczywistość*. Bibliotekarstwo pragmatyczne. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 153 s. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 54.

18. Barbara Maresz: *Ze Lwowa do Katowic*. Przedwojenne księgozbiory lwowskie i kresowe w Bibliotece Śląskiej. Katowice: Bibl. Śląska 2002, 335 s., il. Folia Scientica Bibliothecae Silesianae, vol. 4.

19. Barbara Zgryzek, Joanna Pracka: *Księgozbiór Kazimierza Smogorzewskiego w zbiorach Biblioteki Śląskiej*. Katalog. T. 1-2. Katowice: Bibl. Śląska 2002, 210+203 s., il.

20. *Kraków – Lwów*. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w. T. 5. Pod red. Jerzego Jarowieckiego. Kraków: Wydaw. Nauk. Akad. Pedag. 2001, 755 s. Prace Monograficzne, nr 317.

21. *Działalność bibliotek publicznych*. Wytyczne IFLA/UNESCO. Tł. Małgorzata Kisilowska, Jadwiga Woźniak, Elżbieta B. Zyburt. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 115 s. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 55.

22. *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Pr. zbior. pod red. Elżbiety Barbary Zyburt. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 245 s. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 49.

23. Elżbieta Słodkowska: *Produkcja i rozpowszechnianie wydawnictw w Królestwie Polskim 1815-1830*. Warszawa: Bibl. Nar. 2002, 290 s.
24. Konrad Zawadzki: *Początki prasy polskiej. Gazety ulotne i seryjne XVI-XVIII wieku*. Warszawa: Bibl. Nar. 2002, 440 s., il.
25. Barbara Sosńska-Kalata: *Klasyfikacja. Struktury organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych*. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 261 s. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 52.
26. Andrzej Chrzanowski: *Reprografia. Legislacja i praktyka*. Warszawa: Bibl. Analiz 2002, 53 s. Biblioteka z Paragrafem, t. 1.
27. Andrzej Drożdż, Marek Stachyra: *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu dźwiękowego*. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 207 s. Formaty, Kartoteki, 11.

Hanna Zasadowa

Praca wpłynęła do redakcji 11 listopada 2002 r.

JADWIGA MAJEWSKA-TRONOWICZ
(1931-2002)

Dnia 5.07.2002 r. pożegnaliśmy z żalem Jadwigę Majewską-Tronowicz – dla bliskich Wisię – osobę zasłużoną w dziedzinie bibliotekarstwa i bibliografii, współtwórczynię i kontynuatorkę *Polskiej Bibliografii Naukowszawstwa*, założycielkę Ośrodka Informacji i Dokumentacji Centrum Sztuki Współczesnej w Zamku Ujazdowskim w Warszawie i pierwszych baz danych dotyczących współczesnej sztuki polskiej.

Niezwykle oddana swojej pracy, skromna, a przy tym obdarzona rzadko spotykaną wrażliwością, miała w sobie szlachetność uczuć zjednującą Jej grono oddanych przyjaciół.

Urodziła się 4.09.1931 r. w Zaklikowie w województwie podkarpackim. Absolwentka tamtejszego liceum podjęła studia historyczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, skąd po 3 latach nauki przeniosła się na Uniwersytet

Jagielloński, na którym – po następnych 2 latach – uzyskała stopień magistra historii.

Pierwszą pracę w zawodzie bibliotekarskim rozpoczęła w listopadzie 1959 roku, następnie przeszła do Biblioteki PAN w Warszawie, gdzie pracowała od lipca 1961 r. do października 1985 r. (od 1974 r. na stanowisku kierownika Działu Informacji Naukowej). Tu niemal od początku uczestniczyła w pracach bibliograficznych, opracowując, a od 1973 r. także redagując, kolejne tomy *Bibliografii Naukoznawstwa i Technoznawstwa*. Brała również udział w opracowywaniu *Bibliografii Historii Nauki i Techniki* (wkładki do *Kwartalnika Historii Nauki i Techniki*) oraz bibliografii zawartości *Nauki Polskiej 1953-1978*. Opracowała 2 informatory o Bibliotece PAN w Warszawie.

Jej dorobek naukowy w dziedzinie naukoznawstwa i bibliografii, w tym artykuły publikowane w *Przeglądzie Bibliotecznym*, *Zagadnieniach Naukoznawstwa*, zestawiała i omówiła Marta Skalska-Zlat w swej pracy *Bibliografia w Polsce 1945-1996* (Wrocław 2002).

Wiedzę i doświadczenie zdobyte drogą stałych kontaktów zawodowych spożytkowała później ze znakomitą rezultatem w nowym miejscu pracy. Od 1985 r. związała się z Centrum Sztuki Współczesnej, wygrywając konkurs na stanowisko kierownika tworzonego właśnie Ośrodka Informacji i Dokumentacji, jedynej w Polsce placówki, której celem miała być budowa zbiorów informacji o polskiej sztuce współczesnej w kraju i za granicą. Tam też tworzyła pierwsze bazy danych dotyczące twórców, dzieł, ugrupowań artystycznych i instytucji, by po latach zdobytych doświadczeń pracować jako konsultant nad zmodernizowaną wersją podstawowej bazy. Współtworzyła kartotekę haseł do słownika sztuki współczesnej, który jednak dotąd nie ukazał się drukiem.

Pamiętamy Wisię jako osobę o naturze refleksyjnej, obdarzoną siłą ducha, niezależną w sądach i wyborach, zwolenniczkę życia zgodnego z naturą, oddaną matkę. Wyrazem Jej dużej wrażliwości są wiersze, które pisała „od zawsze”. Ujawnienie drzemiącego w Niej talentu nastąpiło w czasie rozłąki z synem, który przebywał za granicą. Wtedy narodziła się Jej poezja, w której znalazła ujście dla swej macierzyńskiej tęsknoty. W wierszach swych dawała też wyraz nurtującym Ją problemom: samotności, zagrożeniom cywilizacyjnym, niezatartym śladom przeżyć wojennych. Odsłoniła swą wrażliwość na piękno przyrody rekompensujące w jakiejś mierze grozę życia. Jeden z Jej wierszy wydrukował nieistniejący już dziś miesięcznik literacko-artystyczny *Grizlly*. Staramy się, by całość Jej dorobku poetyckiego ukazała się nakładem przyjaciół.

Choroba ujawniła się nagle i okazała się nieubłagana, niwecząc wszelkie Jej plany. Wyrażamy głęboki żal po stracie Koleżanki, pełni uznania dla Jej dorobku zawodowego i pozostajemy pod silnym wrażeniem Jej osobowości.

Irena Gorczyńska

Praca wpłynęła do redakcji 25 października 2002 r.

KONRAD ZAWADZKI
(1912-2002)

W dniu 9.07.2002 r. pożegnaliśmy na Cmentarzu Komunalnym na Powązkach prof. dra hab. Konrada Zawadzkiego, znakomitego varsavianistę, cenionego bibliografa prasy warszawskiej, kierownika Działu Bibliografii Czasopism Warszawskich w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy.

Konrad Zawadzki urodził się w Warszawie 30.06.1912 r. Po ukończeniu w 1930 r. gimnazjum im. M. Reja podjął studia ekonomiczne w Institut Supérieur de Commerce w Antwerpii, a po powrocie do kraju w 1932 r. studiował w Szkole Nauk Politycznych w Warszawie na Wydziale Konsularno-Dyplomatycznym oraz na Wydziale Prawa UW, uzyskując w 1936 r. dyplom magistra prawa.

Pracę zawodową rozpoczął w 1936 r. w kancelarii notarialnej Jerzego Pomykalskiego w Warszawie. W okresie okupacji pracował jako robotnik fizyczny.

W dniu 9.03.1945 r., po powrocie do Warszawy, którą opuścił po upadku powstania warszawskiego, pracował w Polskim Radiu jako sekretarz generalny do 1951 r. W latach 1952-1958 był radcą prawnym Państwowego Instytutu Sztuki. Od 15.03.1958 r. objął kierownictwo Biblioteki Archiwum Państwowego m.st. Warszawy. W okresie od 15.09.1960 r. do przejścia na emeryturę, tj. do lipca 1983 r. pracował w Bibliotece Narodowej, pełniąc funkcję kierownika Zakładu Zbiorów Mikrofilmowych, gdzie podjął akcję scalania na taśmie mikrofilmowej rozproszonych po wielu bibliotekach i archiwach czasopism polskich.

W 1971 r. uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych, a w 1977 r. Rada Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego na podstawie oceny ogólnego dorobku naukowego i przedłożonej rozprawy habilitacyjnej nt. *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI-XVIII w.* nadała Mu stopień

doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie dziejów książki i prasy. W 1979 r. powołany został przez Ministra Kultury i Sztuki na stanowisko docenta.

Z Biblioteką Publiczną m.st. Warszawy K. Zawadzki związał się już po przejściu na emeryturę 15.10.1983 r. Zorganizował od podstaw Dział Bibliografii Czasopism Warszawskich, którego pracą kierował niemal do końca swoich dni. Pod Jego kierunkiem Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy rozpoczęła gromadzenie i opracowywanie materiałów do przewidzianej na 5 tomów *Bibliografii czasopism warszawskich za lata 1579-1981*, dzieła stanowiącego cenne źródło informacji dla bibliotekoznawców, historyków, varsavianistów, a także uczącej się młodzieży. Szczęśliwie dla Biblioteki złożyło się, że tej ogromnej pracy podjął się wybitny znawca przedmiotu. Wieloletnie, niekiedy bardzo uciążliwe prace całego zespołu pod kierunkiem K. Zawadzkiego związane z penetracją zbiorów w wielu bibliotekach warszawskich i innych miast w poszukiwaniu czasopism przyniosły w efekcie 3 tomy bibliografii. Za opracowanie 2 tomów Zarząd m.st. Warszawy wyróżnił K. Zawadzkiego Dyplomem Honorowym. Za ostatnio wydany 3. tom bibliografii Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich przyznało K. Zawadzkiemu Nagrodę Naukową im. Adama Łysakowskiego.

Także z inicjatywy K. Zawadzkiego Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy podjęła się od 1990 r. organizowania corocznie sesji varsavianistycznych. To K. Zawadzki podpowiadał tematy sesji, wyszukiwał autorów referatów. Sam wielokrotnie wygłaszał referaty lub przewodniczył obradom.

Podziwialiśmy Jego rozległą wiedzę, niezawodną pamięć i talent oratorski. Podziwialiśmy Jego aktywność twórczą i wyjątkową pracowitość, dzięki której powstawały znaczące dla środowiska publikacje.

Konrad Zawadzki jest autorem ponad 100 prac naukowych, w tym wielu artykułów publikowanych w czasopismach naukowych i popularnonaukowych. Jego prace naukowe były recenzowane m. in. w *Kwartalniku Historycznym*, *Kwartalniku Historii Prasy*, *Przeglądzie Bibliotecznym*, *Roczniku Warszawskim*, a także cytowane w publikacjach naukowych.

Wygłosił wiele referatów i odczytów, głównie z zakresu historii dawnej prasy, na organizowanych przez biblioteki naukowe konferencjach m.in. w Gdańsku, Katowicach, Lublinie, Łodzi, Warszawie.

Był przez wiele lat (1960-1990) sekretarzem redakcji *Rocznika Warszawskiego*, a od 1991 r. członkiem trzyosobowego Komitetu Redakcyjnego tego naukowego czasopisma.

Był aktywnym członkiem: Towarzystwa Popierania i Krzewienia Nauk, Stowarzyszenia Autorów „ZAIKS”, Towarzystwa Przyjaciół Warszawy, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Rady Naukowej Archiwum Państwowego m.st. Warszawy.

W uznaniu dorobku naukowego Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej nadał K. Zawadzkiemu w 1996 r. tytuł profesora nauk humanistycznych.

Po śmierci żony Janiny (13.09.2001 r.) prof. K. Zawadzki stracił chęć do życia, myślał już tylko o pracach, które pragnął jej pamięci dedykować. Bardzo intensywnie pracował nad „Początkami prasy polskiej”. Pracę przerwał dwumiesięczny pobyt w szpitalu, a następnie długotrwała choroba. Zdołał ukończyć i wydać ostatnią pracę, którą podjął z myślą o żonie. Są to *Dedykacje dla*

Janiny i Konrada Zawadzkich z pięknym wstępem Juliusza Wiktora Gomulickiego. Nie zdążył już doprowadzić do końca rozpoczętego katalogu własnego księgozbioru, ani zrealizować innych prac, które miał w zamyśle.

Odejście profesora K. Zawadzkiego to dla Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy niepowetowana strata. Straciliśmy wybitnego specjalistę i oddanego sprawom Biblioteki wspaniałego Człowieka, który patronował wszystkim przedsięwzięciom podnoszącym rangę Biblioteki jako placówki naukowej. Był redaktorem serii *Sesje Varsavianistyczne* (wydawnictwa Biblioteki), członkiem Rady Naukowej Biblioteki, cieszył się powszechnym szacunkiem i autorytetem. Za swoje zasługi z okazji Jubileuszu 90-lecia Biblioteki w 1997 r. został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Jako jeden z pierwszych został uhonorowany Medalem 400-lecia Stołeczności Warszawy.

Mnie osobiście będzie bardzo brakowało Jego życiowej mądrości i doświadczenia, a także częstych i długich rozmów na różne tematy, nie tylko zawodowe. Mogłam zawsze liczyć na Jego życzliwość i pomoc. Nie było nam dane, tak jak planowaliśmy, zorganizowanie jubileuszu 90-lecia urodzin profesora Konrada Zawadzkiego.

Zmarł 3.07.2002 r. Jego działalność zapisała się na trwałe w dziejach Biblioteki i życiu kulturalnym Warszawy.

Janina Jagielska

Praca wpłynęła do redakcji 16 lipca 2002 r.

KONRAD ZAWADZKI W BIBLIOTECIE NARODOWEJ (1960-1983)

W Bibliotece Narodowej Konrad Zawadzki pracował w l. 1960-1983, od 1961 r. kierował programem zabezpieczania i ochrony najcenniejszych zbiorów bibliotecznych. Straty, jakie poniosły polskie biblioteki w czasie II wojny światowej, spowodowały uruchomienie w 1950 r. w BN Stacji Mikrofilmowej – placówki, której zadaniem stało się zabezpieczenie na mikrofilmie najwartościowszych polskich zbiorów bibliotecznych. Program uwzględniał zbiory BN, bibliotek uniwersyteckich, Polskiej Akademii Nauk, towarzystw naukowych, bibliotek publicznych, kościelnych, a także cenne zbiory prywatne. Obejmując kierownictwo po 10 latach działania tej placówki, K. Zawadzki mógł zaproponować zmiany organizacyjne Stacji Mikrofilmowej. Wtedy to podzielono ją na część biblioteczną, która z czasem przyjęła nazwę Zakładu Zbiorów Mikrofilmowych (1971 r.); do jej zadań należało typowanie i opracowywanie materiałów do mikrofilmowania oraz gromadzenie i udostępnianie mikrofilmów. Część związana z techniką wykonywania mikrofilmów przyjęła z czasem nazwę Zakładu Reprografii. Wówczas też sformułowano zasady i kierunki działań zabezpieczających. Zamyśłem K. Zawadzkiego było zabezpieczanie zbiorów bibliotecznych w sposób planowy. Stało się to możliwe poprzez przejęcie odpowiedzialności za dobór materiałów do mikrofilmowania oraz opracowanie ich przez BN. Wprowadzenie takiego rozwiązania pozwoliło zgromadzić w ciągu 20 lat najcenniejsze materiały biblioteczne z blisko 150 bibliotek polskich.

Mikrofilmowanie w Bibliotece Narodowej zaczęło się, oczywiście, od najrzadszych i najwartościowszych zbiorów, czyli zbiorów specjalnych. Z chwilą objęcia przez K. Zawadzkiego kierownictwa nad programem zabezpieczania zbiorów rozpoczęto – postulowaną od momentu powstania Stacji Mikrofilmowej – akcję mikrofilmowania prasy polskiej. Było to zadanie dużo bardziej skomplikowane. Czasopisma to część zbiorów bibliotecznych, która została najbardziej zdekompletowana nie tylko na skutek działań wojennych, ale również czas okazał się ich bezlitosnym wrogiem. Autodestrukcja materiałów drukowanych od połowy XIX w., czyli problem „kwaśnego papieru”, dotknęła głównie czasopisma, a wśród nich gazety. Należy też pamiętać, że czasopisma to najczęściej udostępniane materiały biblioteczne.

Rozpoczęte w 1962 r. mikrofilmowanie czasopism polskich wniosło wiele nowych problemów do pracy Zakładu. Decyzja przekazywania do mikrofilmowania tylko skompletowanych roczników danego czasopisma wymagała od zespołu odnalezienia wszystkich egzemplarzy danego wydawnictwa w bibliotekach polskich, sprowadzenia potrzebnych egzemplarzy do BN i stworzenia idealnego, nieistniejącego w rzeczywistości, rocznika przed przekazaniem go do mikrofilmowania. Pracę utrudniał brak bibliografii; centralny katalog czasopism polskich nie podawał stanu zasobu danego czasopisma.

Ogromną zasługą K. Zawadzkiego było utrzymanie zasady kompletowania roczników i w efekcie całości wydawnictwa, niezależnie od trudności. Często, aby uzyskać kompletność rocznika, konieczne było wypożyczenie kilku egzemplarzy z terenu całego kraju. Rekord stanowiło sprowadzenie 17 egz. *Gazety Warszawskiej* dla skompletowania rocznika 1790. Brak zeszytu na mikrofilmie był równoznaczny z jego brakiem w zasobach czasopiśmienniczych bibliotek polskich. W ciągu 20 lat Zakład, którym kierował K. Zawadzki, scalał i przekazał do zabezpieczenia 1800 czasopism. Były to czasopisma najważniejsze z punktu widzenia historii i kultury polskiej oraz najczęściej poszukiwane przez czytelników. Zbiór otwierał mikrofilm *Merkuriusza Polskiego* z 1661 r. Zmikrofilmowano niemal wszystkie czasopisma polskie wydane przed 1831 r., zabezpieczono ponad 30 wydawnictw ciągłych związanych z Wielką Emigracją. Włączono do zbiorów mikrofilmowych *Gazetę Warszawską* (1774-1934) i *Kurier Warszawski* (1821-1939) oraz ważne, ukazujące się w ciągu kilkudziesięciu lat dzienniki regionalne.

Pracując w BN, K. Zawadzki wyszukiwał w bibliotekach i w zbiorach prywatnych pozycje nie odnotowane w żadnej bibliografii. Poszukiwania dotyczyły zarówno wydawnictw zwartych jak i czasopism. Dzięki tym poszukiwaniom zbiory BN wzbogaciły się o ponad 2000 starych druków nieznanymi *Bibliografii Polskiej* Karola Estreichera. Także w mikrofilmach prasy konspiracyjnej z l. 1939-1945 na 350 pozycji można było znaleźć 38 nie odnotowanych w *Centralnym katalogu polskiej prasy konspiracyjnej 1939-1945* Lucjana Dobroszyckiego (Warszawa 1962).

Dzięki poszukiwawczej pasji K. Zawadzkiego powstał także wspaniały zbiór mikrofilmów 1586 druków ulotnych polskich i Polski dotyczących z bibliotek polskich i zagranicznych. Zbiór ten otwiera mikrofilm Nowin z 1557 r. – pierwszego druku w języku polskim o charakterze prasowym – z oryginału przechowywanego w Bodleian Library w Oksfordzie. Druki te opisał K. Zawadzki w trzytomowej bibliografii: *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące*

XVI-XVIII wieku. (Warszawa 1977-1990). Po latach wrócił do tej problematyki. Jeszcze w tym roku ukaże się wydana przez BN Jego monografia „Początki prasy polskiej. Gazety ulotne i gazety seryjne. XVII-XVIII w.”. Niestety, nie zdążył już zrobić korekty tej pracy.

Kierując programem zabezpieczania zbiorów bibliotecznych i gromadząc w BN mikrofilmy najcenniejszych zbiorów polskich, stał się K. Zawadzki ogromnym zwolennikiem wprowadzenia tej nowej formy do bibliotek. Dla K. Zawadzkiego jako bibliotekarza była to wspaniała możliwość uzupełniania zbiorów bibliotek. Konrad Zawadzki – badacz doceniał zwiększenie dostępności zbiorów, czy to poprzez zgromadzenie w jednym miejscu materiałów pochodzących ze 160 bibliotek polskich i zagranicznych, czy też poprzez wypożyczenie międzybiblioteczne.

Przez wszystkie lata pracy, a także po przejściu na emeryturę był propagatorem tworzenia w bibliotekach zbiorów mikrofilmowych. Działalność na rzecz upowszechnienia tej nowej formy zbiorów rozpoczął od utworzenia czytelnicy specjalistycznej (1967 r.) oraz upowszechniania mikrofilmów poprzez publikację serii wydawniczej *Katalog Mikrofilmów* w zmienionej formule. Rozpoczęto drukowanie katalogów tematycznych, poświęconych jednemu typowi dokumentów (poprzednie katalogi były rocznym rejestrem produkcji). W licznych publikacjach propagował ideę mikrofilmowania i równocześnie informował o postępach programu zabezpieczania zbiorów polskich w BN. Informacje te były tym bardziej ważne, że ustawa o bibliotekach z 1968 r. nakładała na BN obowiązek zabezpieczania zbiorów z całej Polski.

Mimo takiego zapisu K. Zawadzki zdawał sobie sprawę, że jedna biblioteka nie udźwignie ciężaru zabezpieczania zbiorów z całego kraju, szczególnie czasopism. W drugiej połowie lat 70. K. Zawadzki w imieniu BN rozpoczął przygotowania do rozszerzenia programu mikrofilmowania czasopism na inne biblioteki. W przygotowaniach tych pomogła Mu działalność w Komisji ds. Mikrofilmowania i Zabezpieczania Zbiorów przy ZG SBP, której był inicjatorem. W 1978 r. Komisja ta rozesłała do 231 bibliotek ankietę dotyczącą zabezpieczania zbiorów poprzez mikrofilmowanie z pytaniami o: organizację i zasady mikrofilmowania, liczbę mikrofilmów, stopień ich wykorzystania, warunki udostępniania, wyposażenie techniczne pracowni, rozmiar produkcji, plany na przyszłość. Efektem tej ankiety była próba zorganizowania w 1980 r. wspólnego mikrofilmowania czasopism przez trzy biblioteki: Bibliotekę Narodową, Bibliotekę Jagiellońską oraz Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. W ramach koordynacji każda z tych bibliotek miała przedstawić listę wydawnictw przewidzianych do zmikrofilmowania w l. 1981-1985. W Bibliotece Narodowej miał powstać centralny katalog mikroform obejmujący mikrofilmy i mikrofiszę. Miało to ułatwić prace przy zabezpieczaniu zbiorów poprzez uniknięcie wielokrotnego mikrofilmowania tych samych pozycji oraz stanowić pomoc dla czytelników w wyszukiwaniu interesujących ich materiałów. Niestety, projekt nie został zrealizowany.

Wiele postulatów, które zgłaszał K. Zawadzki i próbował realizować w czasie swojej pracy w BN, doczekało się pełniejszej realizacji już po Jego odejściu na emeryturę, w latach 90. po przeniesieniu Zakładów Zbiorów Mikrofilmowych i Reprografii do nowego budynku BN. W większym stopniu zabezpiecza się druki nowsze mikrofilmowane od 1978 r., rozpoczęto postulowane przez

K. Zawadzkiego mikrofilmowanie dokumentów życia społecznego. Także postulat mikrofilmowania zagranicznych zbiorów polskich doczekał się realizacji. W latach 90. pracownicy BN zmikrofilmowali najcenniejsze rękopisy (autografy, korespondencje) w Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu oraz katalog biblioteki króla Stanisława Augusta Poniatowskiego J. Ch. Albertrandiego przechowywany w Bibliotece Narodowej Ukrainy.

Można było też rozpocząć na większą skalę ochronę negatywów, wykonując dodatkowe kopie zabezpieczające oraz na użytek czytelników. Wartość zbioru tworzonego w BN w ciągu 50 lat, któremu ponad 20 lat życia poświęcił K. Zawadzki, została wysoko oceniona. Zbiory mikrofilmowe BN zostały włączone do narodowego zasobu bibliotecznego.

Irena Łoś-Stembrowicz

Praca wpłynęła do redakcji 7 października 2002 r.

KRONIKA KRAJOWA I ZAGRANICZNA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2002 z. 3
PL ISSN 0033-202X

KRONIKA KRAJOWA

PROBLEMY TERMINOLOGICZNE

W dniu 21.10.2002 r. w Bibliotece PAN w Warszawie odbyła się konferencja „Harmonizacja terminologii w nauce o bibliotece i informacji w perspektywie społeczeństwa informacyjnego”. Organizatorami spotkania były: Sekcja Informacji i Komunikacji Naukowej Komitetu Naukoznawstwa PAN, Biblioteka PAN w Warszawie oraz SBP. Wygłoszono m.in. następujące referaty: Terminologia bibliotekoznawstwa i informacji naukowej a potrzeby społeczeństwa informacyjnego (Barbara Sordylowa); Polska terminologia informacji naukowej u progu nowego wieku. Próba oceny (Eugeniusz Ścibor); Terminologia w zakresie informacji i dokumentacji naukowej w świetle norm ISO (Alina Grochowska); Niektóre problemy terminologii we współczesnej nauce o bibliotece i informacji na przykładzie BABIN-u (Alina Nowińska); Wpływ nauki o organizacji i zarządzaniu na terminologię oraz badania w dziedzinie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (Ewa Głowacka); Rola terminologii w prezentacji wiedzy księgoznawczej (Krzysztof Migoń); Udział bibliometrii w badaniach nad kształtowaniem się terminologii dyscypliny (Marta Skalska-Zlat); Terminologia nauki o bibliotece wobec badań nad komunikacją społeczną (Maria Kocójowa). Przedstawiono także trzy komunikaty dotyczące prac nad słownikami terminologicznymi (Bożenna Bojar, Bogumił Karkowski, Andrzej Ziabicki, Teresa Głowacka). Dyskusję końcową prowadziła Wanda Pindłowa. „Przegląd Biblioteczny” zamierza opublikować materiały z konferencji w z. 4 za 2002 r.

DIGITALIZACJA ZBIORÓW BIBLIOTECZNYCH

W dniu 20.09.2002 r. BN i SBP zorganizowały seminarium poświęcone problematyce digitalizacji zbiorów bibliotecznych. Obrady toczyły się w sekcjach: 1. Organizacja procesu digitalizacji. Standardy; 2. Przegląd polskich i zagranicznych projektów digitalizacji; 3. Doświadczenia bibliotek polskich w zakresie digitalizacji zbiorów. W trakcie obrad przedstawiono m.in.: aspekty organizacyjne digitalizacji zbiorów (Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, BN); pro-

jekty norm dotyczące tego zagadnienia (Barbara Drewniewska-Idziak i Maria M. Michalska, BN); standardy cyfrowego zapisu obrazu i modele zarządzania archiwami dokumentów cyfrowych (Aleksander Radwański, Bibl. ZNiO oraz Ewa Krysiak, BN). Doświadczeniami swoimi podzieliły się biblioteki: BUW, BJ, BG AGH, a także Poznańska Fundacja Bibliotek Naukowych.

STAN I POTRZEBY POLSKICH BIBLIOTEK UCZELNIANYCH

W Bibliotece Uniw. w Poznaniu w dn. 13-15.11.2002 r. odbyła się konferencja nt. stanu i potrzeb polskich bibliotek uczelnianych. Okazją do spotkania było 100-lecie Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, sięgającej swymi korzeniami Kaiser Wilhelm Bibliothek utworzonej w 1902 r. Po wystąpieniach jubileuszowych dyskutowano: o współczesności i przyszłości bibliotek wyższych uczelni w Polsce, polityce KBN w zakresie finansowania działań wspierających badania naukowe, kadrze polskich bibliotek uczelnianych, możliwościach zmian organizacyjnych w ich zarządzaniu, komputeryzacji bibliotek akademickich, normalizacji procesów biblioteczno-informacyjnych, problemie zbiorów specjalnych oraz możliwościach efektywnego realizowania prac naukowych i dydaktycznych, współpracy bibliotek uczelni państwowych i niepaństwowych. Wśród referentów znaleźli się przedstawiciele następujących bibliotek uczelnianych: BG AGH, BG Uniw. Warmińsko-Mazurskiego, BJ, BG AE w Krakowie, BUW, Bibl. Uniw. w Poznaniu, Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP.

OBSŁUGA UŻYTKOWNIKÓW BIBLIOTEK NAUKOWYCH

W dniu 23-24.09.2002 r. BG Polit. Warszawskiej zorganizowała konferencję pt. Współpraca bibliotek naukowych w zakresie obsługi użytkowników, połączoną ze Zjazdem Konferencji Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych. W trakcie obrad scharakteryzowano dotychczasowe doświadczenia oraz oczekiwania użytkowników w zakresie usług świadczonych przez biblioteki naukowe, a także kierunki rozwoju usług informacyjnych w poszczególnych bibliotekach. Mówiono również o możliwościach i formach współpracy bibliotek regionu, miasta, jednej uczelni, uczestniczących w komputerowych systemach katalogowo-informacyjnych itd. w zakresie szeroko pojętej obsługi użytkowników. Drugi dzień obrad obejmował m.in. problematykę edukacji, np. Wanda Pindlowa (UJ) odpowiadała na pytanie czy studia w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej zaznajamiają studentów z tematem współpracy bibliotek, zaś Marianna Borawska (BG Pomorskiej Akad. Pedag., Słupsk) mówiła o edukacji europejskiej użytkowników. W trakcie konferencji odbyły się dwie prezentacje: firmy ATA – INT LTD, lidera w optymalizacji przepływu dokumentów oraz systemów internetowych do zarządzania zasobami literatury naukowej i specjalistycznej. Na koniec Elżbieta Dudzińska (BG Polit. Warszawskiej) przedstawiła sprawozdanie z działalności Rady Wykonawczej Konferencji Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych.

OBRADY BIBLIOTEKARZY MUZYCZNYCH

W Warszawie w dn. 7-9.10.2002 r. odbyła się „Ogólnopolska Konferencja Bibliotekarzy Muzycznych z Bibliotek Publicznych” Miejsmem obrad były: Bibl. Publ. m. st. Warszawy, BN i BUW, a organizatorami SBP i jego Sekcje: Bibliotek Muzycznych – Grupa Narodowa IAML oraz Fonotek. Pierwszy dzień obrad, które prowadził Andrzej Spóz, obejmował prezentację zbiorów muzycznych 6 bibliotek publicznych: Krakowa, Opola, Poznania, Szczecina, Warszawy i Wrocławia. Drugiego dnia obradowano w BN pod przewodnictwem Jolanty Byczkowskiej-Sztaby i Katarzyny Janczewskiej-Sołomko. Zwiedzono Zakłady Zbiorów Muzycznych oraz Dźwiękowych i Audiowizualnych. Gizela-Chelminiak z ZAIKS-u przedstawiła ustawę o prawie autorskim i prawach pokrewnych w kontekście działalności bibliotek publicznych; Marek Stachyra (BUŁ) – Format Marc 21 dla dokumentów dźwiękowych; Ewa Bielińska-Galas (BN) – Hasła muzyczne w ramach *Słownika języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej*, a Wanda Klenczon (BN) mówiła o organizacji i metodach pracy przy *Słowniku*.

Trzeci, ostatni dzień konferencji spędzono w BUW, zwiedzono Bibliotekę i Gabinet Zbiorów Muzycznych. Wysłuchano referatu Stanisława Hrabiego (Kraków) nt. języka haseł przedmiotowych KABA w bibliotece muzycznej, a Maria Burchard (BUW) zaprezentowała katalog centralny NUKAT.

85. ROCZNICA POWSTANIA SBP, 50. ROCZNICA ŚMIERCI ADAMA ŁYSAKOWSKIEGO

W dniu 10.09.2002 r. SBP zorganizowało w BN sejsję z okazji 85. rocznicy powstania Stowarzyszenia i 50. rocznicy śmierci Adama Łysakowskiego. Okolicznościowy referat wygłosiła Elżbieta Stefańczyk, ponadto wystąpili: Jadwiga Sadowska (BN): Adam Łysakowski – bibliograf i organizator narodowej centrali bibliograficznej; Krzysztof Migoń (IB, Wrocław): Centralne kategorie bibliologii Adama Łysakowskiego; Mirosława Zygmunt (BN): Adam Łysakowski o działalności informacyjnej bibliotek; Piotr Bierczyński (WiMBP, Łódź): Jaki podręcznik o katalogu przedmiotowym napisałby Adam Łysakowski w roku 2002. Rozważania w cieniu NUKAT. W trakcie sesji odbyło się wręczenie Nagród Naukowych SBP im. Adama Łysakowskiego, ustanowionej w 1983 r. Nagrody obejmowały okres 1996-2000 (łącznie) i 2001 r. W sumie nagrodzono 10 publikacji autorskich i zbiorowych.

INFORMACJA TURYSTYCZNA W PRACY BIBLIOTEK NAUKOWYCH

W dniach 24-25.09.2002 r. w Warszawie w Wyższej Szkole Hotelarstwa, Gastronomii i Turystyki zorganizowano seminarium bibliotek niepaństwowych szkół wyższych poświęcone miejscu informacji turystycznej w pracy bibliotek naukowych. W trakcie spotkania wygłoszono komunikaty dotyczące m.in. informacji turystycznej w bibliotekach, założeń programowych Konfraterni Turystycznej w ramach Sekcji Bibliotek Niepaństwowych Szkół Wyższych ZG SBP (skupia obecnie 9 bibliotek). W trakcie dyskusji sformułowano wnioski i postulaty adresowane do władz SBP, bibliotek szkół turystycznych, a także Polskiej Organizacji Turystycznej. Uczestnicy postulują m.in. wprowadzenie

do programu nauczania na uniwersyteckich kierunkach bibliotekoznawstwa i informacji naukowej przedmiotu „informacja turystyczna”. W ramach Konfraterni Turystycznej, do której należą biblioteki gromadzące księgozbiory z zakresu krajoznawstwa, turystyki, hotelarstwa i gastronomii, postulowano realizowanie wspólnej polityki gromadzenia zbiorów, zapewnienie pomocy metodycznej i doskonalenie zawodowe bibliotekarzy i pracowników informacji turystycznej. Uczestnicy seminarium wysłuchali także komunikatu Teresy Szmigielskiej (Bibl. Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Informatycznej, Warszawa) nt. finansowania działalności bibliotek niepaństwowych szkół wyższych.

LUBLIN A KSIAŻKA

W dniach 6-7.11.2002 r. w Lublinie i Pszczelęj Woli odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa pod hasłem „Lublin a książka”. Zorganizowana została przez Zakład Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa UMCS i MBP im. H. Łopacińskiego w Lublinie. W programie znalazło się 56 wystąpień (!) na temat książki i bibliotek w Lublinie od najdawniejszych czasów („Piśmiennictwo staropolskie w Lublinie” – Tadeusz Bieńkowski, „Mieszczanie lubelscy przełomu XVI-XVII w. a książka” – Anna Wnuk itd.) aż do analizy działalności wybranych lubelskich wydawnictw z ostatniej dekady. Obrady toczyły się podczas sesji plenarnej i w dwóch sekcjach, a ich uczestnikami byli reprezentanci kierunków bibliotekoznawczych większości polskich uczelni. Wśród imprez towarzyszących otwarto m.in. wystawę „Zabytki Lublina w ekslibrisie” (z kolekcji Alfreda Gaudy).

WSPÓŁCZESNA SZTUKA KSIAŻKI

Współczesna sztuka książki była tematem konferencji zorganizowanej w BN w dn. 5.11.2002 r. przez Oddz. Warszawski PTB, IINiSB UW oraz Fundację „Info XXI”. Przedstawiono problematykę bibliologiczną (Małgorzata Komza, Wrocław) i artystyczną (Lech Majewski, Warszawa) tego zagadnienia. Mówiono o znaczeniu pięknej książki we współczesnym świecie (Michał Hilchen, Warszawa) i roli estetyki w upowszechnianiu książki (Marianna Banacka, Warszawa). Założenia estetyczne w działalności wydawniczej „Bertelsmann Media” omówiła Małgorzata Karkowska (Warszawa), Jadwiga Tryzno (Łódź) przypomniła działalność Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi, a Krysztyna Lipka-Sztarbałło (Warszawa) zrelacjonowała program „Bologna Children's Book Fair 2003”. Podczas konferencji prezentowano bogaty materiał ilustracyjny. Przewidziany jest druk materiałów konferencyjnych.

TYPOGRAFIA KOMPUTEROWA

Instytut Bibliotekoznawstwa UW r. zorganizował w Łądku-Zdroju w dn. 17-19.10.2002 r. konferencję nt. Typografia komputerowa – prepress – perspektywy i zagrożenia. Organizatorom zależało na wymianie poglądów i dyskusji przedstawicieli środowisk zajmujących się informacją i komunikacją społeczną, redagowaniem i tworzeniem różnego rodzaju dokumentów, także

elektronicznych. Zastanawiano się również nad rolą i funkcją typografii w komunikacji społecznej, w tym techniki cyfrowej (prepress). Tematyka referatów obejmowała zarówno nowe technologie (badania procesów naświetlających w prepress, metody wizualizacji dokumentów XML, niewidoczne sygnatury obrazowe i dźwiękowe w zabezpieczaniu dokumentów elektronicznych i drukowanych itp.), jak i refleksje nad długą epoką druku, np. Jan Pirożyński (UJ): Czy rzeczywiście koniec ery Gutenberga? Kilka uwag na temat dalszych perspektyw tradycyjnej formy książki; Janusz Sowiński (IBUWr.): Czy Johannes Gutenberg był pierwszym detepowcem?

BIBLIOTEKI PUBLICZNE WIELKICH MIAST

W dniach 5-7.11.2002 r. w MBP we Wrocławiu odbyła się konferencja pod hasłem „Biblioteki publiczne wielkich miast. Perspektywy rozwoju i kierunki zmian”. Wprowadzeniem do tematu były referaty pierwszego dnia obrad poświęcone konieczności i potrzebom zmian w bibliotekach publicznych, m.in. na przykładzie wrocławskiej MBP. Drugiego dnia ogłoszono 8 komunikatów poświęconych organizacji i zarządzaniu sieciami miejskich bibliotek w Gdyni, Krakowie, Łodzi-Polesiu, Olsztynie, Poznaniu, Szczecinie, Warszawie, Zielonej Górze. W trzecim dniu konferencji temat przewodni brzmiał: Nowe misje bibliotek publicznych. Dyskusje odbywały się w następujących grupach tematycznych: 1. Zarządzanie siecią bibliotek w środowiskach wielkomiejskich (prowadzenie Andrzej Ociepa), 2. Społeczeństwo informacyjne a nowe technologie komputerowe (prowadzenie Aleksander Radwański), 3. Marketing usług i promocja biblioteki (prowadzenie Stefan Kubów). W trakcie konferencji odbyły się prezentacje: czasopisma elektronicznego EBIB, systemu ALEPH (z uwzględnieniem możliwości współpracy bibliotek w sieci), roli nowoczesnych technologii w zarządzaniu siecią bibliotek – ZETO Sp. z o.o. (Wrocław), elektronicznych systemów ochrony księgozbiorów przed kradzieżą – Checkpoint Meto Sp. z o.o., sprzętu dla bibliotek NASHUA – Euroimpex S.A. (Wrocław).

AUTOMATYZACJA BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

W dniach 20-22.11.2002 r. Bibl. Publ. m. st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, ZG SBP i jego Komisja Automatyzacji zorganizowały w Miedzeszynie ogólnopolską konferencję o „Automatyzacji bibliotek publicznych”. Jak podali organizatorzy, konferencję przeznaczono głównie dla kadry kierowniczej wojewódzkich i powiatowych bp, a także specjalistów ds. automatyzacji. Celem spotkania była m.in. analiza stanu automatyzacji bp i wymiana doświadczeń. Wygłoszono 19 referatów i komunikatów informujących o stanie komputeryzacji bp w różnych regionach kraju, systemach zabezpieczania zbiorów bibliotecznych, pracach nad katalogiem centralnym NUKAT, katalogiem rozproszonym polskich bibliotek naukowych KaRo. Mówiono także o dostępie do Internetu, prowadzeniu i udostępnianiu informacji elektronicznej w BN oraz w bp. Odbyły się też liczne prezentacje sprzętu i usług dla bibliotek.

AUTOMATYZACJA BIBLIOTEK SAMORZĄDOWYCH

Pod patronatem ZG SBP w dn. 15-16.10.2002 r. w Pile-Płotki odbyła się ogólnokrajowa konferencja „Nowe i stare technologie w SOWIE. Automatyzacja publicznych bibliotek samorządowych”. Przedstawiono wiele aspektów funkcjonowania programów SOWA i SOWA II: problematykę formatu danych, bibliografii regionalnych, wersji windowsowych, retrokonwersji przez Internet, budowy wspólnej bazy danych, szkolenia użytkowników. Zaproponowano również projekt porozumienia dyrektorów bibliotek publicznych pn. INFO BIBnet.

STANDARYZACJA KOSZTÓW W BIBLIOTEKACH PUBLICZNYCH

W dniach 19-21.09.2002 r. w Chełmie-Okuninkach rozmawiano o pieniądzu w bp – tematem ogólnopolskiej konferencji SBP, ZO Międzypowiatowego w Chełmie i ChBP była „Standaryzacja kosztów w bibliotekach publicznych”. Mówiono o „modelowaniu” kosztów bp, efektywności finansowej w aspekcie zarządzania mieniem i źródłami informacji, sposobach kształtowania budżetu na przykładzie różnych bibliotek, wskaźnikach efektywności bibliotek wg normy ISO 11620.

SIEĆ INFORMACYJNA INSTYTUCJI KULTURY W POLSCE

W dniach 10-12.10.2002 r. w Starych Jabłonkach k. Olsztyna odbyły się kolejne warsztaty PULMANA nt. Współpracy bibliotek publicznych, muzeów i archiwów w projekcie budowy sieci informacyjnej kultury w Polsce. Wyслуchano następujących wystąpień o tematyce bibliotekarskiej: Profesjonalna działalność informacyjna bibliotek – nakazem czasu (Lucjan Biliński, Min. Kult.); Modernizacja warsztatów bibliotecznych w słabnącej sieci bibliotek publicznych (Jan Wołosz, SBP); Warmińsko-mazurska droga do współpracy bibliotek publicznych (Roman Ławryniewicz, Marcin Majdecki, WBP Olsztyn); Platforma współpracy sieci bibliotek publicznych (Teresa Szymorowska, BM Toruń); Perspektywy rozwoju technologii informacyjnej i jej wpływ na rolę i pozycję społeczną bibliotek (Bronisław Żuławski, UMK Toruń). Drugiego dnia obrad dyskutowano w grupach tematycznych: Koncepcja sieci bibliotecznej w Polsce; Możliwości współpracy bibliotek publicznych, muzeów i archiwów w Polsce; Usługi w bibliotekach publicznych – Poradnik PULMAN – wskazówki społeczne, techniczne i w zakresie zarządzania.

BIBLIOTEKI A OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE

W dniach 15-17.09.2002 r. Bibl. Centr. PZN (Polski Związek Niewidomych) oraz Krajowa Sekcja Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych przy ZG SBP zorganizowały w Muszynie konferencję pod hasłem „Biblioteki w edukacji czytelniczej i wychowywaniu w rodzinie osób niepełnosprawnych”. Na program złożyły się wystąpienia o 50. latach popularyzacji czytelnictwa niewidomych w Polsce przez Bibl. Centr. PZN; roli książki mówionej w rehabilitacji osób tracących wzrok; dzieciach niepełnosprawnych w bibliotekach publicznych;

materiałach czytelniczych dla osób z różnymi wadami wzroku; biblioteczki wirtualnej; pracy biblioterapeuty; książce w życiu dzieci z rodzin patologicznych itd. Podczas konferencji prezentowano specjalistyczny sprzęt komputerowy dla czytelników z wadami wzroku.

INFORMATYKA W SZKOLE

W programie XVIII. konferencji „Informatyka w szkole” (Toruń, 18-21.09.2002 r.) obradowała – pod przewodnictwem Bożeny Bednarek-Michalskiej – sekcja „Skomputeryzowane biblioteki”. Wśród wygłoszonych referatów znalazły się m.in.: Współczesna biblioteka szkolna (B. Staniów); Biblioteka a może mediateka? (L. Bernaczyk); MOL – system dla bibliotek (S. Wiśław); Lekcja multimedialna w bibliotece (J. Jachowicz-Korczyński).

BIBLIOTEKI DZIECIĘCE W SYSTEMIE EDUKACJI I INFORMACJI

W dniach 9-11.09.2002 r. w Ciechocinku odbyła się międzynarodowa konferencja „Biblioteki dziecięce w europejskim systemie edukacji i informacji”. Sesję I prowadziła Maria Bochan, a głos zabierały: Joanna Papużyńska-Beksiak (Warszawa), Grażyna Lewandowicz (BN), Danguole Juknevičienė (Kiejdany, Litwa), Grażyna Klimczak (UW). Dwie kolejne sesje poświęcone były wystąpieniom gości zagranicznych z: Chorwacji, Rosji, Ukrainy i Węgier. Podczas sesji IV mówiono o roli współczesnej biblioteki dla dzieci w procesie informacyjnym oraz wychowania i edukacji na przykładzie Biblioteki dla Dzieci w Płocku (Agnieszka Rojewska) i Muzeum Książki Dziecięcej Bibl. Publ. m. st. Warszawy (Ewa Gruda). W trakcie obrad prezentowano nowoczesny sprzęt dla bibliotek szwedzkiej firmy EUROBIB.

SESJA VARSAVIANISTYCZNA

Tegoroczna sesja varsavianistyczna (23.09.2002 r.) poświęcona była „Książce na Starym Mieście na przełomie XVIII i XIX wieku”. Tradycyjnie odbywała się w Bibl. Publ. m. st. Warszawy. Referaty wygłosili: Józef Wojakowski – Biblioteki i zbiory prywatne na Starym Mieście; Andrzej Skrzypczak – Drukarnstwo i księgarstwo staromiejskie; Elżbieta Pokorzyńska – Introligatorstwo na Starym Mieście. Obrady prowadził M. Hilchen. Sesji towarzyszyła wystawa zatytułowana „Gdy wchodzisz na trakt starej Warszawy...” – materiały ilustracyjne pochodziły z wydawnictw albumowych Marii i Andrzeja Szypowskich.

MAZOWIECKIE SPOTKANIA Z KSIĄŻKĄ

Samorząd Województwa Warszawskiego i Bibl. Publ. m. st. Warszawy, będąca jednocześnie Bibl. Gł. Woj. Mazowieckiego zorganizowały w dn. 4.09.2002 r. uroczyste otwarcie rozpoczynających się Mazowieckich Spotkań z Książką (cykl imprez w dn. 7.09-24.10.2002 r.). Wysłuchano m.in. wystąpień Janiny Jagielskiej, dyrektora biblioteki-gospodarza i Jadwigi Kołodziejkiej nt. Samorządy – biblioteki – pieniądze. Otwarto także wystawę „Książka wczoraj, dziś i jutro”.

POWRÓT KODEKSU Z GŁUBCZYC

W dniu 22.07.2002 r. w BN odbyło się uroczyste przekazanie do zbiorów publicznych *Księgi praw miejskich Głubczyc z 1421 r.* przez Barbarę Piasecką Johnson w imieniu jej Fundacji na ręce premiera Leszka Millera. Kodeks trafi do państwowych zbiorów archiwalnych. Księga składa się z kopii dokumentów najważniejszych przywilejów miasta, nadawanych mu w l. 1265-1275 przez króla Czech, odpisów wyroków sądu ławniczego i opracowania prawa magdeburskiego dla Głubczyc. Księga ta zaginęła w 1946 r. W 2002 r. Fundacja B. Piaseckiej Johnson ujawniła fakt posiadania zabytkowego egzemplarza, który zamierzała sprzedać na aukcji, a dochód przeznaczyć na leczenie dzieci chorych na autyzm. Po przekazaniu księgi do zbiorów państwowych Ministerstwa Kultury, Zdrowia i Spraw Wewnętrznych zobowiązały się wspomóc Fundację poprzez organizację publicznej zbiórki pieniędzy.

JUBILEUSZE

W dniu 21.10.2002 r. odbyły się uroczystości jubileuszowe 95-lecia Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie. Przypomniano najważniejsze wydarzenia dla Biblioteki z l. 1907-2002. Otwarto trzy wystawy: „Biblioteka im. H. Łopacińskiego 1907-2002”, „Najpiękniejsze książki świata” – dorobek edytorski Wydawnictwa Artystycznego Urszuli Kurtiak i Edwarda Leya, zaprezentowano także wydawnictwa Biblioteki z 2002 r. oraz wydane wspólnie z Wydawnictwem UMCS.

W dniu 14.11.2002 r. w Książnicy Płockiej odbyła się sesja „Biblioteki wczoraj i dziś” z okazji 65. rocznicy otwarcia Biblioteki. Patronat nad obchodami objął prezydent Miasta Płocka Wojciech Hetkowski. W programie były dwa wystąpienia: Barbary Murlikowskiej (ZO SBP) – Z dziejów bibliotekarstwa publicznego w Płocku; Jolanty Stępiak (BUW) – Współczesna biblioteka – świat realny i wirtualny.

WYSTAWY

W dniach 28.09-31.12.2002 r. w Książnicy Cieszyńskiej można było zwiedzać wystawę „Wędrówki książek. Źródła pochodzenia bibliotecznych zbiorów ks. Leopolda Jana Szersznika”. Była to kolejna prezentacja niezwykle bogatych i ciekawych zbiorów książki zabytkowej z cieszyńskiej biblioteki.

Kronika wpłynęła do redakcji 27 listopada 2002 r.

KRONIKA ZAGRANICZNA

75 LAT IFLA

W 2002 r. International Federation of Library Associations and Institutions obchodzi 75. rocznicę swojego powstania. W 1927 r. podczas konferencji brytyjskiego Stowarzyszenia Bibliotecznego (Library Association) w Edynbur-

gu została uchwalona rezolucja o powołaniu International Library Committee, który przekształcił się w obecną Federację. Pierwsze 50 lat IFLA obchodziła uroczystość w 1977 r. podczas jej Konferencji w Brukseli. Liczyła wówczas 806 członków ze 102 krajów. W zbiorze prac pt. *First fifty years*, który się wtedy ukazał, Joachim Wieder opublikował rozprawę na temat historii i rozwoju IFLA (jej skrót znajduje się w *IFLA Journal* 2002 nr 3).

Obecnie IFLA zrzesza 1783 organizacje ze 154 państw, ma również wielu członków indywidualnych. Finansuje liczne międzynarodowe programy badawcze i rozwojowe, które mają podstawowe znaczenie dla rozwoju bibliotekarstwa i informacji na świecie. Za najważniejsze kierunki działania uznano: propagowanie roli bibliotek w społeczeństwie, obronę swobody tworzenia informacji i wyrażania poglądów, popieranie uczenia pisanie i czytania, czytelnictwa i ustawicznego kształcenia, popieranie swobodnego dostępu do informacji, doprowadzenie do uzgodnień między prawami autorów do ich własności intelektualnej a potrzebami użytkowników, popieranie współdziałania przy tworzeniu i dostarczaniu źródeł, ochronę naszego dziedzictwa intelektualnego, rozwój kształcenia profesjonalnego bibliotekarzy, popieranie prac normalizacyjnych i stosowania przyjętych zasad, popieranie infrastruktury organizacji bibliotekarskich, reprezentowanie bibliotek na rynku nowoczesnej technologii. (Zob. też s. 223).

IFLA Journal 2002 Vol. 28 no. 3 s. 105-106, 99;

International Cataloguing and Bibliographic Control 2001 Vol. 30 no. 4 s. 72-74

CZYTELNICTWO W PAŃSTWACH UNII EUROPEJSKIEJ

Badania statystyczne na temat czytelnictwa i udziału mieszkańców państw UE w imprezach kulturalnych prowadzone na polecenie Komisji Europejskiej ogłoszone w kwietniu 2002 r. przez Eurostat i udostępnione w witrynie elektronicznej (<http://europa.eu.int/comm/eurostat>) przyniosły następujące wyniki:

Najwięcej osób (44,8%) odpowiedziało pozytywnie na pytanie, czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy przeczytało przynajmniej jedną książkę z powodów innych niż związane z pracą lub kształceniem się. Mniej osób (14,5%) korzysta z książek nie będących podręcznikami do celów edukacyjnych. Niestety, aż 42,1% nie przeczytało w ciągu ostatniego roku ani jednej książki. Więcej czytają mieszkańcy państw leżących w północnej części Europy, głównie w Szwecji, Finlandii i Wielkiej Brytanii, mniej w południowej, przede wszystkim w Grecji i Hiszpanii.

Dobrze przedstawia się czytelnictwo gazet. Średnio prawie co drugi Europejczyk (46%) czyta gazety 5 do 7 razy w tygodniu. Również najczęściej są to mieszkańcy Finlandii (77,7%), Szwecji (77,7%), Niemiec (65,5%) i Luksemburga (62,7%); najrzadziej Grecji (20,3%), Hiszpanii (24,8%) i Portugalii (25,1%). Ponad 1/3 mieszkańców Unii Europejskiej (34,8%) czyta magazyny co najmniej raz w tygodniu i znowu są to głównie Finowie (61,5%) i Luksemburczycy (51,7%). W państwach południowych znaczny odsetek mieszkańców nigdy nie czyta gazet ani magazynów.

Buch und Bibliothek 2002 Bd. 54 H. 7/8 s. 435-436

SEMINARIUM NA TEMAT ZASOBÓW ELEKTRONICZNYCH

25. doroczne seminarium European Library Automation Group (ELAG) odbyło się w Pradze w dn. 6-8.06.2001 r. Jego tematem przewodnim było „Integrowanie różnorodnych zasobów elektronicznych” („Integrating heterogeneous resources”). W spotkaniu zorganizowanym przez Bibliotekę Narodową i Państwową Bibliotekę Techniczną Republiki Czeskiej uczestniczyło ok. 100 osób. Na program seminarium złożyły się referaty, dyskusja panelowa, warsztaty i komunikaty z obrad na sesję okrągłego stołu. Autorzy referatów przedstawiali tematykę głównego przedmiotu seminarium z punktu widzenia funkcji i usług zasobów elektronicznych i wskazywali na wymagania funkcjonalne rekordów bibliograficznych. Zasady *Functional Requirements for Bibliographic Records (FRBR)* opracowane przez specjalną grupę roboczą IFLA są przedmiotem zainteresowania seminariów ELAG od 1996 r. Przedmiotem 6 warsztatów zorganizowanych w małych grupach były problemy przedstawione w referatach. Spotkanie zakończyła dyskusja nad raportami z obrad. Stwierdzono w niej, że integracja i wymiana zasobów elektronicznych jest możliwa tylko przy stosowaniu międzynarodowych norm.

Program: electronic library and information systems
2002 Vol. 36 nr. 4 s. 261-265

PROGRAMY WSPIERAJĄCE UNII EUROPEJSKIEJ

Unia Europejska od 1984 r. popiera działalność badawczą i rozwojową w państwach członkowskich poprzez tworzenie i finansowanie wieloletnich programów ramowych. Realizacja 5. Programu kończy się w 2002 r. W dniu 27.06.2002 r. Parlament Europejski i Rada przyjęły 6. Program ramowy z budżetem 16 270 mln euro (o 17% większym niż w roku poprzednim).

Dla bibliotek, archiwów i muzeów najważniejszym jego fragmentem jest program „Technologie dla społeczeństwa informacyjnego” („Information Society Technologies”) i jego części, m.in. „Zachowanie dziedzictwa kulturalnego”. Prawdopodobnie jesienią 2002 r. zadania programu i zasady udziału w nim zostaną ustalone i ogłoszone. Na przełomie 2002 i 2003 r. rozpocznie się rozpisywanie poszczególnych zadań.

Bibliotheksdienst 2002 Jg. 36 H. 10 s. 1369-1371

ZMIANY W SIECI INFORMACYJNEJ BIBLIOTEK NARODOWYCH

Gabriel (Gateway to Europe's National Libraries) został utworzony w 1997 r. jako oficjalny serwis stałej Konferencji Europejskich Bibliotek Narodowych (Conference of European National Libraries – CENL). Obecnie reprezentuje 41 bibliotek w 39 państwach, umożliwia dostęp do wielu informacji o nich, katalogów online, usług, eksponuje wirtualną wystawę najcenniejszych zbiorów itp. Pierwsze warsztaty na temat tej sieci odbyły się w Warszawie w 1997 r. Uczestniczyło w nich 34 przedstawicieli bibliotek narodowych z 24 państw. Po 3 latach funkcjonowania serwisu grupa kierująca nim stwierdziła, że trzeba

unowocześnić jego formę i zawartość. Uczestnicy warsztatów na ten temat zorganizowanych w 2001 r. w Lublanie (Słowenia) potwierdzili tę opinię. Projekt zmian przedstawiony podczas dorocznego spotkania CENL w tym samym roku został zaakceptowany. Gabriel czekają więc duże zmiany, na które w przyszłości może mieć wpływ projekt utworzenia Biblioteki Europejskiej (The European Library).

Forum: Dialog mit Bibliotheken 2002 nr. 3 s. 21-27

UDOSTĘPNIENIE ARCHIWUM DEDECIUSZA

Zbiory i spuścizna Karla Dedeciusa (ur. w Łodzi w 1921 r.), twórcy i byłego dyrektora Instytutu Niemiecko-Polskiego w Darmstadt, tłumacza literatury polskiej, dzięki pomocy władz administracyjnych Niemiec i landu Brandenburgii zostały nabyte i od jesieni 2001 r. są opracowywane. Dedecius Archiv zostanie umieszczone w Collegium Polonicum w Słubicach, instytucji wspólnej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu i Uniwersytetu Europejskiego we Frankfurcie nad Odrą. Nowy gmach biblioteki Collegium Polonicum ukończono wiosną 2001 r. Uroczyste otwarcie Archiwum w obecności K. Dedeciusa wyznaczono na 17.10.2002 r.

W skład spuścizny K. Dedeciusa wchodzi dokumenty różnego typu: ok. 200 segregatorów korespondencji, fotografie, taśmy z nagraniami, filmy wideo, medale, dokumenty, obrazy, książki, wycinki prasowe. Do opracowania tych materiałów zastosowano specjalne oprogramowanie wykorzystane już w Bibliotece Państwowej w Berlinie i Archiwum Literackim w Merbach.

Bibliotheksdienst 2002 Jg. 36 H. 10 s. 1379-1381

POLONIKA KSIĄŻKOWE W MOŁDAWII

W dniu 11.11.2002 r. w stolicy Mołdawii Kiszyniowie otwarto w Historycznym Muzeum Narodowym z inicjatywy ambasadora RP Piotra Marciniaka wystawę „Wspólne dziedzictwo. Polonika w mołdawskich zbiorach muzealnych, archiwalnych i bibliotecznych” (czynna do 12.12.2002 r.). Część biblioteczną przygotowano we współpracy z Pracownią Dokumentacji Księgozbiorów Historycznych BN. W czerwcu przeprowadzono kwerendę w zbiorach bibliotek kiszyniowskich w poszukiwaniu zachowanych fragmentów księgozbiorów historycznych polskich instytucji i osób prywatnych. Prace były następnie kontynuowane przez Florentynę Czupryniak, która prowadzi Czytelnię Polską w Bibliotece Narodowej Mołdawii. Na wystawie zaprezentowano kilkadziesiąt cennych egzemplarzy książek z kolekcji Sapiehów, Potockich, Sanguszków, Dzieduszyckich, Józefa Andrzeja Załuskiego, polskich stowarzyszeń i przedstawicieli Polonii mołdawskiej. Ekspozycji towarzyszył okolicznościowy folder. Zapraszamy!

Kronika wpłynęła do redakcji 20 listopada 2002 r.

AUTORZY

Jurand CZERMIŃSKI, dr	- Uniwersytet Gdański
Irena GORCZYŃSKA, mgr	- Biblioteka PAN w Warszawie
Janina JAGIELSKA, mgr	- Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy
Irena ŁOŚ-STEMBROWICZ, mgr	- Biblioteka Narodowa
Anna ŁUKASIK, mgr	- Ośrodek Przetwarzania Informacji
Elżbieta MALINOWSKA, mgr	- Ośrodek Przetwarzania Informacji
Alicja MATCZUK, dr	- Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Zakład Nauk Pomocniczych Historii i Bibliotekoznawstwa
Barbara NAŁĘCZ, mgr	- Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
Remigiusz SAPA, mgr	- Uniwersytet Jagielloński. Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Jolanta SOBIELGA, mgr	- Politechnika Świętokrzyska. Biblioteka Główna
Barbara SZCZEPANOWSKA, mgr	- Centralny Instytut Ochrony Pracy
Hanna TADEUSIEWICZ, prof. dr hab.	- Uniwersytet Łódzki. Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej
Paweł TANEWSKI, mgr	- Szkoła Główna Handlowa. Biblioteka Główna
Hanna ZASADOWA, mgr	- Warszawa
Elżbieta Barbara ZYBERT, prof. dr hab.	- Uniwersytet Warszawski. Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych
Kronikę krajową oprac. Hanna ŁASKARZEWSKA, mgr	- Biblioteka Narodowa
Kronikę zagraniczną oprac. Mirosława Kocięcka, mgr	- Warszawa
Tł. na jęz. ang. Krzysztof NOWIŃSKI, dr	- Uniwersytet Warszawski

WYDAWNICTWA OTRZYMANE

Wydawnictwa zwarte

- Biblioteka otwarta dla czytelników niepełnosprawnych.* Materiały z konferencji, Grudziądz 2001 – Warszawa 2002. Oprac. Ewa S t a c h o w s k a - M u s i a ł, Franciszek C z a j k o w s k i. Warszawa: Wydaw. SBP 2002. Propozycje i Materiały, 50.
- Biblioteki powiatowe w Polsce.* Informator. 2 ed. Oprac. danych Barbara B u d y Ń s k a, Małgorzata J e z i e r s k a, Anna M a j c h e r. Warszawa: Wydaw. SBP 2002. Propozycje i Materiały, 51.
- Aneta F i r l e j - B u z o n: *Dokumenty życia społecznego w teorii i praktyce bibliotekarskiej w Polsce.* Warszawa: Wydaw. SBP 2002. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 53.
- Adam Ł y s a k o w s k i: *Katalog przedmiotowy.* Cz. 1, Teoria. Wyd. 2. Warszawa: Wydaw. SBP 2002. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 58.
- Obsługa informacyjna w bibliotekach warszawskich.* Materiały z konferencji „Problemy obsługi informacyjnej w bibliotekach warszawskich”, Warszawa, Biblioteka Narodowa, 9 V 2001 r. Oprac. Jolanta K o s i m, Halina F e d y n a. Warszawa: Wydaw. SBP 2002. Propozycje i Materiały, 49.
- Jacek W o j c i e c h o w s k i: *Idee i rzeczywistość: bibliotekarstwo pragmatyczne.* Warszawa: Wydaw. SBP 2002. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 54.

Wydawnictwa ciągłe

- Bibliotekarz* 2002 nr 6-10.
- Knižnice a Informácie* 2002 R. 34 č 3/4.
- Notes Biblioteczny.* Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie 2002 nr 2 (198).
- Notes Wydawniczy.* *Bibliotekarz* 2002 nr 7/8 (123/124).
- Poradnik Bibliotekarza* 2002 nr 7/8-10.
- Zagadnienia Informacji Naukowej* 2002 nr 1(79).

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

Redakcja *Przeglądu Bibliotecznego* uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie następujących zasad przy nadsyłaniu materiałów do publikacji:

- artykuł nie powinien przekraczać 20 stron, recenzja, sprawozdanie itp.
 - 7 stron maszynopisu formatu A4 wraz z przypisami i ewentualnymi tablicami;
- materiały ilustracyjne (np. tablice, wykresy) powinny być umieszczone na osobnych ponumerowanych stronach z zaznaczeniem ich miejsca w tekście;
- przypisy należy umieszczać na końcu tekstu, na osobnych stronach. Opis w przypisie winien składać się z imienia i nazwiska autora, tytułu publikacji, miejsca wydania, nazwy wydawnictwa i roku wydania oraz stron, na których znajduje się cytowany fragment. W przypadku powoływania się na artykuł opis powinien zawierać imię i nazwisko autora, tytuł artykułu, nazwę czasopisma, rok, tom, numer i strony (od-do) lub stronę cytowanego fragmentu;
- do każdego artykułu powinno być dołączone streszczenie autorskie o objętości ok. 1/2 strony maszynopisu;
- autorzy proszeni są o podawanie (oprócz imienia i nazwiska) również tytułu naukowego, nazwy i adresu instytucji, w której pracują, prywatnego adresu oraz numeru telefonu, a także danych koniecznych do wypełnienia deklaracji podatkowej: data i miejsce urodzenia, imiona rodziców, numer ewidencyjny PESEL, adres rejonowego urzędu skarbowego oraz formy płatności;
- materiały należy dostarczać w maszynopisie lub na dyskietce + 1 egz. wydruku.

Przegląd Biblioteczny drukuje materiały oryginalne, tylko takie, których autor nie zamierza publikować w innych czasopismach. Redakcja zamawia materiały na podstawie wcześniejszego zgłoszenia tematu lub konspektu. Materiałów niezamówionych redakcja nie zwraca.

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem.

PRZEGŁĄD BIBLIOTECZNY

W a r u n k i p r e n u m e r a t y

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Biblioteka PAN w Warszawie
Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego”
Pałac Kultury i Nauki, VI p.
00-901 Warszawa
tel. 656-66-00, 620-33-02, fax 656-66-39
e-mail: biblwaw@pan.pl
NIP 525-10-48-053

Konto: BPAN BPH PBK III O/Warszawa nr 11101053-411050004438 Prz. Bibl.

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na piśmie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące. Odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszyt) wraz z rachunkiem;
- wysyłając zamówienie i opłacając roczną prenumeratę na wyżej podane konto do końca marca roku objętego prenumeratą (prosimy o kopię przelewu na adres redakcji); po tym terminie opłacenie rocznej prenumeraty nie będzie możliwe;
- ponadto sprzedaż zeszytów bieżących prowadzi: „KOLPORTER” S.A. (02-255 Warszawa ul. Krakowiaków 66/78); GARMOND PRESS S.A. (01-106 Warszawa ul. Nakielska 3); Księgarnia Wysyłkowa „LEXICON” (03-599 Warszawa ul. Kielecka 16 m. 4); „RUCH” S.A. Oddział Warszawa (00-728 Warszawa ul. Kierbedzia 8/10) i regionalne oddziały „RUCH” S.A.; Księgarnia „Skarbnica”. Anna Włodarczyk (31-929 Kraków oś. Centrum C bl. 1); Czasopisma Polskie PRESS (08-110 Siedlce ul. Poznańska 4); Poznańska Księgarnia Naukowa „Kapitałka (61-725 Poznań ul. Mielżyńskiego 27/29).

Cena prenumeraty na 2003 r. – 78,00 zł.

Następny zeszyt – 4 za 2002 r. – będzie zawierał materiały z konferencji „Harmonizacja terminologii w zakresie nauki o bibliotece i informacji w perspektywie społeczeństwa informacyjnego” zorganizowanej 24 października 2002 r. przez Bibliotekę PAN w Warszawie, Komitet Naukoznawstwa PAN. Sekcję Informacji i Komunikacji Naukowej i Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

W grudniu 2002 r. Biblioteka PAN w Warszawie opublikowała książkę *Współtwórcy bibliotekarstwa polskiego. Wywiady i wspomnienia z lat 1979–1998*.